

T.C.

BARTIN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI VE DERS
KİTAPLARINDA TARİHİ METİNLERİN DEĞERLER AÇISINDAN
İNCELENMESİ

AYŞE YALÇIN

DANIŞMAN

DOÇ. DR. AYŞEGÜL TURAL

BARTIN-2023

T.C.

BARTIN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

**SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI VE DERS KİTAPLARINDA
TARİHİ METİNLERİN DEĞERLER AÇISINDAN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayşe YALÇIN

BARTIN-2023

KABUL VE ONAY

BEYANNAME

Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre Doç. Dr. Ayşegül TURAL danışmanlığında hazırlamış olduğum “SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI VE DERS KİTAPLARINDA TARİHİ METİNLERİN DEĞERLER AÇISINDAN İNCELENMESİ” başlıklı yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

01.02.2023

Ayşe YALÇIN

ÖNSÖZ

Ulusal ve evrensel değerlerin bireylere küçük yaşlardan itibaren kazandırılması onlar için iyi bir yaşam inşa etmek demektir. Değerler eğitimi bu aşamada ön plana çıkmaktadır. Temel insani değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek; ailenin, toplumun ve okulun temel görevleri arasında görülmelidir. Teknolojinin hızlı gelişimi ile yeni oluşumlar içine aynı hızda giren yeni nesiller, bir yandan kendi değer olgularını oluştururken öz değerlerini de unutmamalıdır. Tarihini ve kültürel miras unsurlarını tanıyan, değer veren, koruma ve sürdürme duyarlılığı gösteren genç neslin yetişmesinde sosyal bilgiler dersi son derece önemlidir. Sosyal bilgiler dersinin konusu insandır. Bu nedenle sosyal bilgiler dersi öğretim programları ve ders kitaplarında değerler üzerine önemle durulmalı, ders kapsamında değer eğitimi sürecinde kullanılabilir öğretim materyalleri üzerine daha fazla çalışma yapılmalıdır.

Geçmişte yaşamız insanların hayat tecrübelerini günümüze fotoğraflayan tarihi metinlerden sosyal bilgiler ders kitaplarına yansıtılan kesitlerin dersin öğretim programı değerleri açısından inceleneceği bu araştırma sürecinde her konuda yanımda olan danışmanım Doç. Dr. Ayşegül TURAL' a,

Sürece dair tüm tecrübelerini benimle paylaşmasının yanı sıra manevi desteğini de esirgemeyen kardeşim Merve KARADENİZ' e,

Eğitim hayatım boyunca desteğini hep hissettiğim eşim Giray YALÇIN' a teşekkürü borç bilirim.

Ayşe YALÇIN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI VE DERS KİTAPLARINDA TARİHİ METİNLERİN DEĞERLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Ayşe YALÇIN

Bartın Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ayşegül TURAL

Bartın-2023, Sayfa: 82

Tarihi metinler, öğrencilerin ulusal ve evrensel değerleri öğrenmesine katkı sağlayarak kültür aktarımını kolaylaştırır niteliktedir. Geçmiş yaşam tecrübelerini bu güne taşıyarak öğrencilere geçmişin değerleri ile bugünün değerlerini karşılaştırma fırsatı sunabilmektedir. Öğrenciler tarihi metinler aracılığı ile geçmişteki kişilerin yaşam tecrübelerinden değer çıkarımları yapabilir. Bu noktada tarihi metinlerin ders kitaplarına yansıtılması öz değerlerimizin öğrencilere tanıtılması açısından son derece önemlidir. Bu görüşe istinaden araştırmanın temel amacı, sosyal bilgiler ders kitaplarının “Kültür ve Miras” öğrenme alanında tarihi metinlerin (seyahatname, destan ve yazıt) değerler açısından incelenmesidir. Nitel araştırma yaklaşımlarından biri olan durum çalışması ile tasarlanan çalışmada, sosyal bilgiler dersi kitapları, seyahatname, destan ve yazıt türü tarihi metinlerin tespitine yönelik incelenmiştir. Doküman incelemesi kapsamında tespit edilen tarihi metinlerde bulunan ifadeler sosyal bilgiler dersi öğretim programı değerleri bağlamında betimsel analiz yoluyla çözümlenmiştir. Araştırmanın sonucunda: Seyahatname türü tarihi metinlere 5 ve 7.sınıf, destan ve yazıt türü tarihi metinlere ise 5 ve 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında rastlanılmıştır. Tespit edilen tarihi metinlerde yer alan ifadeler içerisinde bulunan değerler ile sosyal bilgiler dersi öğretim programı değerlerinin büyük oranda örtüştüğü gözlenmiştir. Öyle ki, sosyal bilgiler dersi öğretim

programının on sekiz değerinden “tasarruf” değeri hariç geriye kalan on yedi değere (aile birliğine önem verme, saygı, adalet, eşitlik, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık (kültürel mirasa), dürüstlük, estetik, özgürlük, saygı, sevgi, vatanseverlik, yardımseverlik ve sorumluluk) karşılık gelecek ifadeler tarihi metinlerde geçmektedir. Ders kitaplarında seyahatnamelerden Türk kültür unsurlarını tanıtmada yararlanılmıştır. Türklerin yardımsever, cömert ve saygılı ve dürüstlük özelliklerinin öne çıktığı ifadelerin yanı sıra Osmanlı görsel sanatları, el sanatları, mimari yapıları, hamam kültürü, kahve kültürü, Ramazan Bayramı kutlamaları, düğün törenleri ve yeme- içme kültürü de tarihi metinler aracılığı ile öğrencilere tanıtılmıştır. Dört ayrı Türk destanından (Oğuz Kağan, Ergenekon, Türeyiş ve Göç) kesitlerin yer aldığı destan türü tarihi metinlerde; dayanışma, saygı, adalet, eşitlik, aile birliğine önem verme, sevgi, yardımseverlik, bilimsellik, bağımsızlık, özgürlük değerleri ile ilişkili ifadeler yer almaktadır. Orhun Yazıtlarından (Kül Tigin ve Bilge Kağan) yer verilen kesitlerde ise vatanseverlik, bağımsızlık, çalışkanlık değerleri öne çıkmıştır. Bu sonuçlara göre; sosyal bilgiler dersi öğretim programı “Kültür ve Miras” öğrenme alanında yer verilen seyahatname, destan ve yazıt türü tarihi metinler ders kitaplarına yansıtılmıştır. Tarihi metinlerden ders kitaplarına seçilen kesitler sosyal bilgiler dersi öğretim programı değerlerini karşılamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Değerler eğitimi, ders kitabı, sosyal bilgiler, tarihi metinler

ABSTRACT

M. Sc. Thesis

EXAMINATION OF HISTORICAL TEXTS IN SOCIAL STUDIES COURSE TEACHING PROGRAM AND TEXTBOOKS IN TERMS OF VALUES

Ayşe YALÇIN

Bartın University

Graduate School

Department of Turkish and Social Sciences Education

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Ayşegül TURAL

Bartın-2023, Page: 82

Historical texts facilitate cultural transfer by contributing to students' learning of national and universal values. By bringing past life experiences to the present, it can offer students the opportunity to compare the values of the past with the values of today. Students can make value inferences from the life experiences of people in the past through historical texts. At this point, reflecting the historical texts in the textbooks is extremely important in terms of introducing our core values to the students. Based on this view, the main purpose of the research is to examine the historical texts (travel book, epic and inscription) in terms of values in the "Culture and Heritage" learning area of social studies textbooks. In the research, which was designed with a case study, which is one of the qualitative research approaches, social studies textbooks, travel books, epics and inscription type historical texts were examined. The expressions found in the historical texts determined within the scope of the document review were analyzed through descriptive analysis in the context of the values of the social studies course curriculum. As a result of the research: Travel book type historical texts were found in 5th and 7th grade, epic and inscription type historical texts were found in 5th and 6th grade social studies textbooks. It has been observed that the values in the expressions in the identified historical texts and the values of the social studies course curriculum largely overlap. So much so that, out of the eighteen values of

the social studies curriculum, excluding the "saving" value, the remaining seventeen values (emphasis on family unity, respect, justice, equality, independence, peace, scientificness, hard work, solidarity, sensitivity (cultural heritage), honesty. , aesthetics, freedom, respect, love, patriotism, benevolence and responsibility) are mentioned in historical texts. Travel books were used in the textbooks to introduce Turkish cultural elements. In addition to the expressions in which the helpful, generous, respectful and honesty characteristics of the Turks come to the fore, Ottoman visual arts, handicrafts, architectural structures, Turkish bath culture, coffee culture, Ramazan Feast celebrations, wedding ceremonies and eating and drinking culture were introduced to the students through historical texts. In epic type historical texts that include sections from four different Turkish epics (Oğuz Kağan, Ergenekon, Türeyiş and Göç); There are expressions related to values of solidarity, respect, justice, equality, giving importance to family unity, love, benevolence, being scientific, independence and freedom. The values of patriotism, independence and industriousness came to the fore in the sections from the Orhun Inscriptions (Kül Tigin and Bilge Kağan). According to these results; Travel book, epic and inscription type historical texts included in the "Culture and Heritage" learning area of the social studies course curriculum were reflected in the textbooks. Selected sections from historical texts to textbooks meet the values of the social studies course curriculum.

Key Words: Historical social, studies lesson texts, textbook, values education

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
KABUL VE ONAY.....	ii
BEYANNAME	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xi
TABLOLAR DİZİNİ.....	xiii
EKLER DİZİNİ.....	xiv
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xv
KISALTMALAR	xv
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.3. Araştırmanın Önemi.....	2
1.4. Problem Cümlesi	3
1.5. Sınırlılıklar.....	3
1.6. Tanımlar	4
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	5
2.1. Değer Kavramı	5
2.2. Değerler Eğitimi Amacı ve Önemi.....	6
2.3. Değerler Eğitiminde Aile, Okul ve Öğretmenin Rolü.....	7
2.4. Sosyal Bilgiler Dersinin Değerler Eğitiminde Rolü	8
2.5. Değerler Eğitiminde Metin Türlerinin Rolü	11
2.6. Tarihi Metinler	12
2.7. İlgili Araştırmalar	14
3. YÖNTEM	19
3.1. Araştırmanın Modeli	19
3.2. Çalışmanın Dokümanı	19
3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi.....	20

4. BULGULAR VE YORUMLAR	22
4.1. Birinci Alt Probleme Ait Bulgular ve Yorumlar	22
4.2. Seyahatname Türü Tarihi Metinlerin SBÖP Değerleri ile İlişkilendirilme Durumu	25
4.3. Destan Türü Tarihi Metinlerin SBDÖP Değerleri ile İlişkilendirilme Durumu	49
4.4. Yazıt Türü Tarihi Metinlerin SBDÖP Değerleri ile İlişkilendirilme Durumu	57
4.5. İkinci Alt Probleme Ait Bulgular ve Yorumlar	63
4.6. Üçüncü Alt Probleme Ait Bulgular ve Yorumlar	64
4.7. Dördüncü Alt Probleme Ait Bulgular ve Yorumlar	68
5. SONUÇ VE TARTIŞMA	71
6. ÖNERİLER	74
KAYNAKLAR	75
EKLER	81
EK 1. Uzman Görüşü Formu	81

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No	Sayfa No
4.1: Seyahatname türü tarihi metin.....	25
4.2: Seyahatname türü tarihi metin	26
4.3: Seyahatname türü tarihi metin.....	27
4.4: Seyahatname türü tarihi metin.....	28
4.5: Seyahatname türü tarihi metin.....	29
4.6: Seyahatname türü tarihi metin.....	30
4.7: Seyahatname türü tarihi metin	31
4.8: Seyahatname türü tarihi metin.....	32
4.9: Seyahatname türü tarihi metin.....	33
4.10: Seyahatname türü tarihi metin	33
4.11: Seyahatname türü tarihi metin	34
4.12: Seyahatname türü tarihi metin	35
4.13: Seyahatname türü tarihi metin	36
4.14: Seyahatname türü tarihi metin	37
4.15: Seyahatname türü tarihi metin	38
4.16: Seyahatname türü tarihi metin	38
4. 17: Seyahatname türü tarihi metin	40
4.18: Seyahatname türü tarihi metin	41
4.19: Seyahatname türü tarihi metin	42
4.20: Seyahatname türü tarihi metin	43
4.21: Seyahatname türü tarihi metin.....	44
4.22: Seyahatname türü tarihi metin	45
4.23: Seyahatname türü tarihi metin	46
4.24: Seyahatname türü tarihi metin	46
4.25: Seyahatname türü tarihi metin	47
4.26: Seyahatname türü tarihi metin	48
4.27: Seyahatname türü tarihi metin	49
4.28: Destan türü tarihi metin	50
4.29: Destan türü tarihi metin	51
4.30: Destan türü tarihi metin.....	52

4.31: Destan türü tarihi metin.....	54
4.32: Destan türü tarihi metin.....	55
4.33: Destan türü tarihi metin.....	57
4.34: Yazıt türü tarihi metin	58
4.35: Yazıt türü tarihi metin	58
4.36: Yazıt türü tarihi metin	59
4.37: Yazıt türü tarihi metin	61
4.38: Yazıt türü tarihi metin	62
4.39: Seyahatname türü tarihi metinlere değerlerinin dağılım durumu.....	64
4.40: Oğuz Kağan Destanı'na değerlerinin dağılım durumu	66
4.41: Ergenekon Destanı'na değerlerin dağılım durumu	67
4.42: Türeyiş ve Göç Destanlarına değerlerin dağılım durumu	68
4.43: Orhun Yazıtlarına değerlerin dağılım durumu	70

TABLolar DİZİNİ

Tablo	Sayfa
No	No
2.1: Tablo 2.1. Öğrenme alanlarına SBDÖP değerlerinin dağılım durumu	10
3.1: Çalışma kapsamında incelenen dokümanlar	20
4.1: SBDK' de seyahatname, destan ve yazıt türü tarihi metinlerin yer alma durumu	22
4.2: SBDK-5 seyahatname türü tarihi metinlere ilişkin bulgular	22
4.3: SBDK-7 seyahatname türü tarihi metinlere ilişkin bulgular	23
4.4: SBDK-6 destan türü tarihi metinlere ilişkin bulgular	23
4.5: SBDK-5 yazıt türü tarihi metinlere ilişkin bulgular	24
4.6: SBDK-6 yazıt türü tarihi metinlere ilişkin bulgular	24
4.7: Seyahatname türü tarihi metinlere SBDÖP değerlerinin yansıma durumu.....	63
4.8: Destan türü tarihi metinlere SBÖP değerlerinin yansıma durumu.....	65
4.9: Yazıt türü tarihi metinlere SBÖP değerlerinin yansıma durumu	69

EKLER DİZİNİ

Ek	Sayfa
No	No
EK 1. Uzman Görüşü Formu	81

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

KISALTMALAR

MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
SBDK	: Sosyal Bilgiler Ders Kitabı
SBDÖP	: Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTKB	: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı

1. GİRİŞ

Bu bölümde, “Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (SBDÖP) ve Ders Kitaplarında Tarihi Metinlerin Değerler Açısından İncelenmesi” isimli araştırma konusunun, problem durumu, amacı, problem cümlesi, önemi ve sınırlılıklarına yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Değerler toplumsal huzuru sağlayan ve bireyleri ortak noktada buluşturan birleştirici unsurlardır. Fakat değerler toplumca benimsendiği, korunduğu ve yaşatıldığı sürece birleştirici özelliğini korur (Çavdarlı, 2002). Değerlerin kazandırılma süreci her ne kadar ailede başlamış olsa da bu konuda en büyük görev okullara düşmektedir. Bu süreçte okullarda, bireylerin algı ve anlam dünyasının oluşmasında ders kitaplarında yer verilen metinler önemli bir yer tutmaktadır (Yılar, 2016).

Ders kitaplarında edebi eserlerden yer verilen metinler sosyal, ekonomik, tarihi, kültürel, dini, güncel ve ahlaki konularda mesaj iletmektedir (Aytaş, 2006). Bu bağlamda geniş konu ağına sahip sosyal bilgiler dersi kitaplarında mesaj iletileri bakımından işlevsel kullanılabilir birikimde edebi ve tarihi metinler mevcuttur. Milli Mücadele Dönemi kahramanlarının mektupları, tarihi şahsiyetlerin hatıratları, destanlar, yazıtlar, seyahatnameler ve siyasetnameler gibi sosyal bilgiler dersi konuları içinde kullanılabilir nitelikte olan metin türlerinin değer iletilerinin zengin oldukları ve değer kazandırma sürecinde somut öğretim materyalleri olarak kullanılabilirliği yapılan araştırmalar (Yılmaz, 2015; Veziroğlu, 2020; Bindebir, 2021; Karadeniz, 2022) incelendiğinde görülmektedir. Bu araştırmaların tarihsel kaynak niteliği taşıyan eserleri ele alıp SBDÖP değerleri bağlamında, değerler açısından incelenmesi bağlamında ve ya değer kazandırma sürecinde etkilerini ölçmeleri bağlamında incelendiği görülmektedir. Sosyal bilgiler ders kitaplarında seyahatnamelerin yer alma durumunun incelendiği çalışmalar bulunmaktadır (Oruç ve Aygün, 2018; Özensoy, 2022). Bu çalışmalar incelendiğinde ders kitaplarında seyahatnamelere yer verilme durumunun tespit edildiği, içerik olarak değer iletilerine bakılmadığı görülmektedir. Benzer bir çalışmada ise yazıt türü eserlerden biri olan Orhun yazıtlarına ders kitaplarında yer verilme durumunun tespitine yönelik yapılmıştır (Mert vd. 2019). Ayrıca sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan destanların söz varlığı açısından

incelendiği de görülmektedir (Karakuş vd. 2017). Genel olarak sosyal bilgiler ders kitaplarının dersin ğretim programı değerleri bağlamında incelenme durumları da araştırılmalara sıklıkla konu olmuştur (Seçkin ve Kapan, 2020; Oğuz Haçat ve Demir, 2020; Erbaş, 2021). Bu çalışmalar incelendiğinde ders kitaplarının belirli sınıf düzeylerinde ve ya belirli bir edebi eserlerde yer alan değerlerin tespit edilmiş olduğu görülmektedir. Revize edilen sosyal bilgiler ders kitaplarında seyahatname, destan ve yazıt türü tarihi metinlerin tespit edilerek SBDÖP değerleri bağlamında incelendiği bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

Bu çalışmada revize edilen ortaöğretim sosyal bilgiler ders kitaplarının (Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ve özel yayınevleri) “Kültür ve Miras” ğrenme alanlarında seyahatname, destan ve yazıt türü tarihi metinlerin SBDÖP değerleri bağlamında incelenmesi planlanmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın temel problem durumu, SBDÖP’ de belirtilen seyahatname, destan ve yazıt türü tarihi metinlerin ders kitaplarına yansımaları durumlarının nasıl olduğu ve tarihi metinlerden seçilen kesitlerin dersin mevcut ğretim programı değerlerinden hangileri ile rtştğdr.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada, sosyal bilgiler ders kitaplarında (MEB ve özel yayınevleri) seyahatname, destan ve yazıt türü tarihi metinlerin tespit edilerek, SBDÖP değerleri bağlamında incelenmesi amaçlanmaktadır.

1.3. Araştırmanın nemi

Öğretim programlarının birer yansıması olması beklenen ders kitapları ülkenin her yerinde farklı okullarda ortak hedefe ulaşmanın ana kaynağıdır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde ders kitaplarının ilgili olduğu dersin ğretim programının hedeflerini yansıtma durumunun çeşitli açılardan incelenmesi önemli bir geri bildirim niteliği taşımaktadır. Bu çalışma ile de sosyal bilgiler ders kitaplarında tarihi metinlerdeki (seyahatname, destan ve yazıt) değerleri tespit etmenin daha sonra hazırlanacak olan sosyal bilgiler ders kitaplarındaki tarihi metin içeriklerinin oluşturulmasına da katkı sunacağı düşünülmektedir.

Yeni nesillere kazandırılması hedeflenen değerlerin yüzlerce yıllık medeniyetimizin yaşam tecrübelerinde var olduğunu, öz değerlerimizin öğrencilere tarihi metinler aracılığı ile örneklenmesinin rol modeller sunduğu ve değer aktarımında etkili olduğu yapılan araştırmalar ile desteklenmektedir. Sosyal bilgiler dersinin konusu insandır. Bireyin kendini ve çevresini anlamasına yardımcı olan bir derstir. Dolayısıyla bu dersin programında kazandırılması hedeflenen değerlerinin ders kitaplarına nasıl yansıtıldığına incelenmesi ayrıca önem teşkil etmektedir.

1.4. Problem Cümlesi

Bu araştırmanın problem cümlesini “Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında, Kültür ve Miras öğrenme alanındaki tarihi metinlere değerlerin yansıma durumu nasıldır?” sorusu oluşturmaktadır.

Araştırmanın alt problem soruları ise şu şekildedir:

1. “Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarının, “Kültür ve Miras” öğrenme alanında seyahatname, destan ve yazıt türü tarihi metinlerin yer alma durumu nasıldır?”
2. “Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarının, “Kültür ve Miras” öğrenme alanındaki seyahatname, türü tarihi metinlere SBDÖP değerlerinin yansıma durumu nasıldır?”
3. “Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarının, “Kültür ve Miras” öğrenme alanındaki destan türü tarihi metinlere SBDÖP değerlerinin yansıma durumu nasıldır?”
4. “Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarının, “Kültür ve Miras” öğrenme alanındaki yazıt türü tarihi metinlere SBDÖP değerlerinin yansıma durumu nasıldır?”

1.5. Sınırlılıklar

“SBDÖP ve ders kitaplarında tarihi metinlerin değerler açısından incelenmesi” isimli bu çalışma;

2022-2023 Eğitim - Öğretim yılında Türkiye genelinde ortaokullarda okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarının “Kültür ve Miras” öğrenme alanındaki “seyahatname, destan ve yazıt” türü tarihi metinlerin SBDÖP değerleri açısından incelenmesi ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Sosyal Bilgiler: Sosyal Bilim disiplinlerinin ilgili ve uygun konularından süzölen bilgi tutum ve değerleri ilköğretim çağındaki çocuklara kazandırarak iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmeyi amaçlayan bir öğretim programıdır (Erden, 2000).

Ders Kitabı: Belirli bir dersin öğretimi için, belirli eğitim düzeyindeki öğrencilere yönelik yazılan; içeriği, hazırlanan dersin öğretim programına uygun olan, incelemesi yapılmış ve onaylanmış temel öğretim materyalidir (Kılıç, 2005).

Değerler Eğitimi: Okullarda bilinçli ve sistemli bir şekilde öğretmenler aracılığı ile toplumların ortak değer olarak gördüğü ilke, inanç ve amaçların bireylere aktarılmasıdır (Keskin, 2008).

Tarihi Metin: Tarihi metinler incelendiği dönemde yaşamış insanların, yaşam biçimlerini, sorunlarını, bireysel, sosyal ve kültürel değerlerini, inançlarını örnekleme gücüne sahip tanıklar olarak da ifade edilmektedir (Doğan, 2007).

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde değer ve değerler eğitimi kavramlarına, değerler eğitiminin amacı ve önemine, sosyal bilgiler dersinin değerler eğitimi ile arasındaki ilişkiye, değerler eğitiminde metin türlerinden yararlanmanın önemine, araştırmaya konu olan tarihi metinlerin açıklamalarına yer verilmiş olup çalışma konusu ile ilgili araştırmalardan söz edilmiştir.

2.1. Değer Kavramı

Alan yazında değer kavramına dair tek bir tanımın yer almadığı görülmektedir. Örneğin, Sosyolojinin değerlerin kültür ve birey üzerindeki etkisine, psikologların ise değerlerin, kişilerin tutum ve davranışlarının altında yatan etken olmasına odaklandıkları anlaşılmaktadır. Her birinin kendi alanının şemsiyesi altında kendine özgü tanımlar yapmasından dolayı değer kavramı üzerine ortak bir tanım bulunmadığı söylenilebilir. Türk Dil Kurumu (TDK) (2023)' de değer kavramı *“Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü”* olarak tanımlanmaktadır.

Değerler; toplumun geneli tarafından önemsenen iyi ve kötü, güzel ve çirkin, doğru ve yanlış ayırt etmeyi sağlayan, toplumsal kuralların temelini oluşturan kabul görmüş soyut olgulardır (Ulusoy ve Arslan, 2016). Bir başka ifadeyle değerler insan yaşamında nelerin önemli olduğunu, nelerin tercih edilmesi gerektiğini belirten unsurlardır (Akbaş, 2008). Değerler davranışlarda gözlenmekte ve davranışın sonucunda bir değer yargısı oluşmaktadır. Değer, hem davranışı gerçekleştirenle hem de davranışın sonucunu değerlendirenle bağlantılı olarak anlam kazanmaktadır. Örneğin; adalet, dostluk ve dürüstlük gibi değerler, bu değerleri içselleştirmiş, dürüst, adil, dost olabilen kişiler sayesinde var olur. Aynı durum negatif unsurlar içinde geçerlidir. Her insan içinde yaşadığı çağ ve kültür çevresi ne olursa olsun kendini değerler dünyası içinde var etmektedir (Poyraz, 2011).

Değerlerin özellikleri Schwartz (1992) tarafından belli başlıklar altında şu şekilde ifade edilmektedir:

a. Değerler davranışların seçilmesinde ve değerlendirilmesinde rehberlik eder.

- b. Değerlerin göreceli önem sıralaması vardır. Bu sıralama değerler arasında öncelikleri belirleyen bir değer sistemi oluşturur.
- c. Değerler kavramlar veya inanışlardır.
- d. Değerler istek duyulana yönelmez.
- e. Genellik ve soyutluk açısından tutumlardan farklılık gösterir.

Değer üzerine yapılan tanımlarda genel olarak değerlerin, bireyler tarafından benimsenen ortak düşünme, inanç ve duyguları içeren ve bağlayıcı yönü olan unsurlar olarak ifade edildiği görülmektedir. Sosyal bağlacı unsurlar olarak görülen değerlerin işlevleri şu şekilde ifade edilmektedir:

- a. Değerler sosyal kontrol araçlarıdır. Ayrıca değerler onaylanmayan davranışları engeller ve sosyal ihlallerden ortaya çıkan utanma ve suçluluk duygularının kolayca anlaşılmasını sağlar.
- b. Değerler bireylerin ve grupların toplumsal değerlerinin yargılmasında hazır kalıplar olarak görev alırlar. Kişinin, çevresindekilerin gözünde nerede olduğunu anlamasına yardımcı olur.
- c. Değerlerin dayanışma araçlarıdır. Bireyler ortak değerleri benimseyen gruplara doğru yönelirler. Ortak değerler sosyal dayanışmayı ve sürekliliği sağlayan en önemli faktörlerden biridir
- d. Değerler bireylerin davranışlarını kabul gören durumlara ve nesnelere yoğunlaştırırlar.
- e. Değerler bireylerin sosyal rollerini seçmesinde ve gerçekleştirmesinde rehberlik görevi görürler (Fichter, 1990'a atfeden Özensel, 2003).

Değerlerin ortaya çıkmasında ve yerleşmesinde toplumsal onay önemli bir yer teşkil etmektedir. Toplumda onaylanan davranışlar zamanla değerlere dönüşerek bireylerde ortak düşünce, inanç ve davranış geliştirir. Böylece yerleşen değerler sosyal rollerle öğrenilerek yeni nesillere değerlerin aktarılma süreci başlamış olmaktadır (Ulusoy ve Dilmaç, 2020).

2.2. Değerler Eğitimi Amacı ve Önemi

Değerler eğitimi, sistemli ve planlı bir şekilde çeşitli programlar aracılığı ile yeni nesillere temel ve insani değerleri tanıtmaya, değerlere karşı duyarlılık oluşturma ve nihayetinde değerleri davranışa dönüştürme konusunda yardımcı olma sürecidir (Zengin, 2017). Başka bir tanımda değerler eğitimi, milli ve evrensel değerleri toplumsal çevre ve

medya kuruluşlarının desteği ile okullarda belli bir program içerisinde ders içi ve ders dışı etkinlikler aracılığı ile bireylere aktarılması olarak ifade edilmektedir (Gülmüş, 2015).

Değerler eğitiminin önemini Hakam (2018) şu şekilde ifade etmektedir:

- a. Değer eğitimi uygulamaları öğrencilerin değer kavramlarını doğru anlamasını ve doğru değer iletilerini fark etmesini sağlar,
- b. Öğrencilerin değerleri davranışa dönüştürebilmelerinde model alabilecekleri davranış biçimlerinin tasvir edilmesini sağlar,
- c. Öğrencilerin değerlerin kurallarına uygun hareket etmelerini sağlar,
- d. Değerler eğitimi öğrencilerin değerlere alışma ve eyleme dönüştürme sürecini sağlar,
- e. Değerler eğitimi süreci toplumsal değerler kültürünün oluşmasını sağlar.

Toplumların geleceği olarak görülen çocukların erdemli birer insan olarak sosyal hayatta yerini alması en az akademik başarıları kadar önemsenmektedir. Dürüst ve adil olma, büyüklere saygı, görgü kurallarına uygun davranma, yardımsever olma her yerde ve her dönemde bireylerde aranan özellikler olmuştur. Sosyal hayatta düzenin sağlanması için yasalara uyum tek başına yetmemektedir. İçinde bulunulan toplumun ortak değerlerinin birleştirici gücüne de ihtiyaç vardır (Kasapoğlu, 2013). Bu bağlamda okullarda çeşitli öğrenme biçimleri ile verilen değerler eğitimi sürecinde temel amaç, öğrencilerin yalnızca değerleri tanımaları değil, aynı zamanda bunları tutum ve davranışlarına yansıtmaları ve iyi birer vatandaş olarak etik uygulamaları benimseyerek topluma katkıda bulunmalarınıdır (DeNobile ve Hogan, 2014).

2.3. Değerler Eğitiminde Aile, Okul ve Öğretmenin Rolü

Genellikle toplumsal huzuru bozan ve gün geçtikçe artan çatışma ve şiddet olaylarını gerçekleştiren bireylerin değerleri davranışa dönüştürememiş ve bu konuda yeterince eğitim almamış bireyler oldukları düşünülmektedir (Yazıcı, 2006). Çünkü bireyin iyi ve kötü olarak nitelendirilen davranışları eğitimin konusudur ve eğitim yoluyla öğrenilebileceği bilinmektedir. Bu bağlamda; uygun yaşa geldiklerinde çocuklara değerlerin kazandırılması ve değerlerin farkına varabilecekleri ortamların hazırlanması gereklilik olarak görülmektedir (Kağan ve Yılmaz, 2019).

Aile, bireyin değerleri öğrendiği ilk toplumsal kurumdur. Bu bağlamda ailelerin kendileri için hangi değerlerin önemli olduğunun farkında olması gerekmektedir. Kuşkusuz ki aile içi iletişim ne kadar sağlıklı ise değer kazanımı da çocuk için o derece sağlıklı olacaktır (Demirutku, 2017). Çocuklar küçük yaşlarda ailelerinden, oyun gruplarından, medyadan, bakıcılarından genel bir ifade ile çevrelerinden öğrendikleri bir dizi değer ile okula gelmektedir. Bu konuda okulların rolü, çocukların hâlihazırda geliştirmeye başladıkları olumlu değerlerini temellendirmek ve toplumda geçerliliği olan değerleri sistemli bir şekilde aktarılmasını sağlamaktır (Halstead ve Taylor, 2000). Ahlaki farkındalığın, bireyler arası anlayışın, sorumluluk sahibi olmanın ve ilkeli davranışın günümüz toplumlarındaki genel ve kritik önemi, okullar ve diğer kurumları etkili bir şekilde bu değerlerin kazandırılmasının yollarını bulmaya yönelmektedir.

Okullar, öğrencilerine günümüz karışık toplumuna hazırlayacak, bilgi, beceri ve değerlerin sunabilmelidir. Öğrencilerin toplumun tarihini, kültürel mirasını ve toplum yapısını, geleneklerini anlayan, birbirlerine saygılı, birlikte çalışmaya ve yaşamaya istekli birer vatandaşlar olmalarına yardımcı olmalıdır (Aspin, 2007). Bu bağlamda özünde empati yoksunluğu ve tahammülsüzlük bulunan bir dizi şiddetin karşısında okulların, öğrenci davranışlarını olumlu yönde etkileyebilmesi, öğrencilere doğru tercihler yapabilmelerini sağlayacak yolları gösterebilmeleri önemlidir. Sadece akademik başarıya odaklanmanın bireyin öfke ve kıskançlık duyguları da besleyebilen, istekleri ve önemsedikleri değerleri olan bir varlık olduğunun unutulması anlamına geleceği bu yönlerinin de eğitilmeden sağlıklı bir kişilik yapısına ulaşmasının beklenilemeyeceği ifade edilmektedir (Meydan, 2014). Bu noktada okulun tüm paydaşları içinde önemli görev öğretmenlere düşmektedir. Akbaş, (2004)' e göre *“öğretmen sadece öğretim programlarının uygulayıcılığını yapıp görevini tamamlayan bir içerik aktarıcısı değildir. Öğretmen sınıf içi ve sınıf dışı süreçlerde öğrencilerle etkileşim halinde iken onlara kendi standart değerlerini yansıtmaktadır.”* ve öğrencilere okul hayatları boyunca rol model olan öğretmenler aynı zamanda bir değer aktarıcısıdır. Değerler eğitimi sürecinde öğretmenler öğrenciler için yolun nereye gittiğini gösteren levhalar gibidir.

2.4. Sosyal Bilgiler Dersinin Değerler Eğitiminde Rolü

Sosyal bilgiler dersi vatanını, milletini, bayrağını seven, kültürel ve tarihi mirasını sahiplenen, çevreye duyarlı, farklılıklara saygılı bireyler yetiştirme hedefleri ile içinde pek

çok değeri barındıran bir derstir (Keskin, Coşkun Keskin, 2019). Sosyal bilgiler dersi tarihsel bir içeriğe sahip olması, farklı kültürleri ve yaşamları anlatması özelliği iyi değerlerin verilmesi bakımından özünde bir değer eğitimi dersidir. Sosyal bilgiler dersinin çok disiplinli yapısı da değerler eğitiminde bir zenginlik sağlamaktadır (Kan, 2010).

21. yüzyılda giderek karmaşıklaşan toplumsal yaşamda uyumu yakalamanın oldukça zorlaştığı görülmektedir. Günümüz dünya sorunları haline gelen yoksulluk, bir anda tüm dünyada etkisini gösteren sağlık sorunları, gücü yetenin güçsüze uyguladığı şiddet olayları bir yığın toplumsal sorun olarak yaşamın tam ortasına hâkimiyet kurmaya çalışmaktadır. Bu noktada insan hayatını konu alan sosyal bilgiler dersi ile çocukların sorunlara çözüm ararken hesaba katmaları gereken değerleri fark etmeleri, sosyal hayatta kendilerine yer bulabilmeleri, demokratik tutum ve değerleri benimsemeleri sahip olduğu bilgi ve becerileri hayata transfer edebilecek şekilde yetişmeleri amaçlanmaktadır.

2005 yılından itibaren uygulamaya konulan Sosyal Bilgiler dersi öğretim programını oluşturan temel öğeler; “beceriler, kavramlar, değerler ve genel amaçlar” şeklinde ifade edilmiştir (Yeşil, 2012). Bu kapsamda 2018 yılında revize edilen SBDÖP incelendiğinde dersin genel amaçları arasında “*Milli, manevi değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlı olmaları*” ifadeleri dersin değerler eğitiminde önemini göstermektedir. Bu bağlamda sosyal bilgiler dersi, öğrencilerin, toplumsal sorunlara duyarlı, sorumluluklarının farkında, insanlar ilişkilerinde uyumlu birer vatandaş olmalarında, milli ve evrensel değerleri kavramalarında temel derslerden biri olarak görülmektedir (Aykaç, 2007).

Sosyal bilgiler dersi öğretim programında bu amaçlar kapsamında kazandırılması hedeflenen 18 değere yer verilmiştir. Bu değerler şu şekildedir:

- “*Adalet, Sevgi, Saygı, Sorumluluk, Vatanseverlik, Yardımseverlik, Dürüstlük, Aile Birliğine Önem Verme, Bağımsızlık, Barış, Bilimsellik, Çalışkanlık, Dayanışma, Duyarlılık, Estetik, Eşitlik, Özgürlük, Tasarruf*”

Öğretim programında yer verilen değerler sınıf düzeyi ve konulara göre doğrudan kazandırılması hedeflen değerler olarak öğrenme alanlarına dağıtılmaktadır. Bu noktada

değerlerin öğretiminde sadece öğrenme alanlarında yer alan değerler ile sınırlı kalınmaması gerekli görülen öğrenme alanı, kazanım ve konular ile ilgili değerlerin ilişkilendirilmesi gerektiği de belirtilmektedir (TTKB, 2017).

Sosyal bilgiler dersi yedi öğrenme alanından oluşmaktadır. Öğrenme alanları ve ders kapsamında kazandırılması hedeflenen değerlerin öğrenme alanlarına göre dağılımına Tablo 2.1.' de yer verilmiştir.

Tablo 2.1: Öğrenme alanlarına SBDÖP değerlerinin dağılım durumu

Öğrenme Alanı	4. sınıf	5. sınıf	6. sınıf	7. sınıf
Birey ve Toplum	Saygı Sorumluluk	Bilimsellik Aile Birliğine Önem Verme Sorumluluk	Dayanışma Yardımselik	Özgürlük Sorumluluk
Kültür ve Miras	Aile Birliğine Önem Verme Kültürel Mirasa Duyarlılık Vatanseverlik	Estetik Kültürel Mirasa Duyarlılık	Kültürel Mirasa Duyarlılık	Kültürel Mirasa Duyarlılık Estetik
İnsanlar Yerler ve Çevreler	Doğal Çevreye Duyarlılık	Doğal Çevreye Duyarlılık Dayanışma	Vatanseverlik Doğal Çevreye Duyarlılık	Özgürlük
Bilim Teknoloji ve Toplum	Bilimsellik Doğal Çevreye Duyarlılık	Dürüstlük Çalışkanlık Bilim Etiği	Bilimsellik	Bilimsellik Özgürlük
Üretim Dağıtım ve Tüketim	Sorumluluk Tasarruf	Sorumluluk	Vatanseverlik Doğal Çevreye Karşı Duyarlılık Sorumluluk	Dayanışma, Dürüstlük Çalışkanlık
Etkin Vatandaşlık	Sorumluluk Bağımsızlık	Özgürlük Bağımsızlık	Eşitlik	Barış
Küresel Bağlantılar	Kültürel Mirasa Duyarlılık Saygı	Kültürel Mirasa Duyarlılık	Kültürel Mirasa Duyarlılık	Saygı Barış

Tablo 2.1: incelendiğinde araştırmaya konu olan “Kültür ve Miras” öğrenme alanının doğrudan verilecek değerlerinin 5, 6 ve 7. sınıf düzeylerinde kültürel mirasa duyarlılık ve estetik değerleri olduğu görülmektedir. Öğrenme alanlarında en fazla “Kültürel Mirasa duyarlılık” değerinin öne çıktığını söylemek mümkündür. Sosyal bilgiler dersi on sekiz değerinden biri olan sevgi değeri öğrenme alanlarında görülmemektedir.

2.5. Değerler Eğitiminde Metin Türlerinin Rolü

Metin, belli bir düşüncenin ve ya duygunun anlamlı bir bütünlük oluşturacak şekilde tutarlı ve bağdaşıklık ölçütleriyle anlatıldığı sözlü ya da yazılı dil ürünüdür (Onursal, 2009). Edebi metinler içinde yaratıldığı toplumun duygu ve düşüncelerinin yansıması olarak değerlendirildiğinde, toplumun yaşam biçimini, kültürünü, değerlerini, sahip olduğu bakış açısını okuyucuya ulaştırabilmektedir. Eğitim- öğretim sürecinde kazanım hedeflerine ulaşmak için ders kitaplarında yer verilen metinler, belirlenen hedefi gerçekleştirmek için araç görevi görmektedir. Ders kitaplarına seçilen metinler ilgili olduğu konu yönüyle; sosyal, ekonomik, tarihi, kültürel, güncel olaylar ve ya ahlaki bilgi verdiği gibi aynı zamanda mesaj da iletmektedir (Aytaş, 2006).

Örneğin;

- *“Gülten Dayıoğlu'nun Cambaz Parası adlı öyküsünü okuyan bir çocuk, öyküden estetik bir zevk almanın yanında başkasını kandırmanın çirkin bir davranış olduğunu da,*
- *Sabahattin Ali'nin Arabalar Beş Kuruşa adlı öyküsünü okuyan bir insan, kendisinden daha yoksul olan bir insanı hor görmemeyi de,*
- *Ömer Seyfettin'in Diyet adlı öyküsünü okuyan bir kişi, yaptığı bir iyiliği başa kakmamayı da öğrenecektir.”* (Uçan, 2008' e atfeden Somuncu, 2010)

Okur (2010)'a göre edebi ürünler çocuğa milli, ahlaki ve kültürel değerleri verebilen onu, sosyal, dilsel, psikolojik yönden geliştiren bir niteliğe de sahip olmalıdır. Bu bağlamda değerler eğitiminde öğretmenler kendi dersleri kapsamında hem de ders dışında önerdiği okuma kitapları aracılığıyla öğrencilere kazandırılmak istenilen ahlaki ve insani değerleri aktarabilirler. Öğretmenlerin yanı sıra program geliştirme uzmanları da sosyal hayatın her dönemine ait ahlak ve edebiyat kaynaklarından alınan, öğretim programlarının konuları ile bütünleşen canlı, heyecan verici öykülere, olaylara ve tarihi şahsiyetlere yer vermelidirler (Karatay, 2011). Örneğin öğrenciler tarih konulu bir metinde sözü geçen kişilerin biyografileri ile tarihe yön veren kişilerin hayatlarında önemsedikleri değerleri, vatan, millet olmanın ne anlama geldiğini, ait olduğu toplumun geçmişte neler yaşadığını ve kültürel özelliklerini öğrenmektedirler. Bu bağlamda değer kazanımında kullanılabilir metin türlerinden biri de tarihi metinlerdir.

2.6. Tarihi Metinler

Tarih, insanın çağlar boyunca verdiği mücadeleyi ve insanın zaman içinde değişiminin canlı hikâyesini sunmaktadır. Bu bağlamda; tarihi metinler incelendiği dönemde yaşamış insanların sorunlarını, bireysel ve sosyal değerlerini, kültürlerini açıklama gücüne sahip tanıklar olarak da ifade edilebilir (Doğan, 2007). Her toplumun belirli bir değerler dizisi vardır. Çok sayıda insan tarafından benimsenir ve bu değerler sosyal davranışları şekillendirir. Toplumların benimsediği ortak değerler, toplumun iyiliği ve sağlıklı sosyal ilişkileri geliştirmesine yardımcı olur. Toplum içinde yaşayan insan, davranışlarını yönlendiren ve kontrol eden bazı değerler edinir. Türk toplumunun yaşantısını, geçmişi ile geleceği arasında en iyi şekilde bağ kuracak olan tarih konuları aracılığı değer aktarımının ve kazanımının en iyi şekilde yapılacağı belirtilmektedir (Ulusoy, 2010). Özellikle sosyal bilgiler dersi kültür ve miras öğrenme alanı temel de tarih odaklı oluşturulmuştur. Dolayısıyla ilköğretim de gelenekler, görenekler, örf, adet, töre, insan hakları, adalet, savaş, barış, dini yaşantılar vb. değerleri barındıran birçok tarih konusu sosyal bilgiler dersi aracılığı ile öğrencilere aktarılmaktadır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde sosyal bilgiler dersinde değer aktarımında kullanılabilir birikimde tarihsel kaynak çeşitliliği mevcuttur. Öğrenciler tarihi metinler üzerinden tarihsel empati kullanılarak geçmişteki şahısların yaşam tecrübelerinden değer çıkarımları yapılabilir. Olayları yaşanan döneme göre düşünerek yorumlanması öğrencilerin hem geçmişteki değerleri öğrenerek bu değerlerin oluşum ile işleyişini kavramaları hem de geçmiş ile günümüzü karşılaştırarak yeni değerler oluşturmaları sağlanabilir. Özellikle tarih konularının işleniş sırasında kullanılan; tarihsel kaynaklar öğrencilerin değer kazanım sürecine katkısı olacağı ifade edilmektedir (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008).

Araştırmaya konu olan ve her biri birer tarihsel kaynak niteliği taşıyan seyahatname, destan ve yazıt türlerine aşağıda değinilmiştir.

Destan Türü

Destanlar genellikle milletlerin yaşam biçimlerinin, savaşlarının konu alındığı, ekseriyetle cesaret, zafer, güzellik gibi kavramların vurgulandığı manzum eserlerdir. Destanlar içinden çıktığı topluluğun yaşam biçimleri, anılarını, değerlerini bugüne taşıyan bir devrin ansiklopedisi gibi görülmektedir. Destanlar bir milletin sözlü kültür unsurlarıdır. Destan kahramanları gerçek hayatta yaşamamış olabilir; fakat destanı yaratan milletlerin destan

kahramanını bilinçaltı, beklentileri ve değerleri ile özdeşleştirildiği belirtilmektedir. Öyle ki Türkler hayatlarında iz bırakan olayları yansıttıkları birçok destan bırakmışlardır (Öztürk vd. 2014). *Bütün Türk destanlarında, iyiliğe, kuvvete, savaşçılığa, biniciliğe, sözde durmaya büyük değer verilmektedir* (Kabaklı, 1967'e atfeden Özdaş, 2018). Destan türü içinden çıktığı toplumun yapısını, hayata bakışını ve değerlerini yansıtmaya özelliğine sahip olmasının yanı sıra kültür aktarıcılığı rolünü üstlenen de türlerden biridir (Yazar, 2018).

Seyahatname Türü

Seyahatnameler, seyyahın gezip gördüğü yerlerin ilgi çekici yanlarını yalın bir dille anlattığı eserlerdir. Seyahatnamelerde seyyahın anlattığı olaylardan ülkelerin ve toplumların öne çıkan özelliklerini, geleneklerini, kültürlerini, değerlerini bulmak mümkündür (Asiltürk, 2009). Bu durum Osmanlı döneminde yaşamış ünlü seyyah Evliya Çelebi seyahatnamesi ile örneklenebilir. 17. yüzyılın toplumsal yapısını, mimarisini, inançlarını, değerlerini, kültürünü, Osmanlı döneminde çıktığı gezilerinde gördüklerini ayrıntılı anlatımlarıyla dönemin fotoğrafını bu güne bırakmıştır (Polatcan, 2016).

Yazıt Türü

Bir sanat eseri veya bir yapının yapılış amacını anlatmak, eseri yapan kişi hakkında bilgi vermek, dua ya da istekte bulunmak gibi duyguların ifade edildiği genellikle; “taş, mermer, tuğla, seramik” gibi malzemelerin üstüne “oyma, kakma ve kabartma” gibi tekniklerle yazılan yazıt türüdür. Kitabeler genellikle insanların ilk bakışta görebileceği yerlere yapılmaktadır (Öztürk ve Tüfekçioğlu, 2009). Bu türe örnek verilebilecek önemli eserlerden biri olan Orhun abideleri Türk milletinin sekizinci asra kadarki hayat serüvenini, maddi, manevi değerleri ile birlikte günümüze aktarmaktadır (Kardaş, 2015).

2.7. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde araştırma konusu ile ilgili çalışmalara yer verilmiştir.

Ulusal Kaynaklarda

Bindebir (2021) Nizamülmülk' e ait siyasetname isimli eseri sosyal bilgiler dersi öğretim programı değerlerini bağlamında incelemiştir. Çalışmasının sonucunda dersin on sekiz değerinden on altısının eser içinde yer aldığı sonucuna ulaşmıştır.

Çoban ve Tuna (2020) dil becerileri ve kök değerler bağlamında Oğuz Kağan Destanı'nı incelemiş ve kök değerlerden sevgi ve saygı değerlerinin destanda en fazla yer alan değerler olduğu sonucuna varmışlardır. Türkçe ders kitaplarında destandan metin örnekleri sunulmasının öğrencilerin dil becerilerini geliştirmede ve değer kazandırmada önemli olacağının görüşünü belirtmişlerdir.

Erbaş (2021) sosyal bilgiler öğretim programındaki değerlerin 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabına yansıma durumlarını incelemiştir. Araştırma sonucunda ders kitabında en fazla "sorumluluk, öz denetim ve duyarlılık" değerlerinin en az ise "adalet, eşitlik, dürüstlük" değerlerinin yer verildiğini tespit etmiştir.

Seçkin ve Kapan (2020) sosyal bilgiler ders kitabında (6.sınıf) önerilen altı kitabı dersin öğrenme alanlarında doğrudan kazandırılması hedeflenen değerler bağlamında incelemiştir. Öğrenme alanlarında kazandırılması hedeflenen değerlerin (kültürel mirasa duyarlılık, vatanseverlik, yardımlaşma, eşitlik, bilimsellik vb.) kitaplarda yer aldığını tespit etmişlerdir.

Karadeniz (2022) sosyal bilgiler öğretiminde tarihi metin ve hikâye kullanarak değerlerin öğrencilere kazandırılmasını amaçladığı çalışmasını yedinci sınıfta öğrenim gören otuz öğrencinin katılımı ile yürütmüştür. Öğrencilerin değerler hakkındaki görüşleri ön ve son yazılı formlar ile belirlenmeye çalışılmıştır. Tarihi metin ve hikâye örneklerinden oluşturulan çalışma yaprakları ile elde edilen bulgular sonucunda tarihi metin ve hikâye kullanılmasının öğrencilerde değerlere yönelik farkındalık oluşturmada ve var olan değerlerin geliştirilmesinde etkili olduğu tespit etmiştir.

Veziroğlu (2020) alışmasının ilk basamağında Orhun abidelerini SBDÖP’ da yer alan değerler bağlamında incelemiştir. Orhun abidelerinde yer alan değerlerin SBDÖP değerlerini içerdiğini tespit etmiştir. Ardından elde ettiği veriler doğrultusunda Orhun abidelerinin öğrencilerin değer kazanımlarında etkisini ölçtüğü uygulama aşamasında sosyal bilgiler dersinde değerlerin öğretiminde Orhun abidelerinin kullanılmasının öğrencilerin değer düzeylerini arttırmada etkili olduğunu tespit edilmiştir.

Bilgen (2019) Yusuf Has Hacıp’e ait olan Kutadgu Bilig adlı eseri MEB’in değerler eğitimi yönergesinde yer alan değerler bağlamında incelemiştir. Ayrıca eserde din eğitiminde ve değerler eğitiminde nasıl yöntemler kullanıldığını tespit etmek istemiştir. alışmasının sonucunda, eserde değer öğretiminde kullanılan yöntemlerin çoğunun günümüz değerler eğitimi yöntemleriyle benzerlik gösterdiğini ve Kutadgu Bilig’in din ve değerler eğitiminde yardımcı materyal olarak kullanılabilceğini belirtmektedir.

Oruç ve Aygün (2018) sosyal bilgiler ders kitaplarında seyahatnamelerin yer alma durumunu tespit etmişlerdir. Araştırmanın sonucunda ders kitaplarında seyahatname kullanımının kısıtlı olduğu seyahatname kullanımının yedinci sınıf ders kitaplarında daha fazla olduğunu tespit etmişlerdir.

Tural (2018) Dede Korkut hikâyelerini SBDÖP değerleri bağlamında incelemiştir. Dede Korkut hikâyelerinde en fazla aile birliğine önem verme, estetik, yardımseverlik ve vatanseverlik değerlerinin yer aldığını tespit etmiş ve Dede Korkut hikâyelerinin SBDÖP değerlerini içerdiğini tespit etmiştir.

Yılmaz (2017) Mehmet Akif Ersoy’un Safahat adlı eserini SBDÖP değerleri bağlamında incelemiştir. Eserin derste verilmek istenilen değerler bakımından zengin olduğunu ve değer eğitiminde kullanılması gerektiğini belirtmiştir.

Yılmaz (2015) Evliyâ Çelebi Seyahatnamesini değer eğitimi açısından incelemiştir. Seyahatnamede yer alan estetik, sosyal ve dini değerler olarak kategorize ederek yürüttüğü çalışmasının sonucunda seyahatnamenin değerler eğitiminde kullanılabilir olduğunu belirtmiştir.

Ulusoy, (2007). “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Tarih ve Ahlâk Eğitimi İlişkisi Üzerine Görüşleri (Sakarya İl Örneği)” isimli çalışmasında, ahlak ve tarih eğitimi ilişkisine yönelik sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerini belirlemeyi amaçlamıştır. Sakarya ilinde görev yapan 103 Sosyal Bilgiler öğretmeni ile yürüttüğü çalışmasında Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin tarih konularını işlerken ahlaki davranışlar kazandırmaya çalıştıkları; fakat ders kitaplarında ahlaki konulara dair okuma parçalarının yetersiz olduğu, öğrencilere ahlaki davranışlar kazandırmak için fıkra ve hikâye yöntemlerine az başvurulduğu sonucuna ulaşmıştır.

Kuşdil ve Kağıtçıbaşı (2000) Türk öğretmenlerinin değer yönelimlerini belirlemeyi amaçladıkları araştırmada öğretmenlerin değer yönelimleri ve dinsel yönelimleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma çekirdek/geniş aile ve yüksek/düşük düzey dinsel yönelim grupları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Çekirdek aile tercihinde bulunan öğretmenlerin yeniliğe açık değerlerine daha fazla, muhafazacı yaklaşım değerlerine ise daha az önem yükledikleri görülmüştür.

Uluslararası Kaynaklarda

Zhanat vd. (2022) “Teachers' Views On Teaching Modern Kazakh Stories Over National Values” isimli çalışmalarında Milli değerler bağlamında modern Kazak hikâyelerinin kullanılmasına ilişkin öğretmen görüşlerini tespit etmeyi amaçladıkları nitel bir çalışma ortaya koymuşlardır. Araştırmanın çalışma grubunu Almatı ilinde görev yapan 40 ilköğretim öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışmanın sonucunda öğretmenler vatanseverlik, örf, adet, bayrak sevgisi, milli bayramlar, tarih bilinci, tarih bilincini gibi değerler öğrencilere Kazak hikâyelerinde yer alan kahramanlar aracılığıyla öğretilebileceğini belirtmişlerdir. Sonuç olarak öğretmenlerin Kazak hikâyelerinin değer öğretiminde ve değer güçlendirmede kolaylık sağlayacağı görüşünde olduklarını tespit etmişlerdir.

Gusakova (2015) çalışmasında manevi, ahlaki ve ahlaki eğitim kavramlarının içeriğini analiz etmiştir. Manevi eğitimin dini ve bireyin üzerinde kültür oluşturucu olumlu etkisinden bahsetmektedir. Manevi eğitim verilirken tarihten örnek alınacak bir kişinin model gösterilmesinin öğrencinin geçmişin ahlak anlayışını şimdiki zaman ve geleceğe yönelik analiz etme fırsatı sunacağını söylemektedir. Böylece bireyi ideale

yönlendirilebileceği, ulusal değerlerini kabul ederek ulusal bir kimlik oluşturmada etkili olacağından bahsetmektedir.

Rahim ve Rahiem (2012) “The Use of Stories as Moral Education for Young Children” isimli çalışmalarında çocuklara ahlak eğitimi vermenin yollarından biri olarak hikâyelerin kullanılması konulu çalışmalarında, daha çok ana okul öğretmenlerinin ahlak eğitiminde kolayca başvurabilecekleri bir yöntem olduğu söylenmektedir. Çalışmada, ahlak eğitiminde öğretmenlerin kullanabileceği hikâye örnekleri de sunulmuş, Çocuklara hikâye yolu ile dini değerler, kültürel değerler, verilebileceği, adetleri, gelenekleri, yaşlı kuşaklara saygıyı ve ahlakı yaymak için halk kahramanlarının peygamberlerin hayat hikâyelerinin anlatılmasının ahlak eğitiminde faydalı olacağı görüşü üzerinde durulmuş olduğu görülmektedir.

Frydaki (2009) öğretimde değerler ve değerlerde öğretim: teori ve araştırmanın incelenmesi Yunanistan örneği ” adlı çalışmada tarihsel, teorik ve araştırma temelli yaklaşımlarla değerler öğretimine farklı bir bakış açısı getirmeyi amaçlamıştır. Bu amaçla temel değerlerin farklı metotlarla nasıl öğretiltiğini ve öğretmenlerin kendi değer yargılarını nasıl yaydıklarını ve öğrencilerin değer gelişimini nasıl etkilediklerine yönelik araştırmaları incelemiştir. Araştırmasının sonunda öğretmenlerin çeşitli yöntem ve tekniklerle öğrencilere değerleri aktarırken öğrencilerin değerleri kendi deneyimleriyle kazanmaları noktasına dikkat etmedikleri tespitinde bulunmuştur.

Lucas (2009) çalışmasını batı Virginia’daki bir ilçede görev yapan ortaokul öğretmenleri ile yürütmüştür. Çalışmada öğretmenlerin karakter eğitimi algılarını tespit etmeyi amaçlamıştır. Öğretmenlerin Karakter eğitimine yönelik algılarını, karakter eğitimini nasıl uyguladıklarını, karakter eğitimine teşvik eden ya da bu eğitimi engelleyen faktörler nelerdir sorularını cevaplamalarını istemiştir. Araştırmasının sonucunda öğretmenlerin karakter eğitimine önem verdiklerini fakat karakter eğitimin tanımını yapmakta zorlandıklarını tespit etmiştir. Öğretmenler karakter eğitiminde öncelikle öğretmenin rol model olması gerektiğini savunmuşlardır. Öğretmen Karakter eğitimi uygulamalarında aile faktöründen, kahraman hikâyelerinden, skeçlerden faydalandıklarını belirtmişlerdir. Araştırmanın sonucunda eğitimcilerin sorumluluk, saygı, güvenilirlik, adalet ve vatandaşlık değerlerine önem verdikleri ortaya çıkmıştır.

Thornberg (2008) the lack of professional knowledge in values education isimli çalışmasında öğretmenlerin değerleri uygulamaya yönelik algılarını tespit etmeyi amaçlamıştır. On üç öğretmenin katılımı ile gerçekleştirdiği araştırmanın sonucunda öğretmenler değerler eğitiminin plansız ve tepkisel olması gerektiğini ve değerlerin günlük okul yaşamına yerleştirilmiş olarak uygulanması gerektiğini söylemişlerdir. Araştırmacı çalışmasının sonucunda öğretmenlerin mesleki olarak değer eğitimi konusunda eksik olduklarının görüldüğünü de belirtmektedir.

Ulusal ve uluslararası kaynaklarda araştırma konusuna yönelik yapılan alan yazın taraması sonucunda değerler eğitimi çalışmalara önem verildiği değerler eğitiminde kullanılacak materyaller üzerine farklı bakış açıları ile çalışılmış birçok araştırmanın yer aldığı görülmektedir. Edebi metinlerin ve tarihsel kaynakların yeniden ele alınarak sosyal bilgiler derslerinde değerler eğitiminde kullanılabilirlik açısından incelendiği görülmektedir.

Uluslararası literatür taramasında ulaşılan kaynaklarda değerler eğitiminin daha çok karakter eğitimi, ahlak eğitimi olarak ele alındığı dikkat çekmektedir. Uluslararası çalışmaların daha çok öğretmenlerin karakter eğitimi algıları ve ahlak ve karakter eğitiminde uyguladıkları yöntemleri tespit etmeye yönelik olduğu görülmektedir.

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın, modeli, dokümanı, verileri toplama ve analiz süreçlerine ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

SBDÖP değerlerinin tarihi metinlere yansımada durumunu tespit etmenin amaçlandığı bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. Nitel araştırmaların en belirgin özelliği verilere doğrudan kaynağından ulaşılmasıdır (Büyüköztürk vd., 2020). Nitel araştırmalarda veriler doğal ortamında toplanır, görüşme, gözlem ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemleri kullanılır ve elde edilen veriler derinlemesine analiz edilerek kendi bütünlüğü içinde ortaya konulur (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu çalışmada çalışmasının doğasına uygunluğu bakımından nitel araştırma yöntemlerinden biri olan durum çalışması modeli kullanılmıştır. Durum çalışması; sınırlandırılmış bir veya birkaç durumun çoklu veri kaynakları kullanılarak derinlemesine incelendiği nitel araştırma modellerinden biridir (Creswell, 2007). Durum çalışması belirli bir durumun derinlemesine incelendiği bir yöntemdir. Sosyal bilim alanlarında sıklıkla kullanılan durum çalışması, yeni bulguların ortaya konulmasını sağlamaktadır (Sönmez ve Alacapınar, 2019).

3.2. Çalışmanın Dokümanı

Çalışmanın dokümanlarını; 2022-2023 Eğitim Öğretim yılında Türkiye genelinde ortaokullarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitapları (MEB Yayıncılık, E Kare Eğitim Yayıncılık, Anadol Yayıncılık, EKOYAY Yayıncılık) ve 2018 SBDÖP oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında incelenen ders kitaplarının künyelerine Tablo 3.1’ de yer verilmiştir. Karışıklık ve tekrarı önlemek adına sosyal bilgiler ders kitapları “SBDK” ve sosyal bilgiler dersi öğretim programı daha önceki bölümlerde yer verildiği gibi “SBDÖP” şeklinde kısaltılmıştır.

Tablo 3.1: Çalışma kapsamında incelenen dokümanlar

Kitabın Adı	Kitabın Yazarları	Kitabın Yayınevi	Basım Yılı
5.Sınıf SBDK	Salim AÇIKGÖZ	E Kare	2018
5.Sınıf SBDK	Ömer Faruk EVİRGEN Jülide ÖZKAN Suna ÖZTÜRK	MEB	2019
6.Sınıf SBDK	Erhan ŞAHİN	Anadol	2019
6.Sınıf SBDK	Cengiz YILDIRIM Fatih KAPLAN Hayriye KURU Mukaddes YILMAZ	MEB	2019
7.sınıf SBDK	Hikmet Azer	EKOYAY	2019
7.Sınıf SBDK	Öznur AÇIL Hülya GÜVENÇ Ayşegül HAYTA Sezcan KILIÇ	MEB	2019

Çalışmanın dokümanı olan SBDK' ye erişim <https://www.eba.gov.tr/> genel ağı üzerinden sağlanmıştır.

Çalışmanın diğer dokümanını;

- “Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) (2018). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar)*. Ankara.” oluşturmaktadır.

3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmada öncelikle doküman incelemesi yöntemi ile SBDK' de Kültür ve Miras öğrenme alanındaki tarihi metinlerin tespiti yapılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen durumlar hakkında bilgi içeren resmi ve özel olarak oluşturulan her türlü belgenin incelenmesidir (Sönmez ve Alacapınar, 2019). Tespit edilen tarihi metinlerde yer alan ifadelerin değer analizinde nitel veri analiz yöntemlerinden biri olan betimsel analizden faydalanılmıştır. Nitel veri analizi araştırmacıların okuduklarının ve algıladıklarının yorumlanması sonucu ortaya çıkan verilerin dışarıya yansıtılma sürecidir (Merriam, 2013). Betimsel analiz yönteminin tercih edilmesinin nedeni; elde edilen bulguların aslına uygun şekilde yorumlanarak okuyucuya bir plan dâhilinde var olan gerekçeleri yansıtacak şekilde sunulmasını sağlamasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu çalışmanın tematik çerçevesini, SBDÖP' de yer alan “*adalet, bağımsızlık, barış, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, aile birliğine önem verme dürüstlük, estetik, eşitlik,*

bilimsellik, özgürlük, saygı, sevgi, sorumluluk, tasarruf, vatanseverlik, yardımseverlik”

olmak üzere toplam 18 değer kapsamaktadır. Bu değerlerden duyarlılık değeri Kültür ve Miras öğrenme alanında yer aldığı haliyle kültürel mirasa duyarlılık olarak ele alınmıştır. Ders kitaplarından tespit edilen tarihi metinlerde yer alan ifadelerin içerdiği değerler tematik çerçeveye göre incelenmiştir. Bir değere karşılık gelen her bir cümle, o değerın frekansını ortaya koyacak şekilde bulgular tanımlanmış değerlerin frekansları tablolar ile gösterilmiştir. Bulgular ayrıca grafikler aracılığı ile özetlenmiştir.

Verilerin geçerliği ve güvenilirliğini sağlamak için tarihi metinlerde değer atfeden cümle örnekleri verisinin ham hali ve araştırmacı tarafından oluşturulan Uzman Görüş Formu iki alan uzmanının görüşüne sunulmuştur. Alan uzmanları arasında görüş uyumu hesaplaması Güvenilirlik = Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) formülü aracılığı ile gerçekleştirilmiştir (Miles ve Huberman, 1994). Uzman görüşlerinin birliği arasındaki uyum kat sayısı hesaplanmış ve verilerin analizinin uygunluğuna ilişkin olarak uzman görüşlerinin 0.99 oranında birlik oluşturduğu anlaşılmıştır. Ayrıca elde edilen bulgu ve sonuçların gerçeği yansıtması amacıyla değerlerle ilişkilendirilen tarihi metinler sayfa numaraları belirtilerek (6.sınıf SBDK-6- Anadol yayınlarında tespit edilen Oğuz Kağan ve Türeyiş destanlarından yer verilen bölümlerin uzunluğu nedeniyle çalışmaya tamamı dâhil edilememiş sadece bir bölümü alınabilmiştir) çalışmaya dâhil edilmiştir.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmanın bu bölümünde, çalışmanın amacı doğrultusunda elde edilen bulgular ve bu bulgulara dayalı yorumlara yer verilmiştir.

4.1. Birinci Alt Probleme Ait Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde araştırmanın birinci alt problemi doğrultusunda sosyal bilgiler ders kitaplarının, “Kültür ve Miras” öğrenme alanları seyahatname, destan ve yazıt türü tarihi metinlerin tespitine yönelik incelenmiştir. Araştırmaya ilişkin bulgulara aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 4.1: SBDK’ de seyahatname, destan ve yazıt türü tarihi metinlerin yer alma durumu

Tarihi metinler	SBDK-5	SBDK-6	SBDK-7
Seyahatname	✓	-	✓
Destan		✓	-
Yazıt	✓	✓	-

Tablo 4.1. incelendiğinde seyahatname türü tarihi metinler 5 ve 7. SBDK’ de yer alırken 6. SBDK’ de seyahatname türü tarihi metnin yer almadığı görülmektedir. Destan ve yazıt türü tarihi metinler ise 5 ve 6. SBDK’ de yer alırken 7. SBDK’ de destan ve yazıt türü tarihi metne rastlanılmamıştır.

5. SBDK’ de tespit edilen seyahatname türü tarihi metinlere ait bulgulara aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 4.2: SBDK-5 seyahatname türü tarihi metinlere ilişkin bulgular

SBDK-5-E Kare		SBDK-5-MEB	
Seyahatname Türü Tarihi Metin	F	Seyahatname Türü Tarihi Metin	f
Elçi Mouradgea D’ohsson	1	Elçi Busbecq	1
Toplam	1	Toplam	1

Tablo 4.2. incelendiğinde her iki yayınevının ders kitabında toplam f=1 seyahatname türü tarihi metne yer verildiği görülmektedir.

7. SBDK’ de tespit edilen seyahatname türü tarihi metinlere ait bulgulara aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 4.3: SBDK-7 seyahatname türü tarihi metinlere ilişkin bulgular

SBDK-7-EKOYAY		SBDK-7-MEB	
Seyahatname Türü Tarihi Metin	F	Seyahatname Türü Tarihi Metin	f
Bela Horvalt Anadolu 1913	3	Seyyah Keppel	1
Şafak Tunç Şehristan Seyyahların Hayal Şehri İstanbul	3	Seyyah Paul Krause	1
Ahmed Dejevad, Yabancılara Göre Eski Türkler	2	Seyyah George Sandys	2
Jean Thevenot, 1655-1656’da Türkiye	4	Seyyah Evliya Çelebi	3
Ogler Ghislain De Busbecg, Türkiye’yi Böyle Gördüm	2	Seyyah Philippe De La Canaye	1
İbni Batuta, Arap, Büyük Dünya Seyahatnamesi	1	Seyyah Antonia Gallan	1
Manuel Serrono Y.Sanz, İspanyol Türkiyenin Dört Yılı 1552-1556	2	Seyyah Fellows	1
William Wittman, Osmanlıya Yolculuk 1799-1800-18001	1	Seyyah Charles Texier	1
Halil İnalçık, Günsel Renda, Osmanlı Uygarlığı		Seyyah Paul Lucas	1
Evliya Çelebi, Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi	1	Toplam	12
Toplam	19		

Tablo 4.3. incelendiğinde her iki yayınevının ders kitabında yerli yabancı seyyahların seyahatnamelerinden örneklerin yer aldığı görülmektedir. EKOYAY yayınlarının ders kitabında f=19, MEB yayınlarının ders kitabında ise toplam f=12 seyahatname türü tarihi metne yer verilmiştir. Yabancı seyyahlara ders kitaplarında daha fazla yer verildiği görülürken, Evliya çelebi seyahatnamesinden EKOYAY yayınları ders kitabında f=1, MEB yayınları ders kitabında ise seyyahın gözlemlerinin yer aldığı f=3 tarihi metne yer verilmiştir. Her iki ders kitabında paylaşılan seyahatname türü tarihi metne bakıldığında en fazla seyahatname türü tarihi metnin yer aldığı ders kitabı EKOYAY yayınlarının ders kitabıdır.

6. SBDK’ de tespit edilen destan türü tarihi metinlere ait bulgulara aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 4.4: SBDK-6 destan türü tarihi metinlere ilişkin bulgular

SBDK-6-Anadol		SBDK-6-MEB	
Destan Türü Tarihi Metin	F	Destan Türü Tarihi Metin	f
Oğuz Kağan Destanı	1	Oğuz Kağan Destanı	1

Ergenekon Destan	1	Ergenekon Destan	1
Göç destanı	1	Türeyiş destanı	1
Toplam	3	Toplam	3

Tablo 4.4. incelendiğinde her iki yayının evinin ders kitabında Oğuz Kağan ve Ergenekon destanları ortaktır. Farklı olarak Anadolu yayınları ders kitabında Göç, MEB yayınları ders kitabında Türeyiş destanına yer verildiği görülmektedir. Her iki yayının evinin ders kitabında paylaşılan destan sayısı $f=3$ oranı ile eşit görülmektedir.

5. SBDK MEB yayınlarının ders kitabında tespit edilen yazıt türü tarihi metinlere ait bulgulara aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 4.5: SBDK-5 yazıt türü tarihi metinlere ilişkin bulgular

SBDK-5-MEB	
Yazıt Türü Tarihi Metin	f
Hammurabi Kanunları	1
Kral Menua Yazıtı	1
Toplam	2

Tablo 4.5 incelendiğinde MEB yayınları ders kitabında Hammurabi Kanunları ve Kral Menua yazıtına yer verildiği görülmektedir. SBDK-5 toplam $f=2$ yazıt türü tarihi metin yer almaktadır.

6. SBDK' de tespit edilen yazıt türü tarihi metinlere ait bulgulara aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 4.6: SBDK-6 yazıt türü tarihi metinlere ilişkin bulgular

SBDK-6-Anadol		SBDK-6-MEB	
Yazıt Türü Tarihi Metin	F	Yazıt Türü Tarihi Metin	f
Orhun Abideleri (Bilge Kağan Yazıtı)	1	Orhun Abideleri (Bilge Kağan Yazıtı)	1
Orhun Abideler (Kül Tigin Kağan Yazıtı)	1		
Toplam	2	Toplam	1

Tablo 4.6. incelendiğinde SBDK-6-Anadol yayınlarında Orhun yazıtlarından hem Bilge Kağan yazıtı hem de Kül Tigin yazıtı yer alırken SBDK-6 MEB yayınlarında ise Orhun yazıtlarından sadece Bilge Kağan yazıtının yer aldığı görülmektedir. Bu bağlamda MEB yayınları ders kitabında $f=1$, Anadolu yayınları ders kitabında $f=2$ yazıt türü tarihi metnin yer aldığını söylemek mümkündür.

4.2 Seyahatname Türü Tarihi Metinlerin SBÖP Değerleri ile ilişkilendirilme Durumu

SBDK “Kültür ve Miras” öğrenme alanlarında tespit edilen toplam f=33 seyahatname türü tarihi metnin sınıf düzeylerine göre SBÖP değerleri açısından incelenme durumları aşağıda verilmiştir.

*Türkler gayet az yerler. Sofra zevkine pek az düşkündürler. Bir parça ekmekle beraber tuz, soğan ve yoğurt bulurlarsa yemek için başka şey aramazlar. Yoğurt hem besleyici hem de hazmı kolaydır. Kervansarayların hepsinde bu yoğurt mutlaka bulunur. Üzüm, vişne gibi kuru yemişleri sıcak suda kaynatıp toprak tabaklar içine koyarlar. Bir de pirinçten yapılan yemekleri vardır (Görsel 2.45). Üzerine koyun ve kuzu eti koyarlar. (Busbecq, **Türkiye’yi Böyle Gördüm**, s.24.)*

Şekil 4.1: Seyahatname türü tarihi metin (SBDK-5-MEB, s.57)

SBDK-5- MEB’ de s.57’de “Geçmişten Günümüze” konu içeriğinde f=1 seyahatname türü tarihi metnin (Şekil 4.1) yer aldığı görülmüştür. 1555’te ülkemizi ziyaret eden Avusturya-Macaristan elçisi Busbecq’in yoğurt yemeği hakkında anlatısının yer aldığı tarihi metin kültürel mirasa duyarlılık değeri ile ilişkilendirilmiştir.

Kültürel mirasa duyarlılık değeri ile ilişkili ifadeler: “*Kervansarayların hepsinde bu yoğurt mutlaka bulunur.*” , “*Üzüm, vişne gibi kuru yemişleri sıcak suda kaynatıp toprak tabaklar içine koyarlar.*” ifadelerinde somut olmayan kültürel miras unsurları arasında yer alan yeme içme kültürüne dair bilgilerin yer aldığı görülmektedir. Ayrıca somut taşınmaz kültürel miras unsurları arasında yer alan “*kervansaray*” ifadesi ve somut taşınır kültür unsurları arasında yer alan “*toprak tabaklar*” ifadesi de ayrı birer kültür unsuru olarak tarihi metinde geçmektedir. Tarihi metin aracılığı ile özellikle yoğurt yemeğinin kültür unsuru olarak yüzyıllar öncesinden buyana korunarak geldiğini öğrencilere fark ettirmenin amaçlandığını söylemek mümkündür.

Türkler evde ve yakınları arasında olduğu gibi toplum içinde de kendilerinden yaşça büyük olanlara terbiyeli davranırlar. Büyükler çocuklarını yaşı ve işi ne olursa olsun sadece adıyla çağırır. Bütün bunlar aile içindeki samimiyeti, birliği ve terbiyeyi korur. Çocuklar ana babaya karşı hürmette kusur etmez. Baba, evden çıkacağı zaman çocuklar onu kapıya kadar uğurlar, dönüşte de karşılar. Bayramlarda çocuklar aile büyüklerinin ellerini öper, onların hayır dualarını alır.

Mouradæa D'Ohsson. 18. Yüzyıl Türkiye'sinde Örf ve Adetler. s. 163

Şekil 4.2: Seyahatname türü tarihi metin (SBDK-5-E Kare, s.58)

SBDK-5- E Kare s.58'de "Dünya Değişirken" konu içeriğinde f=1 seyahatname türü tarihi metnin (Şekil 4.2) yer aldığı görülmüştür. İsveç'in Osmanlı elçiliğinde görev yapan Mouradæa D'Ohsson'un Türk kültüründe aile içi iletişimin nasıl ve ne şekilde olduğuna dair gözlemlerinin yer aldığı tarihi metin saygı, aile birliğine önem verme, duyarlılık değerleri ile ilişkili görülmüştür.

Saygı değeri ile ilişkili ifadeler: "Türkler evde ve yakınları arasında olduğu gibi kendilerinden yaşça büyüklere **terbiyeli** davranırlar.", "Bayramlarda çocuklar aile büyüklerinin ellerini öper...", cümlelerinde kendinden yaşça büyüklere gösterilen tutum ve davranışlar saygı değeri ile ilişkilidir. Ayrıca; "Çocuklar ana babaya karşı **hürmette** kusur etmez." ,cümlesinde hürmet kavramı saygı değerini açığa çıkartır niteliktedir. "Bütün bunlar aile içindeki samimiyeti, birliği ve terbiyeyi korur." ifadesi saygının aile içinde birlik ve beraberliği koruduğu anlamını içermektedir. Bu bağlamda tarihi metinde hem kendinden yaşça büyüklere hem de aile içinde anne babaya karşı gösterilen saygının öne çıktığı görülmektedir.

Aile birliğine önem verme değeri ile ilişkili ifadeler: Aile birliğini korumada; sevgi, saygı, sorumluluk değerleri önemlidir. Bu bağlamda "Büyükler çocukların yaşı ve işi ne olursa olsun sadece adıyla çağırır." cümlesinde çocukların konumu ve yaşı ne olursa olsun aile içinde eşit davranma, aile birliğini bozmama tutum ve davranışının varlığı anlaşılmaktadır.

"Bütün bunlar aile içindeki samimiyeti, birliği ve terbiyeyi korur." cümlesinde aynı şekilde aile birliğine önem vermeyi vurgulayan ifadeler daha açık ortaya çıkmıştır.

Kültürel mirasa duyarlılık değeri ile ilişkili ifadeler: *“Baba, evden çıkacağı zaman çocuklar onu kapıya kadar uğurlar, dönüşte de karşılar.”*, *“Bayramlarda çocuklar aile büyüklerinin ellerini öper...”*, *“...kendinden yaşça büyüklere terbiyeli davranırlar.”* cümlelerinin her birinde Türk gelenek ve göreneklerinde yer alan unsurlara dikkat çeken ifadelerin yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla öğrencilere kültür özelliklerini tanıtmaya, her bir kültür unsurunu kendi kültürünün özelliği olarak görüp değer verme bu sayede koruma ve devamlılığını sağlama duyarlılığı kazandırma hedefine yönelik bir tarihi metin örneği olduğunu söylemek mümkündür.

MEB 7-SBDK de “Kültürümle Varım” konu içeriğinde tespit edilen toplam f=12 tarihi metnin SBDÖP değerleri açısından incelenme durumları şu şekildedir.

“1828 yılının kış mevsiminde bir Türk postacı, yanında yüklü miktar sikkeyle uzak bir bölgeye gönderildi. Postacı, parayı teslim etmesi gereken yere vardığında para çantasını kaybettiğini fark etti. Para çantasının sahibi Fransız, kendinden on beş bin kuruş istedi. Postacı, sakın şekilde düşündükten sonra geri döndü ve parayı bir Müslüman’ın bulması hâlinde kendine geri vereceğinden emindi. Neredeyse bütün yolu tekrar gitti ve çaresiz bir şekilde, yolculuğu esnasında birkaç dakika dinlendiğini hatırladığı bir kahvehaneye vardı. Kapıdaki kahveci ona şöyle bağırdı: ‘Geçen geldiğinde içinde galiba altın olan bir çanta unutmuşsun, koyduğun yerde duruyor.’ Postacı içeri girdi, bir Türk kahvehanesine gelen pek çok kişinin rahatlıkla alabileceği şekilde ortada durmasına rağmen dokunulmamış görünen çantasını buldu.”

Zevnep Cetin. Avrupalı Gezginler Gözüyle XIX. Yüzyılda Batı Anadolu. ss. 37-38

Şekil 4.3: Seyahatname türü tarihi metin (SBDK-7-MEB, s.80)

İngiliz Seyyah Keppel Osmanlı devletinde bulunduğu dönemde bir postacının çantasını kaybetmesi ve sonrasında hiç dokunulmamış olarak bulunmasına şahit olduğu bir olayın anlatıldığı tarihi metinde (Şekil 4.3) Türk insanının dürüstlük özelliğini örnekler niteliktedir.

Dürüstlük değeri ile ilişkili ifadeler: *“...geri döndü ve parayı bir Müslüman’ın bulması hâlinde kendine geri vereceğinden emindi.”* ifadesinde böyle bir durumda Müslüman birinin dürüstlük davranışı sergileyeceği inancının var olduğu görülmektedir. *“Geçen ...çanta unutmuşsun, koyduğun yerde duruyor.”* cümlesinde unutulmuş eşyanın aynı yerde durması ifadesinden dürüstlük değeri ile ilişkili tutum ve davranışı görmekteyiz. Aynı şekilde *“Postacı içeri girdi...ortada durmasına rağmen dokunulmamış görünen çantasını buldu.”* cümlesi ile ortamda bulunan insanların dürüstlük değerini içselleştirmiş, davranışa dönüştürmüş oldukları söylenebilir.

Kültürel mirasa duyarlılık değeri ile ilişkili ifadeler: Tarihi metinde “...**Türk Postacı...**” “...**Türk kahvehanesi...**” kavramlarının öne çıktığı görülmektedir. Bunların yanı sıra metin Türklerde **dürüstlük** değerinin davranışa dönüşmüş halini örnekler niteliktedir. Öğrencilere Türk kültürünü oluşturan bahsi geçen kültür özelliklerini tanıtmaya, kendi kültürünün bir parçası olarak değer verme bu sayede koruma ve sürdürme duyarlılığı kazanımına uygun olduğunu söylemek mümkündür.

Alman Seyyah Paul R. Krause (Paul Kravse) Osmanlı Devleti'ndeki konakları şöyle anlatır: “En zengin konağın basit bir evden farkı oda sayısı ve büyüklüğü, halıların kalitesi ve duvarlar boyunca uzanan sedirlerin uzunluğudur (Görsel 2. 87). Bunun dışında bütün evlerde aynı sadelik görülür; çerçevesiz birkaç Kur'an ayeti dışında duvarlarda resim ve mobilya yoktur. Sedirlerin boş köşelerinde üzerinde küçük eşyaların durduğu alçak bir sehpa görülür. Yatak odalarında geniş gömme dolaplar bulunur. Çamaşırlar ve elbiseler burada durur, geceleri yere serilen yataklar, yorganlar, yastıklar sabahları toplanarak bu dolaplara saklanır.”

Paul R. Krause (Paul R. Kravse), *Türkiye 1915*, s. 129

Şekil 4.4: Seyahatname türü tarihi metin (SBDK-7-MEB, s.80)

Alman Seyyah Paul R. Krause Osmanlı Devleti'ndeki konaklara dair gözlemlerinin yer aldığı seyahatname türü tarihi metin (Şekil 4.4) duyarlılık ve estetik değerleri ile ilişkili görülmüştür.

Kültürel mirasa duyarlılık değeri ile ilişkili ifadeler: “...**konağın** basit bir evden farkı oda ...**halıların kalitesi ve duvarlar boyunca uzanan sedirlerin uzunluğudur.**” cümlesinde Osmanlı devleti zamanı konakları ve evlerde kullandıkları eşyalara dair bilgiler yer almaktadır. Kültürel mirasın somut taşınmaz unsurlarından olan konaklar ve somut taşınır kültür unsurları grubunda değerlendirilen eşyalara ait bilgiler öğrencilere kültür unsurlarını tanıtmaya yönelik görülmüştür.

Estetik değeri ile ilişkili ifadeler: Osmanlı dönemi mimari yapılarından biri olan **konaklar** aynı zamanda Osmanlı mimarisinin estetik anlayışının da bir yansımasıdır. Bunu yanı sıra tarihi metinde konakların iç döşemesinde bir tarzın ortaya çıktığı ifadeler şu şekildedir. “...**halıların kalitesi ve duvarlar boyunca uzanan sedirlerin uzunluğudur.**”, “...evlerde **aynı**

sadelik görülür.”, “...çerçevelenmiş birkaç Kur’an ayeti dışında duvarlarda resim ve mobilya yoktur.” ifadeleri estetik değeri ortaya çıkaran cümleler olarak örneklenebilir.

“Osmanlı Devleti’nin üçüncü taht merkezi olan Edirne’de toplam 3.150 adet büyük hane hamamları vardır (Görsel 2. 88). Vezirler ve diğer devlet adamlarının sarayları ile ileri gelenlerin evlerinde ikişer üçer özel hamam vardır. Edirne ileri gelenleri, en sıradan hanede bile bir gusülhane vardır diye övünürler.”

Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, *Günümüz Türkçesi ile Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, s. 604

Şekil 4.5: Seyahatname türü tarihi metin (SBDK-7-MEB, s.80)

Seyyah Evliya Çelebi’nin Türklerin temizliğe verdiği önemi yansıtan hamamlarla ilgili izlenimlerini yer aldığı tarihi metin (Şekil 4.5) kültürel mirasa duyarlılık ve estetik değerleri ile ilişkili görülmüştür.

Kültürel mirasa duyarlılık değeri ile ilişkili ifadeler: Türk kültüründe temizliğe verilen öneme dikkat çeker nitelikte ifadelerin yer aldığı olan tarihi metin Türk kültür unsurlarını tanıtmaya, koruma ve devamlılığını sağlama duyarlılığı gösterme kapsamında değerlendirilerek öğrenme alanının doğrudan kazandırılması hedeflenen kültürel mirasa duyarlılık değeri ile ilişkili görülmüştür. Bu görüşü örnekler nitelikteki cümleler şu şekildedir: “...Edirne’de toplam 3.150 adet büyük hane **hamamları** vardır.” ve “...en sıradan hanede bile bir gusülhane vardır diye övünürler.” ifadeleri Türk kültürünün bir özelliği olan hamam kültürünü örnekler niteliktedir.

Estetik değeri ile ilişkili ifadeler: Osmanlı mimari yapılarından biri olan hamamlar aynı zamanda Osmanlı mimarisinin estetik anlayışını da örnekler niteliktedir.

“...Pek çok kadın, evlenme gününden bir gün önce gelinin annesi tarafından davet edilir. Onlar şenlik yaparak vakit geçirirler ve gelini hamama götürürler. Sabah yine gelinin odasına gelirler ve orada gelini süslerler. Düğün günü sabahı, güveyin evini en güzel elbiseleri giyinen davetliler doldururlar. Sonra ikişer ikişer gelinin evine doğru müzik eşliğinde ve sağdıç başta olmak üzere gelini almaya giderler (Görsel 2. 90). Gelin üstünde gölgelik olan bir at üzerinde sağdıca teslim edilir. Düğün alayı arkasında sepetler taşınır. Bu sepetler içinde davetlilerin hediyeleri vardır. Güvey ise evinin kapısında gelini karşılamak üzere bekler.”
Gülgün Üçel Aybet, Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları, s. 380

Şekil 4.6: Seyahatname türü tarihi metin (SBDK-7-MEB, s.81)

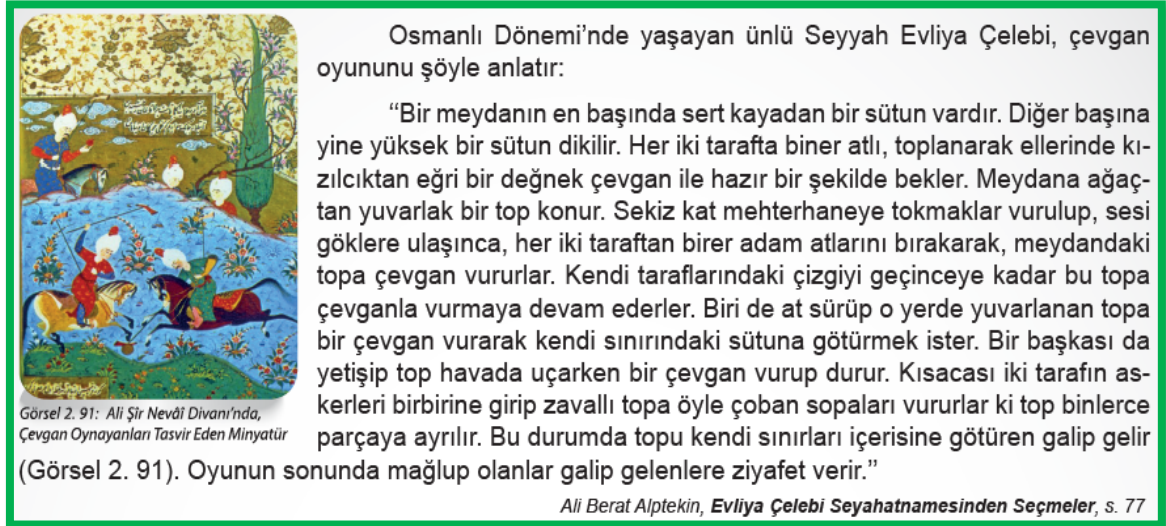
Osmanlı Devleti zamanı düğünleri hakkında çıkarımda bulunabilir bilgilerin yer aldığı tarihi metin (Şekil 4.6) kültürel mirasa duyarlılık, dayanışma, yardımseverlik ve estetik değerleri ile ilişkili görülmüştür.

Dayanışma değeri ile ilişkili ifadeler: “*Onlar şenlik yaparak vakit geçirirler ve gelini hamama götürürler.*”, “*Sabah yine gelinin odasına gelirler ve orada gelini süslerler.*”, “*Sonra ikişer ikişer gelinin evine doğru müzik eşliğinde ve sağdıç başta olmak üzere gelini almaya giderler.*”, “*Düğün alayı arkasında sepetler taşınır.*” cümlelerinde yer alan birlik beraberlik içinde bir eylemde bulunma işbirliği yapma, destek olma tutum ve davranışları gözlenmektedir. Karşılıklı yardımlaşmanın görüldüğü ifadeler dayanışma değeri ile ilişkilendirilmiştir.

Yardımseverlik değerine ilişkin ifadeler; “*Onlar şenlik yaparak vakit geçirirler ve gelini hamama götürürler.*”, “*Sonra ikişer ikişer gelinin evine doğru müzik eşliğinde ve sağdıç başta olmak üzere gelini almaya giderler.*”, “*Düğün alayı arkasında sepetler taşınır.*” cümlelerinde işbirliği içinde olma durumunun varlığı yardımseverlik değeri ile de ilişkilendirilmiştir. Seyyahın ifadelerinde Osmanlı döneminde düğün hazırlığı sürecinde toplumun birlik ve beraberlik davranışı sergilediği anlaşılmaktadır.

Estetik değerine ile ilişkili ifadeler: “*...orada gelini süslerler.*”, “*...en güzel elbiseleri giyinen davetliler doldururlar.*”, “*...müzik eşliğinde...*” ifadeleri bir özenme durumunun varlığını gösteren, güzel olanı ortaya koyan sanatsal ve güzeli konu eden söylemler estetik değeri ile ilişkili görülmüştür.

Kültürel mirasa duyarlılık değeri ile ilişkili ifadeler: “...*Gelini hamama götürürler.*” , “...*sağdıca teslim edilir.*”, “...*düğün alayı...*”, “...*güvey...*” ifadelerinin yer aldığı cümleler Türk kültüründe yeri olan unsurların öğrencilere tanıtılmasına yöneliktir. Türk geleneklerinde düğünlerin nasıl olduğu ve bu süreci anımsatan kavramların tanıtılması öğrencilere kültür unsurlarını kendi kültürünün parçası olarak görüp değer verme, koruma ve sürdürme duyarlılığı kazandırma amacı ile verilen olan bir örnek olduğu görülmektedir.

Şekil 4.7: Seyahatname türü tarihi metin (SBDK-7-MEB, s.82)

Seyyah Evliya Çelebi'nin Osmanlı dönemi görsel sanatlarından biri olan çevgan oyununa hakkında gözlemlerinin yer aldığı tarihi metin (Şekil 4.7) Kültürel mirasa duyarlılık ve estetik değeri ile ilişkili görülmüştür.

Kültürel mirasa duyarlılık değeri ile ilişkili ifadeler: “*Her iki tarafta biner atlı, toplanarak ellerinde kızcılıktan eğri bir değnek çevgan ile hazır bir şekilde bekler.* Çevgan oyunu hakkında bilgi edindiğimiz tarihi metin Türk kültüründe yer alan bu oyunu öğrencilere tanıtmaya amaçlı verilen bir örnektir.

Estetik değeri ile ilişkili ifadeler: Osmanlı görsel sanatlarından birini örnekleyen tarihi metin aynı zamanda estetik değeri ile de ilişkili görülmüştür.

“Toplumun ve kâinatın büyük sevincini göstermek için öğleye doğru sarayda topların olduğu kısımda ve tophanede korkunç bir şekilde gürültülü toplar atılırdı. Bayram gelmeden önce büyük hazırlıklar yapılırdı. Dükkânlar güzel kumaşlarla, evler işlemeler ve halılar ile donatılırdı. Evler madenî pullarla veya bayram uygun bir mevsime gelmişse çiçeklerle ve yeşilliklerle süslenirdi. Bu gibi süslemeler evlerin dışından, dostlarla kahve ve şerbet içilen sofaya kadar koyulurdu. Top atışlarıyla bayram ilan edilince şehirde (İstanbul’da) şarkılar, ut ve diğer müzik aletlerinin sesleri işitilirdi. Bayram süresince sokaklar insanlarla dolardı (Görsel 2. 92).”

Gülgün Üçel Aybet, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları*, s. 391

Şekil 4.8: Seyahatname türü tarihi metin (SBDK-7-MEB, s.82)

Osmanlı devleti zamanında toplumun Ramazan Bayramı’nın öncesi ve sonrasında neler yaptığına dair seyyahın gözlemlerinin yer aldığı tarihi metin (Şekil 4.8) Kültürel mirasa duyarlılık ve estetik değerleri ile ilişkilendirilmiştir.

Kültürel mirasa duyarlılık değeri ile ilişkili ifadeler: “*Toplumun ve kâinatın büyük sevincini göstermek için öğleye doğru sarayda topların olduğu kısımda ve tophanede korkunç bir şekilde gürültülü toplar atılırdı. **Bayram** gelmeden önce büyük hazırlıklar yapılırdı.*” ifadeleri ile Ramazan Bayramı öncesi ve sonrası yaptıkları hazırlıkları örnekleyen tarihi metin ile öğrencilerin geçmiş ve bugün bağlamında karşılaştırma yapabilmelerinin amaçlandığı görülmektedir.

Estetik değeri ile ilişkili ifadeler: “*Dükkânlar **güzel kumaşlarla**, evler **işlemeler** ve **halılar** ile donatılırdı.*”, “*...şarkılar, ut ve diğer müzik aletlerinin sesleri işitilirdi.*” ifadelerinde yer alan sanatsal söylemler, insanların bayramı coşkuyla karşılamalarının yansıması olan özenme durumları estetik duyguların öne çıktığı ifadeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Osmanlı toplumunda yemek az yenirdi. Ziyafetle de bu nedenle sadeydi. Bunun sağlık ve güzellik için yararlı olduğu bilinirdi. Seyyahlar bu beslenme alışkanlığını kendi ülkelerindeki beslenme alışkanlığından çok üstün olarak kabul ederdi. 1610 yılında İngiliz görgü tanığı George Sandys (Cor Sendiys) Türklerin yeme ve içme alışkanlıklarını Londra'daki İngilizlerinkiyle karşılaştırır:

“Zannerim biri İstanbul'da yirmi günde yiyeceğini Londra'da bir günde yer. Burada halkın çoğu balık, sebze, meyve, soğan, sarımsak, peynir, un, ve baldan yapılmış yiyecekler yer. Böylece onlar her şeyin bol olduğunu bilerek ve güzelliklerini düşünerek, çok az yemek yer (Görsel 2. 93).”

Gülgün  el Aybet, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları*, s. 146

şekil 4.9: Seyahatname türü tarihi metin (SBDK-7-MEB, s.82)

Türklerin yeme, içme alışkanlıklarına dair seyyahın gözlemlerinin yer aldığı tarihi metin (şekil 4.9) Kültürel mirasa duyarlılık değeri ile ilişkili görülmüştür.

Kültürel mirasa duyarlılık değeri ile ilişkili ifadeler: **“Burada halkın çoğu balık, sebze, meyve, soğan, sarımsak, peynir, un ve baldan yapılmış yiyecekler yer.”** ifadelerinde bir toplumun somut olmayan kültür unsurları arasında gösterilen yemek kültürüne ait bilgiler yer almaktadır. Somu olmayan kültür unsurlarını örnekleyen tarihi metin kültür unsurlarına duyarlılık kazanımı hedefine yönelik olarak değerlendirilmiştir.

“Fransa Büyükelçisi, R zn me adında daim  bir takvimi 2 kuruşa satın aldı. işçiliği o derece güzel, ince ve nazikti ki Fransa'da birçok sanatk r eşini 10 kuruşa yapmayı istemez. Altın yaldızla ve renklerle tezyin edilmiş şekiller son derece güzel, ince, dakik ve isabetli çizilmişti. Bundan daha güzel sanat eseri olması akla gelemezdi.”

Yılmaz  ztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, ss. 227-228

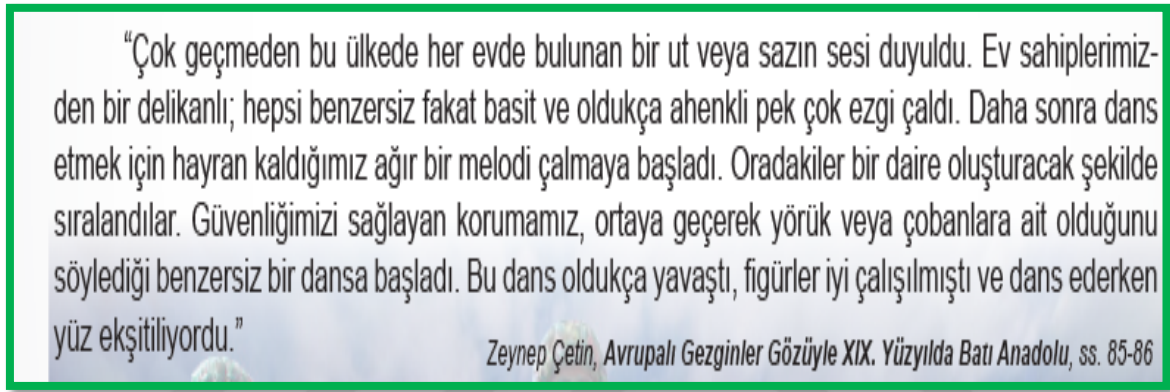
şekil 4.10: Seyahatname türü tarihi metin (SBDK-7-MEB, s.83)

Seyyah Antoine Gallan'ın Osmanlı dönemi el sanatlarından biri olan Hüsn-i hat sanatıyla ilgili gözlemlerinin yer aldığı tarihi metin (şekil 4.10) kültürel mirasa duyarlılık ve estetik değerleri ile ilişkilendirilmiştir.

Duyarlılık değeri ile ilişkili ifadeler: **“Bundan daha güzel bir sanat eseri akla gelemezdi.”** ifadesinde seyyahın hayranlık duygusunun dışa vurumu görülmektedir. Öğrencilere Hüsn-i

hat sanatının ne olduğuna dair açıklamanın yapıldığı ardından seyyahın gözlemleri ile örneklendiği tarihi metin ile bu sanatı tanıtmaya, değer verme koruma ve devamlılığını sağlama duyarlılığı kazanımının hedeflendiği anlaşılmaktadır.

Estetik değeri ile ilişkili ifadeler: “İşçiliği o derece güzel, ince ve nazikti ki...” , “Altın yıldızla ve renklerle tezyin edilmiş şekiller son derece **güzel**, ince, **dakik ve isabetli** çizilmişti.”, “Bundan daha **güzel sanat eseri** olması akla gelemezdi.” cümlelerinin her birinde bu sanat eserinin seyyahta güzel duygular oluşturduğu ve sanat eserinin başlı başına estetik yanını ortaya koyduğu söylenilebilir.

Şekil 4.11: Seyahatname türü tarihi metin (SBDK-7-MEB, s.83)

Yörüklerin geleneksel oyunlarından biri olan zeybek oyununa dair seyyahın gözlemlerinin yer aldığı tarihi metin (Şekil 4.11) kültürel mirasa duyarlılık ve estetik değerleri ile ilişkilendirilmiştir.

Kültürel mirasa duyarlılık değeri ile ilişkili ifadeler: “Oradakiler bir daire oluşturacak şekilde sıralandılar. Güvenliğimizi sağlayan korumamız, ortaya geçerek Yörük veya çobanlara ait olduğunu söylediği benzersiz bir dansa başladı.” ifadesi Osmanlı görsel sanatlarından zeybek oyunu hakkında bilgi içermektedir. “**zeybek**” oyununu öğrencilere tanıtmak, kültürünün bir parçası olduğunu fark ettirmek koruma bu sayede devamlılığını sağlama duyarlılığı kazanımına yönelik olduğu görülmektedir. Dolayısıyla kültürel mirasa duyarlılık değeri ile ilişkilendirilmiştir. Aynı zamanda Osmanlı döneminde kullanılan müzik aletleri ve yaygın kullanıldıklarının anlaşıldığı ifadeler yer almaktadır. Örneğin “...evde bulunan bir **ut veya sazın** sesi duyuldu.” cümlesinde yer alan ut ve sazın her evde bulunan olarak nitelendirildiği görülmektedir. Bu ifadeler ut ve sazın Osmanlı döneminde bu yana kültürümüzde yeri olduğunu göstermektedir.

Estetik değeri ile ilişkili ifadeler: “...hepsi **benzersiz fakat basit** ve oldukça **ahenkli** pek çok **ezgi çaldı**.”, “Daha sonra **dans** etmek için **hayran kaldığımız** ağır bir **melodi** çalmaya başladı.” , “Oradakiler bir daire oluşturacak şekilde sıralandılar.” , “...benzersiz bir dansa başladı.” , “Bu dans oldukça yavaştı, **figürler** iyi çalışılmıştı ve dans ederken yüz ekşitiliyordu.” cümlelerinde yer alan ifadelerin Osmanlı görsel sanatlarından biri olan zeybek oyununun estetik yanını ortaya koyduğu görülmektedir.

“Türkler, Rumlarla bir sanatı paylaşırlar ki o da iyi bir geleceği olan İzmir halısıdır. Bu halılar, Amerika’ya kadar ihraç edilir. Yörük kadınları da çadırlarının altında bu halıyı dokurlar. Bunlar ufak namaz seccadeleridir. Kula’da bol olan yün, boya veren bitkilerle birleşmiştir. Kırmızı, sarı, siyah renklerin üretildiği aşı boyası, kök boya, palamut ve kervanlarla gelen çivit, buradaki bu yerel sanatın ana maddesini sağlamıştır.”

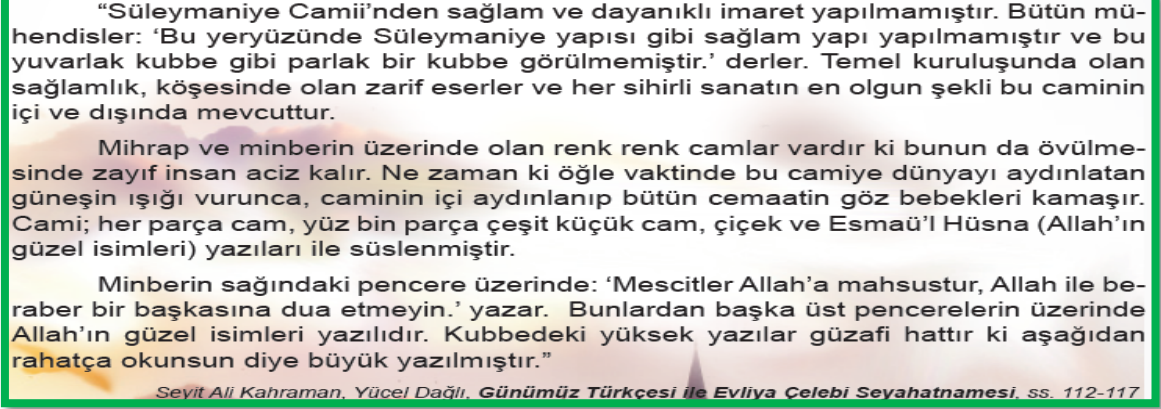
Zeynep Çetin, *Avrupalı Gezginler Gözüyle XIX. Yüzyılda Batı Anadolu*, s. 34

Şekil 4.12: Seyahatname türü tarihi metin (SBDK-7-MEB, s.84)

Ders kitabında Türklere ait en önemli el sanatlarından biri halıcılıktır açıklamasının ardından paylaşılan tarihi metin (Şekil 4.12) seyyahın Anadolu gezisi sırasında geldiği Manisa’nın Kula ilçesinde gördüğü bu el sanatına dair anlatımlarını içermektedir.

Kültürel mirasa duyarlılık değeri ile ilişkili ifadeler: “Türkler, Rumlarla bir sanatı paylaşırlar ki o da iyi bir geleceği olan **İzmir halısıdır**.”, “Yörük kadınları da çadırlarının altında bu halıyı dokurlar.” Osmanlı el sanatları örneklerinden biri olan halı dokumacılığı hakkında bilgi içeren ifadelerde öğrencilere bu el sanatını tanıtmak kültürünün bir parçası olduğunu fark ettirmek değer verme ve koruma duyarlılığını kazandırmak amaçlandığı görülmektedir.

Estetik değeri ile ilişkili ifadeler: “**İzmir halısıdır**.” bu ifade el sanatları ürünü olarak estetik değer içermektedir. “**Kırmızı, sarı, siyah renklerin üretildiği aşı boyası, kök boya, palamut ve kervanlarla gelen çivit, buradaki bu yerel sanatın ana maddesini sağlamıştır**.” İfadeleri ise dokunan halıların estetik yanlarını ortaya koymaktadır.

Şekil 4.13: Seyahatname türü tarihi metin (SBDK-7-MEB, s.83)

Evliya Çelebi'nin Osmanlı devleti mimari yapılarından biri olan Süleymaniye Camii hakkında anlatımlarının yer aldığı tarihi metin (Şekil 4.13) kültürel mirasa duyarlılık ve estetik değerleri ile ilişkilendirilmiştir.

Kültürel mirasa duyarlılık değeri ile ilişkili ifadeler: "*Süleymaniye Camii'nden sağlam ve dayanıklı imaret yapılmamıştır.*" **Süleymaniye Camii** hakkında bilgi içeren tarihi metin Osmanlı devletinden günümüze miras kalan somut taşınmaz kültürel miras unsurları arasında yer alan eseri öğrencilere tanıtmaya kendi kültürünün bir parçası olduğunu far ettirme değeri verme ve koruma duyarlılığı kazanıma yönelik olduğu görülmektedir.

Estetik değeri ile ilişkili ifadeler: "...*renk renk camlar vardır ki bunun da övülmesinde zayıf insan aciz kalır.*", "*Ne zaman ki öğle vaktinde bu camiye dünyayı aydınlatan güneşin ışığı vurunca, caminin içi aydınlanıp bütün cemaatin göz bebekleri kamaşır.*",

"*Cami; her parça cam, yüz bin parça çeşit küçük cam, çiçek ve Esmâ'ül Hüsna (Allah'ın güzel isimleri) yazıları ile süslenmiştir.*" ifadelerinde caminin estetik yanlarının ortaya çıkartıldığı görülmektedir.

Osmanlıyı ziyaret eden seyyahlardan Paul Lucas (Pul Lukıs), Türklerin konukseverliğinin yolculara güven ve rahatlık verdiğini yazar: “Birkaç ormandan geçtik. Çok sayıda köy gördük. Bu köylerde bizi çok iyi ağırladılar, yemek verdiler. Yolcuları rahatlatmak ve yedirmek âdeti Müslümanların en şerefli âdetlerindedir. Bu, yolcuya öyle rahatlık ve güven veriyor ki buralarda seyahat edenler çok rahattır. Türkler saf bir hayırsever olarak asla teşekkür beklemez ve karşılığını da istemezler.”

Şekil 4.14: Seyahatname türü tarihi metin (SBDK-7-MEB, s.87)

Ünite değerlendirme soruları arasında yer verilen tarihi metin (Şekil 4.14) kültürel mirasa duyarlılık ve yardımseverlik değerleri ile ilişkilendirilmiştir.

Yardımseverlik değeri ile ilişkili ifadeler: “...**iyi ağırladılar, yemek verdiler.**”, “*Yolcuları rahatlatmak ve yedirmek âdeti Müslümanların en şerefli âdetlerindedir, “Türkler saf bir **hayırsever** olarak...*” cümlelerinde yer alan örnek ifadelerde Türklerin misafirperver olma özelliğinin öne çıktığı görülmektedir. Misafirperver olma tutum ve davranışı yardımseverlik değeri ile ilişkilidir.

Kültürel mirasa duyarlılık değeri ile ilişkilendirilen ifadeler: “...*bizi çok iyi **ağırladılar, yemek verdiler. Yolcuları rahatlatmak ve yedirmek âdeti Müslümanların **en şerefli âdetlerindedir.*****” Türk adetlerinde misafirperverliğin yerini anlatan cümleler misafirperver olma davranışa yönelik öğrencilerin koruma ve devamlılığını sağlama duyarlılığı kazanımlarına yönelik görülmektedir.

EKOYAY Eğitim yayınları 7-SBDK de “Seyyahların Gözüyle Osmanlı” konu içeriğinde tespit edilen toplam f=19 seyahatname türü tarihi metnin SBDÖP değerleri açısından incelenme durumları aşağıda verilmiştir.

Her yaylada bir misafir odası, daha doğrusu tek bir odadan oluşan ayrı bir ev var. Burası misafirler için ayrılıyor. Yayla sahibi ve çevresindeki birkaç erkek bizi odanın önünde bekliyor. Uzaktan kervanımızı fark eden yayla sakinleri odayı süpürmüş, su getirmiş ve minder sermişler. Yaylalarda yiyecek içecek istemeniz gerekmiyor, onlar kendiliğinden bunları size ikram ediyorlar. Türk halkı ne kadar da iyi kalpli, misafirperver ve içten.

Bela Horvath (Bela Harvıt, Macar), Anadolu 1913, s. 39

Şekil 4.15: Seyahatname türü tarihi metin (SBDK-7-EKOYAY, s.82)

Türklerin misafirperver olma özelliğinin öne çıktığı görülen tarihi metin (Şekil 4.15) yardımseverlik ve kültürel mirasa duyarlılık değerleri ile ilişkilendirilmiştir.

Yardımseverlik değeri ile ilişkili ifadeler: “...**misafir odası** var.”, “*Burası misafirler için ayrılıyor.*”, “*Yaylalarda yiyecek içecek istemenize gerek kalmıyor, onlar kendiliğinden size **ikram** ediyor.*”, “*Türk halkı ne kadar iyi kalpli ve **iyiliksever**.*” cümlelerinde öne çıkan ifadelerde Türklerin misafirperver olma özelliğinin vurgulandığı görülmektedir. Misafirperver olma tutum ve davranışı yardımseverlik değeri ile ilişkilidir. Ayrıca cümle içinde doğrudan yer alan “iyiliksever” ifadesi ikramda bulunma ifadesi yardımseverlik değerini destekleyici kavramlardır.

Kültürel mirasa duyarlılık değeri ile ilişkili ifadeler: “*Her yaylada bir misafir odası var.*”, “*Burası misafirler için ayrılıyor.*”, ifadelerinde misafirperver olmanın Türk kültür unsurlarından biri olduğu öğrencilere örneklenmektedir. Bu özelliği tanıtmaya, koruma ve sürdürme duyarlılığı göstermelerinin amaçlandığı görülmektedir.

<p>... sohbet edenlerin ifadeleri veciz ve telaffuzları pek temizdir. Tebessümlerinde incelik, el hareketlerinde ayrı bir zarafet ve sadelik vardır. Yabancıları en çok hayrette bırakan husus, birkaçının hep bir ağızdan konuşmayı yalnız birinin söz söylemesidir. Konuşan genellikle sözünü pek kısa tutar. Dinleyen de söz bitene kadar güzel bir dikkat hâlinindedir. Birbirlerine karşı fikirlerini hürmetle müdafaa ederler. Söylenen sözlerde herhangi bir fenalık, iftira gibi kötülük yoktur. Yaşlı ve büyüklere karşı hürmet ile onların hakkına riayet hayal edilemeyecek bir nezaket içindedir.</p> <p><i>Şafak Tunç, Şehristan Seyyahların Hayal Şehri İstanbul, s.237</i></p> <p>a</p>	<p>Çarşıda camidekine benzer bir sükûnet hüküm sürmektedir. Her tarafta mümkün olduğu kadar az konuşulmakta ve sakin hareket edilmektedir. Şarkı söylemek, gürültülü kahkahalar atmak, lüzumsuz izdihamlar yaratmak gibi şeylere hiç rastlanmaz. Bütün yüzler, eller ve ayaklar tertemizdir. Her tarafta insanların birbirine karşılıklı saygı duydukları gözlenir.</p> <p><i>Ahmed Djevad (Ahmet Cevat), Yabancılar Göre Eski Türkler, s. 67</i></p> <p>B</p>
--	--

Şekil 4.16: Seyahatname türü tarihi metin (SBDK-7-EKOYAY, s.82)

Osmanlı kültüründe saygının önemsendiğini örnekleyen iki seyahatname türü tarihi metinde (Şekil 4.16ab) saygı, dürüstlük ve kültürel mirasa duyarlılık değerlerinin vurgulandığı ifadeler yer almaktadır.

Saygı değeri ile ilişkili ifadeler: *“Yabancıları en çok hayrete düşüren husus bir kaçının hep bir ağızdan konuşmayı yalnız birinin söz söylemesidir.”*, *“Konuşan genellikle sözünü pek kısa tutar, dinleyende söz bitene kadar güzel bir dikkat halindedir.”*, *“Birbirlerine karşı fikirlerini hürmetle müdafaa ederler.”*,

“Yaşlı ve büyüklere karşı hürmet ile onların hakkına riayet hayal edilemeyecek kadar nezaket içindedir.”, *“Şarkı söylemek, gürültülü kahkahalar atmak, lüzumsuz izdihamlar yaratmak gibi şeylere hiç rastlanmaz.”*,

“Her tarafta insanların birbirlerine saygı duydukları gözlenir.” cümlelerinde kişiler arası ilişkilerde saygının öne çıktığı, insanların birbirlerine ve yaşlılara karşı dikkatli ve ölçülü davrandığı görülmektedir. Bu bağlamda saygı değeri ile ilişkili olan bu tutum ve davranışlar saygı teması içinde değerlendirilmiştir.

Dürüstlük değeri ile ilişkili ifadeler: *“Söylenen sözlerde herhangi bir fenalık, iftira gibi kötülük yoktur.”* ifadesinde iftira atmama, yalan söyleme ile ilişkilidir. *“Yaşlı ve büyüklere karşı hürmet ile onların hakkına riayet...”* yaşlıların hakkına gözetme ifadelerinde yer alan tutum ve davranışlar dürüstlük değeri ile ilişkilendirilmiştir.

Kültürel mirasa duyarlılık değeri ile ilişkili ifadeler: *“...insanların birbirlerine saygı duydukları gözlenir.”*, *“Yaşlı ve büyüklere karşı hürmet...”*, *“...camidekine benzer sükûnet...”* ifadelerinin yer aldığı tarihi metinler ile öğrencilere saygılı olmanın Türk kültür özelliği olduğunun örneklenerek bu tutum ve davranışları sergileme duyarlılığı kazandırmanın hedeflendiği anlaşılmaktadır.

İstanbul'da bahçe duvarlarının üstlerinde birçok kedinin kendilerine sadaka verecek insanları bekledikleri görülür. Türkler arasında işkembe, ciğer ve et parçalarını kaynatarak satmak âdettir (Görsel 2.118). Bu gibi satıcıların arkasında daima köpekler koşuşturur. Türkler bu satıcılardan aldıkları yiyecekleri köpeklere eşitçe dağıtırlar ve kenarda bekleyen kedilerin paylarını vermeyi de unutmazlar. Türkler; kedi, köpek, balık, kuş ve Tanrı'nın başka canlı ve konuşmayan yaratıklarına yiyecek vermekle yüce Tanrı'nın gözüne gireceklerine inanırlar.

Şafak Tunç,

Şehristan Seyyahların Hayal Şehri İstanbul, s. 233

Şekil 4. 17: Seyahatname türü tarihi metin (SBDK-7-EKOYAY, s.83)

Osmanlı kültüründe hayvanlara kaşı gösterilen iyilikseverliğe bir örnek olarak paylaşıldığı görülen tarihi metin (Şekil 4.17) yardımseverlik sevgi adalet ve kültürel mirasa duyarlılık değerleri ile ilişkili görülmüştür.

Yardımseverlik değeri ile ilişkili ifadeler: “Türk...yiyecekleri köpeklere eşitçe dağıtır ve kenarda bekleyen kedilerin paylarını vermeyi de unutmazlar.”, “Türkler... Tanrı'nın başka canlı ve yaratıklarına yiyecek vermekle yüce Tanrının gözüne gireceklerine inanırlar.” Türlerin hayvanlara yönelik olumlu tutum davranışlarını gördüğümüz ifadeler yardımseverlik değeri ile ilişkilendirilmiştir.

Sevgi değeri ile ilişkili ifadeler: “Türk bu satıcılardan aldıkları yiyecekleri köpeklere eşitçe dağıtır ve kenarda bekleyen kedilerin paylarını vermeyi de unutmazlar.” merhamet göstergesinin örneğini gördüğümüz ifadelerde hayvan sever olma tutum ve davranışının olduğu görülmektedir.

Adalet değeri ile ilişkili ifadeler: “Türkler...yiyecekleri köpeklere eşitçe dağıtırlar...”, “...kenarda bekleyen kedilerin **paylarını** vermeyi de unutmazlar.” Türklerin adil olduklarının öne çıktığı ifadeler eşit dağıtım pay kavramları adalet değeri ile ilişkilidir.

Kültürel mirasa duyarlılık değeri ile ilişkili ifadeler; “Türkler arasında işkembe ciğer ve et parçalarını kaynatıp satmak âdettir.” Türk kültüründe yer alan bir geleneği öne çıkartan ifadeler ve Osmanlılar zamanında hayvanlara yönelik merhametli ve yardımsever olma

davranışlarının öne çıktığı ifadelerden öğrencilerin bu yönde duyarlılık kazanımlarına yönelik yer verildiği anlaşılmaktadır.

<p>Anadolu halkı kadar temizliğe düşkün bir halka hiç-bir zaman rastlamadım. Bunu fark etmek için onu hamamda görmek kâfidir. Elbiseli bir adam çıkagelir hamama, bir de soyununca bakarsınız ki elbiseleri tertemizdir. Hamama gitmek ve yıkanmak İslamiyetin temellerinden biridir.</p> <p><i>Ahmed Djevad, Yabancılara Göre Eski Türkler, s. 69</i></p> <p>A</p>	<p>Türkler, vücudu temiz tutmak için olduğu kadar sağlıkları için de sık sık hamama giderler. Bu sebeple bu ülkede birçok güzel hamam vardır. Hepsi de aynı tarzda yapılmışlardır, bazılarının diğerlerinden daha büyük veya daha çok mermerle süslü oluşundan başka aralarında hiçbir fark yoktur.</p> <p><i>Jean Thevenot (Can Tevenit, Fransız), 1655-1656'da Türkiye, s. 85</i></p> <p>b</p>
---	--

Şekil 4.18: Seyahatname türü tarihi metin (SBDK-7-EKOYAY, s.84)

Türklerin temizliğe verdiği önemin göstergesi olarak nitelendirilen hamamlar ile ilgili yer verilen seyahatname türü tarihi metinler (Şekil 4.18ab) kültürel mirasa duyarlılık ve estetik değerleri ile ilişkilendirilmiştir.

Duyarlılık değeri ile ilişkili ifadeler: **“Hamama gitmek ve yıkanmak İslamiyet’in temellerinden biridir.”**, **“...olduğu kadar sağlıkları içinde sık sık hamama gider.”** Türklerde hamam kültürünün varlığının örneği olarak verilen tarihi metinler ile öğrencilere hamam kültürünün tanıtılmak istenildiği görülmektedir. Bu sayede somut taşınmaz kültürel miras unsurları arasında yer alan bu mimari yapıları koruma aynı zamanda hamam kültürünü yaşatma duyarlılığı kazanımı hedefi kapsamında değerlendirilmiştir.

Estetik değeri ile ilişkili ifadeler: Osmanlı mimari yapılarından biri olan **hamamlar** aynı zamanda Osmanlı estetik anlayışını örnekler niteliktedir. **“Hepsi aynı tarzda yapılmışlardır, bazılarının diğerlerinden daha büyük veya daha çok mermerle süslü oluşundan başka aralarında hiçbir fark yoktur.”** Osmanlı estetik anlayışını örnekleyen ifadeler estetik değeri ile ilişkilidir. Her iki seyahatname türü tarihi metnin duyarlılık ve estetik değerleri ile ilişkili olduğu söylemek mümkündür.

İstanbul'a doğru ilerlediğimiz sırada, mevsim kış olmasına rağmen lale, sümbül, nergis gibi çiçeklerin açmış olduğunu hayretle gördük. Lalelerin fazla bir kokusu olmamakla beraber görünüşlerinin güzelliği ve renklerinin çeşitliliğine hayran olmamak mümkün değildir. Türkler çiçeğe aşırı derecede düşkündürler. Güzel bir çiçek için büyük miktarda para vermekten çekinmezler. Bunları çoğu defa bana hediye ediyorlardı.

Ogler Ghislain De Busbecq (Ogler Gisleyn de Busbek, Hollandalı), Türkiye'yi Böyle Gördüm, s. 35

Şekil 4.19: Seyahatname türü tarihi metin (SBDK-7-EKOYAY, s.84)

Günümüzde Hollanda'nın sembollerinden biri olan lalenin Osmanlı devletinden Avrupa'ya götürüldüğüne bir örnek olarak verilen tarihi metin (Şekil 4.19) kültürel mirasa duyarlılık ve estetik değerleri ile ilişkili görülmüştür.

Kültürel mirasa duyarlılık değeri ile ilişkili ifadeler: Seyyahın Türklerin çiçeklere olan düşkünlüğünü ve kendisine hediye edildiğini anlattığı tarihi metin ile öğrencilerin “**lale çiçeğinin**” kendi kültürünün bir unsuru olduğunu fark ettirmek amaçlandığı görülmektedir.

Estetik değeri ile ilişkili ifadeler: “...görünümlerinin güzelliğine ve renklerinin çeşitliliğine hayran kalmamak mümkün değildir.” ifadelerinde seyyahın çiçeklere hayranlık duyduğunu anlattığı ve kendisinde güzel duygular yarattığı görülmektedir.

Bursa'da hastaların tedavisi için bir kaplıca bulunmaktadır. Burada yolcular için bir zaviye inşa edilmiştir. Gelenler orada üç gün süre ile yedirilip içirilirler.

İbni Battuta, Arap, Büyük Dünya Seyahatnamesi, s. 224

A

Bıraktıkları hayratlar hangi çeşit olursa olsun bizdekinden fazladır. Bu yüzden yaşarken bile bizden daha cömerttirler. Dört imparator tarafından yapılan dört büyük caminin etrafı hayrat ile doludur. Paşalar da hayrat bırakırlar. Kasabalar ve tenha yol kıyılarına yolcular için kervansaraylar yaptırır, yollar açtırlar. Su olmayan yerlere çeşmeler ve tuvaletler yaptırırlar. Halkın bedava olarak faydalandığı bu yapılar öyle muhteşemdir ki saraylara benzer. Buralardan istifade edenler "Allah yaptırandan razı olsun." demeden edemezler. Sadece insanlara değil, hayvanlara da yapılan iyilik çok büyük sevaptır. Bazı insanlar denizdeki balıklara ekmek atarlar.

Manuel Serrano Y. Sanz, İspanyol, Türkiye'nin Dört Yılı 1552-1556, s. 89

b

Bu büyük kasaba ağaçsızdı ve bir fersahlık (5 km) yerde iskân edilmemişti. Sokullu Mehmet Paşa, bu kasabayı tamamen kendi çabasıyla kurdu. Şimdi burada büyük bir kervansaray vardır. Kervansarayın karşısında çok güzel ve büyük bir cami yer alır ve mermer sütunlarla süslüdür. Kervansarayda avlunun ortasında bir çeşme ve yanında kadınlar ve erkekler için hamamlar vardır. Kervansarayın, şifahanenin, caminin, hamamların ve üzeri kurşunla kaplı dükkânların inşaat giderleri Mehmet Paşa tarafından karşılanmıştır. Kervansarayda yolculara üç gün boyunca yemek verilir ve bu gibi giderler üç yüz kasaba ve köyün gelirleri üzerinden karşılanır.

Gülgün Üçel Aybet, Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699), s. 353

C

Şekil 4.20: Seyahatname türü tarihi metin (SBDK-7-EKOYAY, s.84-86)

Osmanlı devleti zamanında ihtiyaç sahiplerine yapılan yardımlar ve yardım kuruluşlarına örnek olarak verildiği görülen tarihi metinler (Şekil 4.20abc) yardımseverlik, kültürel mirasa duyarlılık ve estetik değerleri ile ilişkilendirilmiştir.

Yardımseverlik değeri ile ilişkili ifadeler: "*Bursa'da hastaların tedavisi için bir kaplıca bulunmaktadır.*", "*Burada yolcular için bir zaviye inşa edilmiştir.*", "*Gelenler orada üç süre ile yedirilip içirilir.*" ifadelerinde zaviye olarak nitelendirilen yapıların, hastaların tedavisi için yapılan kaplıcaların yardımseverlik tutum ve davranışlarının yansıması olduğu görülmektedir. "*Bıraktıkları hayratlar...*", "*...bizden daha cömerttirler.*", "*Halkın bedava olarak faydalandığı bu yapılar...*", "*...dört büyük caminin yanı hayrat ile doludur.*", "*Paşalarda hayrat bırakırlar.*", "*...kervansaray yaptırırlar, yollar açtırlar.*", "*Su olmayan yerlere çeşmeler ve tuvaletler yaptırırlar.*",

"*...hayvanlara da yapılan iyilik çok büyüktür sevaptır.*", "*Bazı insanlar denizdeki balıklara ekmek atarlar.*" iyilik yapmak, cömert olmak, halkın bedava kullanabileceği

yapılar yapmak, ifadelerinde yardımseverlik tutum ve davranışlarının öne çıktığı görülmektedir.

Kültürel mirasa duyarlılık değeri ile ilişkili ifadeler: “*Kervansaray, çeşme, camii, hamam*” gibi yapıların hayırseverler tarafından yaptırılmasının yerleşim yerlerinin gelişimine destek olduğunu örnekleyen tarihi metinler ile yardımsever olmanın Türklerin kültür özelliklerinden biri olduğunun fark ettirme ve bu sayede yardımlaşma geleneğini sürdürme duyarlılığı kazanımının hedeflendiğini söylemek mümkündür.

Estetik değeri ile ilişkili ifadeler: “...*bu yapılar öyle muhteşemdir ki saraylara benzer.*” ifadeleri eserin görselliğinin seyyahta güzel duygular oluşturduğu görülmektedir. **Osmanlı estetik anlayışının** göstergesi olan mimari yapılardan “*kervansaray*”, “*saray*”, “*camii*”, “*çeşme*” gibi eserlerin tarihi metinde geçtiği görülmektedir. Dolayısıyla bu kavramlar estetik değeri ile ilişkilidir.

Tüccar ayaklarını altına alıp kahve veya salep içerek gelecek olan müşterisini bekliyor. Türk tüccarı müşterisine karşı son derece kibar. Zorlama, üsteleme, kavga yok. Çünkü önemli olan edep ve namus. Paranın üstünü tam olarak geri veriyor, tartıyı dürüstçe yapıyor ve tartarken terazide yuvarlak ağırlıklar kullanıyor.

Bela Horvath, Anadolu 1913, s.18-19

Şekil4.21: Seyahatname türü tarihi metin (SBDK-7-EKOYAY, s.85)

Osmanlılar döneminde tüccar ve esnafların olumlu davranışlarına örnek olarak verildiği görülen tarihi metin (Şekil 4.21) saygı, dürüstlük ve kültürel mirasa duyarlılık değerleri ile ilişkilendirilmiştir.

Saygı değeri ile ilişkili ifadeler: “*Türk tüccarları müşterilerine karşı son derece kibar.*”, “*Zorlama üsteleme kavga yok.*” saygı değeri ile ilişkili ifadeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dürüstlük değeri ile ilişkili ifadeler: “*Paranın üstünü tam olarak geri veriyor, tartıyı dürüstçe yapıyor ve tartarken terazide yuvarlak ağırlık kullanıyor.*” ifadelerinden Türk tüccarların dürüst insanlar oldukları anlaşılmaktadır.

Kültürel mirasa duyarlılık değeri ile ilişkili ifadeler: “*...tüccar ayakları altına alıp kahve veya salep içerek...*” *Türkler var olan içecek* kültürü hakkında bilgi edindiğimiz ifadeler ve Türk tüccarlarının **saygılı** davranışlarının vurgulandığı tarihi metin ile öğrencilere Türk kültür özelliklerini tanıtarak bu yönde duyarlılık kazanımlarının amaçlandığı görülmektedir.

Türk evleri ve iç düzeni dikkate değer. Evlerin içi ve odalar genellikle gösterişli süslerle dolu, tavanları farklı renklere boyanmış. Hepsinde bir kenarda yüksek bir sedir var. Yerden yüksekliği otuz santim dolayında, boyu da bir buçuk iki metre kadar. Bu sedirin üzerine kumaşla kaplı ya da saten kaplı şilteler konuyor, bir uçtan bir uca yastıklar diziliyor. Kesintisiz bir sedir havası yaratılmaya çalışılıyor. Yere güzel bir halı ya da kilim seriliyor. Pencereler kafesli ama camsız. Mobilyalar arasında ne masa ne de sandalyeler var, aslında onlara gerçekten ihtiyaç da yok.

William Wittman (Vilyım Vitmin, İngiliz), Osmanlı'ya Yolculuk 1799-1800-1801, s. 9

Şekil 4.22: Seyahatname türü tarihi metin (SBDK-7-EKOYAY, s.85)

Osmanlı dönemi evlerinin iç döşemesi ve kullanılan eşyalara dair bilgilerin yer aldığı tarihi metin (Şekil 4.22) kültürel mirasa duyarlılık ve estetik değerleri ile ilişkilendirilmiştir.

Kültürel mirasa duyarlılık değeri ile ilişkili ifadeler: “*...kumaşla kaplı ya da saten kaplı şilteler...*” ifadesi benzeri cümlelerde Türk evlerinde kullanılan eşyalara dair bilgilerin yer aldığı görülmektedir.

Estetik değeri ile ilişkili ifadeler: “*Evlerin içi ve odalar gösterişli süslerle dolu, tavanları farklı renklere boyanmış.*”, “*...kumaşla kaplı ya da saten kaplı şilteler...*”,

“*Kesintisiz bir sedir havası yaratılmaya çalışılıyor.*”, *Pencereler kafesli ama camsız.*”, “*Yere güzel bir halı ya da kilim seriliyor.*” ifadelerinde Türklerin ev döşeme tarzlarını ortaya çıkartan ve estetik değeri ile ilişkili söylemlerin yer aldığı görülmektedir.

Türkler obur değillerdir. Gayet az yerler. Sofra zevkine pek az düşkündürler. Bir parça ekmekle beraber tuz, soğan ve yoğurt bulurlarsa yemek için başka şey aramazlar. Yoğurt bir çeşit ekşimiş süttür. Türkler buna su ilave ederek içine ekmek doğruyorlar. Harareti teskin etmek için çok iyi bir sıvıdır. Hem besleyici, hem de hazmı kolaydır. Kervansarayların hepsinde bu yoğurt mutlaka bulunur. Üzüm, vişne gibi kuru yemişleri sıcak suda kaynatıp toprak tabaklar içine koyarlar. Bir de pirinçten yapılan yemekleri vardır. Üzerine koyun ve kuzu eti koyarlar.

Oğlar Ghislain De Busbecq, Türkiye'yi Böyle Gördüm, s. 59

A

Soframıza önce üzerinden buharları yükselen büyük bir tencere içinde bezelyeli tavuk çorbası geliyor. Ardından kabak dolması sunuluyor ama bu yemeğin yanında herkes için üç ayrı peçete de veriliyor. İlginç olan bu peçetelerin hamurdan ve yenilebilir olması! Türklerin bazlama dedikleri bu hamur işi ürün, dağ köylülerinde ekmek yerine geçiyor. Bazlamadan koparılan bir parçayı üç parmağınız arasına alıp eti veya yemeğin katı kısmını bununla tutabiliyorsunuz. Sofraya gelen leziz ve baharatlı et yemeği küçük et parçalarından yapılmıştı. En son sofraya konulan pilav da bazlamayla yenilebiliyor. Yanında ise sulandırılmış sarımsaklı yoğurdun içinde yüzen salatalık parçaları sunuluyor.

B

Şekil 4.23: Seyahatname türü tarihi metin (SBDK-7-EKOYAY, s.87)

Osmanlı'daki yemekler içecekler, sofrada düzeni ve sofrada adabının nasıl olduğuna yönelik örnekler oldukları görülen tarihi metinler (Şekil 4.22ab) kültürel mirasa duyarlılık değeri ile ilişkilendirilmiştir.

Kültürel mirasa duyarlılık değeri ile ilişkili ifadeler: “*bazlama*” “*kabak dolması*”, “*bezelyeli tavuk çorbası*” , “*yoğurt*”, “*Üzüm, vişne gibi kuruyemişleri sıcak suda kaynatıp...*”, ifadeleri somut olmayan kültürel miras unsurlarına “*...toprak tabaklar...*” ifadesinde somut kültür unsuruna ait bilgilerin yer aldığı görülmektedir.

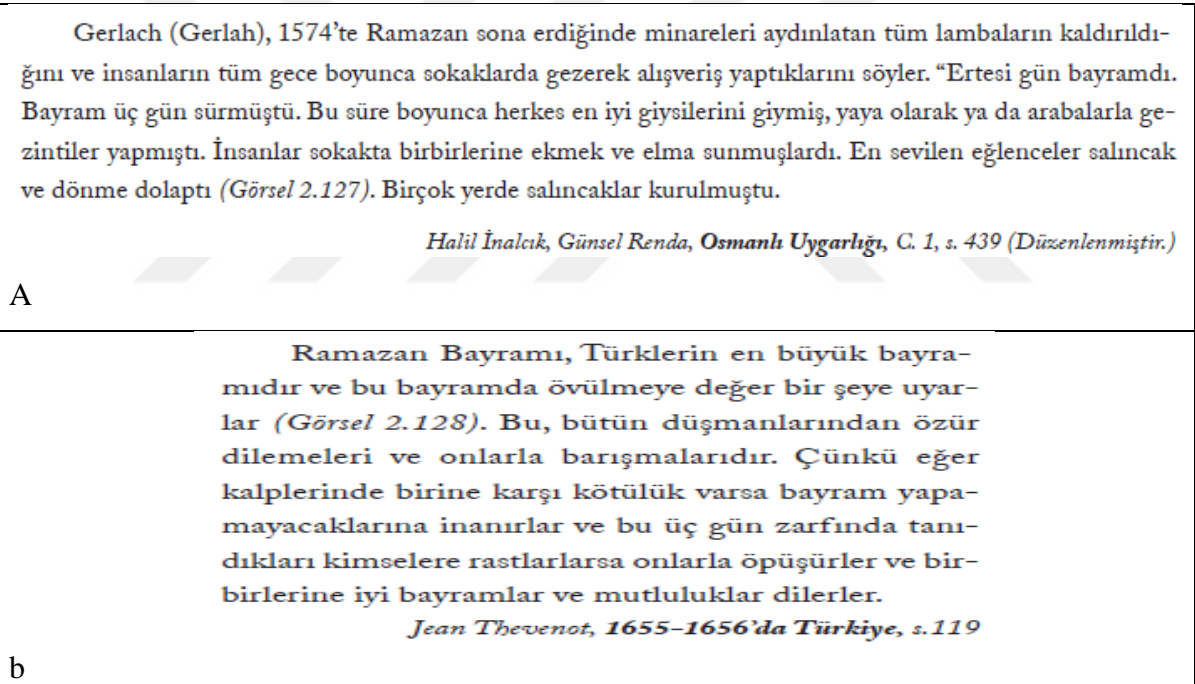
Onların her zaman içtikleri başka bir içecekleri vardır ve kahve diye isimlendirdikleri bu içeceği günün her saatinde içerler. Kahveyi porselen fincanlara koyarlar ve boyalı tahta tepsi üzerine sıralayıp ve sıcak olarak size getirirler. Türk ülkesinde kahve çok miktarda içilir. İster fakir ister zengin olsun herkes günde en az iki veya üç fincan içer. Herkesin geldiği kahvehaneler çoktur. Kahve burada büyük kazanlarda pişirilir. Buraya birçokları sohbet etmek için gelir.

Jean Thevenot, 1655-1656'da Türkiye, s. 91-92

Şekil 4.24: Seyahatname türü tarihi metin (SBDK-7-EKOYAY, s.88)

Dünyada Türk kahvesi adıyla tanınan içeceğin Osmanlıda 1500' lü yıllarda tüketildiğini örnekleyen tarihi metin (Şekil 4.24) kültürel mirasa duyarlılık değeri kazanımına yönelik görülmüştür.

Kültürel mirasa duyarlılık değeri ile ilişkili ifadeler: “*Onların her zaman içtikleri başka bir içecekleri vardır ve kahve diye içtikleri bu içeceği günün her saatinde içerler.*”, “*Türk ülkesinde kahve bol miktarda içilir.*” ifadelerinden Osmanlı’da önemli bir yeri olduğu anlaşılan kahve içeceğini öğrencilere kültürünün bir özelliği olduğunu tanıtmak amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra “*porcelen fincan*”, “*boyalı tepsi*” ifadelerinin yer aldığı cümlelerde kahvenin sunum şekli hakkında bilgiler yer almaktadır. Düünden bugüne kahve içeceğinin ve sunum şeklinin korunarak geldiğini fark ettiren ifadeler olarak görülmektedir.

Şekil 4.25: Seyahatname türü tarihi metin (SBKD-7-EKOYAY, s.88-89)

Osmanlı döneminde ramazan bayramının nasıl kutlandığını örnekler nitelikte olan tarihi metinler (Şekil 4.25ab) kültürel mirasa duyarlılık, barış ve estetik değerleri ile ilişkilendirilmiştir.

Kültürel mirasa duyarlılık değeri ile ilişkili ifadeler: “*Ertesi gün bayramdı üç gün sürmüştü.*”, “*Ramazan Bayramında küslüğün bitirilmesi...*”, “*üç gün boyunca tanıdıkları*

kimselerle rastlaşınca onlarla öpüşme geleneği”, ”küs olunursa bayram yapamayacaklarına inancı” Ramazan Bayramı küslüğün bitirildiğine dikkat çeken ifadeler ile öğrencilere Türk geleneklerinde bayramların nasıl geçirildiği ve yüklenen anlamları tanıtmaya ve günümüz bayramları ile karşılaştırma fırsatı sunmaktadır.

Estetik değeri ile ilişkili ifadeler: *“herkes “en iyi” giysilerini giymiş”* ifadeleri özenme durumunun varlığı estetik değer ile ilişkilendirilmiştir.

Barış değeri ile ilişkili ifadeler: *“bütün düşmanlarından özür dilemeleri ve onlarla barışmalarıdır.”* ifadeleri barış değeri ile ilişkilendirilmiştir.

Bütün paşalar tatil günleri askeriyle Kavak Meydanı'nda silahşorluk edip cirit oynarlar. Geniş bir meydan olduğundan tâ ortasında üç kat gemi direklerini birbirine bağlayıp dikmişlerdir. Tâ en tepesinde bir altın yaldızlı top vardır. Bütün oyuncu savaşılar at bırakıp o topa sırik atarlar. Vuran yarışmacılara hediyeler verilir.

Evlîya Çelebi, Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, 2. C., 1. Kitap s.114 (Düzenlenmiştir.)

Şekil 4.26: Seyahatname türü tarihi metin (SBDK-7-EKOYAY, s.88-89)

Seyyahın “cirit” oyununa dair gözlemlerini anlattığı tarihi metin (Şekil 4.25) duyarlılık ve estetik değerleri ile ilişkili görülmüştür.

Kültürel mirasa duyarlılık değeri ile ilişkili ifadeler: *“...Kavak Meydanı'nda silahşorluk edip cirit oynarlar.”* seyyahın cirit oyununa dair gözlemlerinin yer aldığı tarihi metin ile öğrencilere Osmanlı dönemi görsel sanatlarından biri olan “cirit” oyununa tanıtmaya amaçlandığı görülmektedir.

Estetik değeri ile ilişkili ifadeler: *“...cirit oynarlar.”* Osmanlı dönemi görsel sanatlarından biri hakkında bilgi içermesi bakımından estetik değeri ile de ilişkili görülmüştür.

Ayaklarının daima temiz olması gerekir. Yazın giydikleri ayakkabılar ince deriden mor, kırmızı veya sarı renkte yapılır. Bizdeki kumaşların boyanışı gibi deriye çok güzel renkler verirler. Kepenek yerine de dolama adı verilen topuklara kadar uzun şeyler giyerler. Manto olarak uzun ve bol elbiseler giyerler. Giyimlerini mümkün olduğu kadar iyi kumaştan yaptırırlar. Kalite itibarıyla yüksek olmamakla beraber üzerine türlü nakışlar konmuş gösterişli ve zarif çeşit çeşit kumaş dokunur (Görsel 2.130).

Manuel Serrano Y. Sanz, Türkiye'nin Dört Yılı 1552-1556, s. 134

Şekil 4.27: Seyahatname türü tarihi metin (SBDK-7-EKOYAY, s.89)

Osmanlıda giyimlerin nasıl olduğuna dair bilgi elde edilebilir olduğu görülen tarihi metin (Şekil 4.27) estetik ve kültürel mirasa duyarlılık değerleri ile ilişkilendirilmiştir.

Kültürel mirasa duyarlılık değeri ile ilişkili ifadeler: “Giyimlerini mümkün olduğu kadar iyi kumaştan yaptırırlar.”, “Kalite itibarıyla yüksek olmamakla beraber üzerine türlü nakışlar konmuş gösterişli ve zarif çeşit çeşit kumaş dokunur.” Osmanlı dönemi giyim kültürünü örnekleyen ifadelerin yer aldığı tarihi metnin öğrencilere kültür özelliklerini tanıtmaya yönelik olduğu görülmüştür.

Estetik değeri ile ilişkili ifadeler: “Manto olarak uzun bol elbiseler giyerler.”, “Giyimlerini mümkün olduğu kadar iyi kumaştan yaptırırlar.”, “Kalite itibarıyla yüksek olmamakla beraber üzerine türlü nakışlar konmuş gösterişli ve zarif çeşit çeşit kumaş dokunur.” Osmanlı dönemi kıyafetlerinin estetik yönünün ortaya çıktığı ifadelerin yer aldığı görülmektedir.

4.3 Destan Türü Tarihi Metinlerin SBDÖP Değerler İle İlişkilendirilme Durumu

MEB ve Anadolu Yayınları 6-SBDK’ de tespit edilen toplam f= 6 destan türü tarihi metnin SBDÖP değerleri açısından incelenme durumları aşağıda verilmiştir.

Oğuz Kağan Destanı

...Yurda dönmüş olan Oğuz, altı oğlu ile bir gün ava gitti. Oğulları altın bir yay ile üç altın ok buldular. Bunları paylaşırması için babalarına getirdiler. Babaları Oğuz Han yayı üçe parçalayıp büyük üç oğluna, üç altın oku da küçük üç oğluna verdi. Şöyle karar verdi: Kendilerine yay verdiği üç oğlunun soyundan geleceklere **BOZOK** densin (Bozok: parçalamak, bozmak). Kendilerine ok verdiği diğer üç oğlunun soyundan geleceklere **ÜÇOK** densin (Üçok: Üç tane ok). Buyurdu ki, bundan sonra oğullarından kim gelirse beraberce kalsınlar: “Biz hepimiz bir soydunuz” deyip orduda kendi yerini ve rütbesini bilsinler. Orduda yay verdiklerim sağ kolu, ok verdiklerim sol kolu teşkil etsin. Zira yay hakan gibi hükmeder ok ise ona tabi olur. Onların yurdunu da buna benzer şekilde ayırıp tayin etti. Bu toy da herkesin önünde sözünü bu şekilde tamamlayıp buyurdu ki: “Ben öldükten sonra yerim, tahtım ve yurt, oğlum Kün Han’ındır.”

Zeki Velidi TOGAN, “Oğuz Destanı”, s.48 (Düzenlenmiştir.)

2.6: Oğuz Kağan Destanı Temsili Resim

Şekil 4.28: Destan türü tarihi metin (SBDK-6-MEB, s.51)

Hun türlerine ait Oğuz Kağan destanından paylaşılan kesitten (Şekil 4.28.) öğrencilerin Hun Türklerinin siyasi yaşamlarına dair çıkarımda bulunmalarının istenildiği görülmüştür.

Destan türü tarihi metin adalet, eşitlik, dayanışma değerleri ile ilişkilendirilmiştir.

Adalet değeri ile ilişkili ifadeler: “Oğulları altın bir yay ile üç altın ok buldular. Bunları paylaşırması için babalarına getirdiler.” Adalet değeri tutum ve davranışlarına ilişkin ifadeler içerisinde “paylaşma” kavramı bulunmaktadır. Söz konusu metinde çocukların buldukları yay ile oku paylaşırması için babalarına getirmeleri, babalarının adaletine güvendiklerini işaret etmektedir.

Eşitlik değeri ile ilişkili ifadeler: “Babaları Oğuz Han yayı **üçe parçalayıp** büyük üç oğluna, üç altın oku da küçük üç oğluna verdi.”, “Onların yurdunu da buna benzer şekilde **ayırıp** tayin etti.” ifadelerinde destan kahramanının oğulları arasında eşit bir paylaşım yaptığı görülmektedir. Bu cümleler eşitlik değeri ile ilişkilendirilmiştir.

Dayanışma değeri ile ilişkili ifadeler: “Buyurdu ki, bundan sonra oğullarından kim gelirse **beraberce** kalsınlar:”, “**Biz hepimiz bir soydunuz** deyip...” destan kahramanı Oğuz Kağan’ın çocuklarına birlik ve beraberlik içinde hareket etmelerini öğütlediği söylemler dayanışma değeri ile ilişkilendirilmiştir.

Kök Türklere Ait Ergenekon Destanı

...Dağların arasındaki düzlüğü yurt tutup burada çoğalmaya başlayan Türkler; artık bu dağ ve ormanlıklar içine sığmaz ve yaşayamaz hâle geldiler. Dağlar arasındaki tek geçitten geçmek de yine çok zordu. Hepsi bir araya gelip bu dar geçitten nasıl geçeceklerini düşündüler ve kurtuluş için bir yol aradılar. Hemen bu geçitte bir demir madeni vardı. Bu madeni işletir ve eriterek demir hâline getirirlerdi. Başka bir yol bulamayınca bu demir kapıyı eritip oradan çıkmaya karar verdiler. Hepsi bir araya gelip ormandan odunlar topladılar ve eşeklerle, yük yük kömürler getirdiler. Ayrıca da körükler yaptılar. Bu körükleri yapmak için de yetmiş baş at ve öküz kestiler. Bunların derilerini soyup kullanılacak hâle getirdiler.

2.12: Ergenekon Destanı-Orhan-Erhan DÜNDAR

Topladıkları dağ gibi odun ve kömürleri geçidin önüne yığdılar. Körükleri, öyle dizdiler ki ateş yanıp da körükler üflenmeye başlayınca dağ hemen eriyip delinecekti. En sonunda ateşler yandı, körükler işledi ve geçit de eriyip parçalandı. Nihayet, Türkler Ergenekon'dan çıkıp bütün dünyaya yayıldılar.

Bahaddin ÖGEL, "Türk Mitolojisi", s.62-63 (Düzenlenmiştir.)

Şekil 4.29: Destan türü tarihi metin (SBDK-6-MEB, s.55)

Köktürklere ait Ergenekon destanından paylaşılan kesitten (Şekil 4.29) öğrencilerin Köktürklerin yaşadığı coğrafya hakkında çıkarımda bulunmalarının istenildiği görülmüştür. Destan türü tarihi metin vatanseverlik, dayanışma, yardımseverlik, çalışkanlık bilimsellik ve özgürlük değerleri ile ilişkilendirilmiştir.

Vatanseverlik değeri ile ilişkili ifadeler: “...Dağların arasındaki düzlüğü yurt tutup burada çoğalmaya başlayan Türkler; artık bu dağ ve ormanlıklar içine sığmaz ve yaşayamaz hâle geldiler.” ifadesinde yurt tutmak deyimi bir toprak parçasını vatani bilmek anlamı taşımaktadır. İfade vatanseverlik değeri ile ilişkili görülmüştür.

Dayanışma değeri ile ilişkili ifadeler: “**Hepsi bir araya gelip bu dar geçitten nasıl geçeceklerini düşündüler...**”, “...bu demir kapıyı eritip oradan çıkmaya **karar verdiler.**”, “**Ayrıca da körükler yaptılar.**”, “**Bu körükleri yapmak için de yetmiş baş at ve öküz kestiler.**”, “**Bunların derilerini soyup kullanılacak hâle getirdiler.**”,

“**Topladıkları dağ gibi odun ve kömürleri geçidin önüne yığdılar.**” ifadelerinde zor bir durumdan kurtulmak için birlikte çözüm arayışlarını görmekteyiz. Bu ifadelerin dayanışma değeri ile ilişkilendirilmiştir.

Çalışkanlık değeri ile ilişkili ifadeler: “**Hepsi bir araya gelip ormandan odunlar topladılar ve eşeklerle, yük yük kömürler getirdiler.**”, “**Ayrıca da körükler yaptılar.**”, “**Bu körükleri yapmak için de yetmiş baş at ve öküz kestiler.**”,

“ *Bunların derilerini soyup kullanılacak hâle getirdiler.*”, “ *Topladıkları dağ gibi odun ve kömürleri geçidin önüne yığdılar.*” ifadelerinde çaba gösterildiği sabırla çalışıldığı görülmektedir.

Yardımsızlık değeri ile ilişkili ifadeler: “ *Hepsi bir araya gelip ormandan odunlar topladılar ve eşeklerle, yük yük kömürler getirdiler.* ”,

“ *Ayrıca da körükler yaptılar.* ”, “ *Bu körükleri yapmak için de yetmiş baş at ve öküz kestiler.* ”, “ *Bunların derilerini soyup kullanılacak hâle getirdiler.*”, “ *Topladıkları dağ gibi odun ve kömürleri geçidin önüne yığdılar.* ”, İşbirliği yapma dayanışma içinde olmayı gördüğümüz tutum ve davranışlar yardımsızlık değerini içermektedir.

Bilimsellik değeri ile ilişkili ifadeler: “ *...demir madeni vardı.* ”, “ *...madeni işletir ve eriterek...* ”, “ *Ayrıca da körükler yaptılar.* ”, cümlelerinde bir yol izlendiğini görmekteyiz. Bilimsel düşüncenin hâkim olduğu ifadeler bilimsellik değeri ile ilişkilendirilmiştir.

Özgürlük değeri ile ilişkili ifadeler: Destanda zor bir durum karşısında dayanışma içinde soruna çözüm bulan Uygurların özgürlüğe kavuştuklarını anladığımız “ *Nihayet Türkler Ergenekon’dan çıkıp...* ” ifadesi özgürlük değeri ile ilişkilendirilmiştir.

Uygurlara Ait Türeyiş Destanı
Bir gün iki ağacın arasına, gökten bir ışık inmişti. Bunun üzerine iki yandaki dağlar yavaş yavaş büyümeye başladı. Bu durumu gören Uygurlar ise içlerinde büyük bir saygı duyarak oraya doğru yaklaştılar. Bütün boylar, reisleriyle beraber bu garip şeyi görmek için yerlerini bırakıp koşmuşlardı. Yaklaştıklarında gördüler ki ışıklar içinde çocuklar yatıyor. Saygı ile diz çöküp selam verdiler. Çocukları alarak dışarı çıktılar. Beslenip büyütülmeleri için sütannelerine ve dadılara verdiler. Her fırsatta onlara saygı gösteriyorlar ve ikramda bulunuyorlardı. Çocuklar artık büyüyip konuşmaya başlayınca Uygurlardan anne ve babalarını sordular. Onlar da o iki ağacı gösterdiler. Çocuklar ağaçları görünce onlara tıpkı evladın babasına gösterdiği saygıyı gösterdiler. Ağaçların karşısında diz çöktüler ve yeri öptüler. Bunun üzerine ağaçlar da dile gelip şöyle dediler:
“Güzel huy ve iyi özelliklerle bezenmiş çocuklar böyle olurlar ve anne ile babalarına saygı gösterirler. Ömrünüz uzun, adınız ünlü ve şöhretiniz de devamlı olsun!” O bölgelerde yaşayan bütün kavimler, bu çocuklara hükümdar oğullarıymış gibi saygı gösterdiler. Her birine birer ad koydular. Bu çocuklardan Böğü-Tegin, gerek güzelliği gerekse boyu posu, sabrı, iradesi, ileriyi görüşü bakımından diğerlerinden daha farklıydı. Ayrıca bütün milletlerin dillerini ve yazılarını da biliyordu. Uygurlar, onun Han olarak seçilmesi üzerinde birleşti ve büyük şenlikler yaparak onu Hanlık tahtına oturtular. O, memleketi adaletle döşedi ve zulüm sahifelerini kapadı. Onun etrafındaki adamlar, askerleri, atları ve halkı gittikçe çoğalmaya başladı.

Bahattin ÖGEL, “Türk Mitolojisi”, s.74-75 (Düzenlenmiştir.)

Şekil 4.30: Destan türü tarihi metin (SBKD-6-MEB, s.62)

Uygurlara ait Türeyiş destanından paylaşılan kesitten (Şekil 4.30) öğrencilerin Uygurların kültürel özellikleri hakkında çıkarımda bulunmalarının istenildiği görülmüştür. Destan türü

tarihi metin saygı, aile birliğine önem verme, sevgi, bilimsellik, adalet, çalışkanlık değerleri ile ilişkilendirilmiştir.

Saygı değeri ile ilişkili ifadeler: “Uygurlar ise içlerinde büyük bir **saygı** duyarak oraya doğru yaklaştılar.”, “**Saygı** ile diz çöküp selam verdiler.”,

“...**saygı** gösteriyorlar ve ikramda bulunuyorlardı.”, “...evladın babasına gösterdiği **saygıyı** gösterdiler.”, “...anne ile babalarına **saygı** gösterirler.”,

“...hükümdar oğullarıymış gibi **saygı** gösterdiler.” ifadeleri içinde saygı değerini barındırmaktadır.

Aile birliğine önem verme değeri ile ilişkili ifadeler: “Çocuklar ağaçları görünce onlara tıpkı evladın babasına gösterdiği saygıyı gösterdiler.”, “Güzel huy ve iyi özelliklerle bezenmiş çocuklar böyle olurlar ve anne ile babalarına saygı gösterirler.” söylemlerinde anne babaya yönelik tutum ve davranışların vurgulanması, saygı değerinin aile birliğini korumada önemli olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda değerlendirilerek aile birliğine önem verme değeri ile ilişkilendirilmiştir.

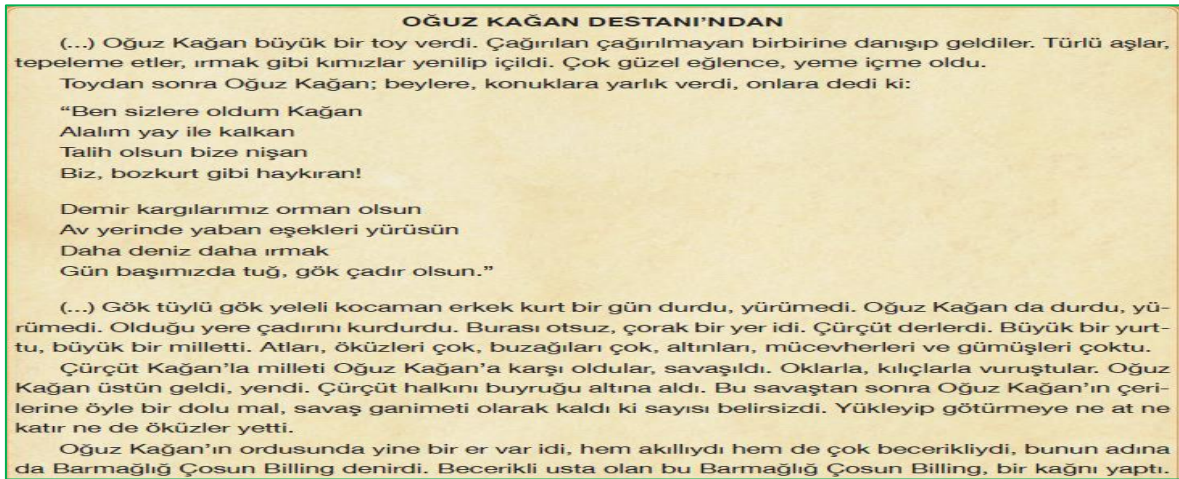
Sevgi değeri ile ilişkili ifadeler: “Çocuklar artık büyüyip konuşmaya başlayınca Uygurlardan anne ve babalarını sordular.”, “Çocuklar ağaçları görünce onlara tıpkı evladın babasına gösterdiği saygıyı gösterdiler.” “Ağaçların karşısında diz çöktüler ve yeri öptüler.” ifadelerinde çocukların anne ve babalarına sevgisini gösterdiği davranışları görmekteyiz.

Bilimsellik değeri ile ilişkili ifadeler: “...**ileri görüşü** bakımından diğerlerinden daha farklıydı.”, “Ayrıca **bütün milletlerin dillerini ve yazılarını da biliyordu.**” söylemlerinde ileri görüşlü olma, yazı ve dil bilme ifadeleri sistemli, yöntemli bir düşünme yapısını göstermektedir.

Adalet değeri ile ilişkili ifadeler: “O, memleketi **adaletle** döşedi ve zulüm sahifelerini kapadı.” ifadesi içinde adalet değerini barındırmaktadır.

Çalışkanlık değeri ile ilişkili ifadeler: “*Ayrıca bütün milletlerin dillerini ve yazularını da biliyordu.*” Bir çabanın ürünü olan dil ve yazı bilme destan kahramanının çalışkan biri olduğunu göstermektedir.

Anadol 6-SBDK’ de “Tarihe Yolculuk” konu içeriğinde tespit edilen toplam f=3 destan türü tarihi metnin sosyal bilgiler dersi öğretim programı değerleri açısından incelenme durumları aşağıda verilmiştir.

Şekil 4.31: Destan türü tarihi metin (SBDK-6-Anadol, s.41)

Hun Türlerine ait Oğuz Kağan destanından paylaşılan bölümlerden (Şekil 4.31) öğrencilerin Hun Türklerinin coğrafi, siyasi, ekonomik ve kültürel özellikleri hakkında çıkarımda bulunmalarının istenildiği görülmüştür. Destan türü tarihi metin çalışkanlık, bilimsellik, yardımseverlik, dayanışma değerleri ile ilişkilendirilmiştir.

Çalışkanlık değeri ile ilişkili ifadeler: “*Çosun Billing bir kağanı yaptı.*”, “*Üstüne ganimetleri koydu, doldurdu.*”, “*Canlı hayvan olarak ne bulduysa eline geçeni koşturdu.*”, “*Herkes daha çok kağanı yaptı.*” ifadelerinde becerikli olma, yeni bir ürün ortaya koyma durumu çalışkanlık değeri ile ilişkili görülmüştür.

Bilimsellik değeri ile ilişkili ifadeler: “*Çosun Billing bir kağanı yaptı.*”, “*...yaptığı nesnenin adı kağanı olup kaldı.*” Çosun Billing’in yeni bir ürün ortaya koyduğunu anladığımız ifadeler bilimsellik değeri ile ilişkili görülmüştür.

Yardımseverlik değeri ile ilişkili ifadeler: “*Çosun Billing bir kağanı yaptı.*”, “*Üstüne ganimetleri koydu, doldurdu.*”, “*Canlı hayvan olarak ne bulduysa eline geçeni koşturdu.*”,

“Herkes daha çok kağanı yaptı.” ifadelerinde yardımseverlik tutum ve davranışlarını içeren iş birliği yapma dayanışma içinde olma durumunu görmekteyiz.

Dayanışma değeri ile ilişkili ifadeler:“Herkes daha çok kağanı yaptı.” ifadesinde dayanışma örneğinin yer aldığı görülmektedir.

Şekil 4.32: Destan türü tarihi metin (SBDK-6-Anadol, s.44)

Köktürklere ait Ergenekon destanından paylaşılan bölümlerden (Şekil 4.32) öğrencilerin Köktürklerin coğrafi, siyasi, ekonomik ve kültürel özellikleri hakkında çıkarımda bulunmalarının istenildiği görülmüştür. Destan türü tarihi metin vatanseverlik, bağımsızlık, dayanışma, yardımlaşma, çalışkanlık, bilimsellik ve özgürlük değerleri ile ilişkilendirilmiştir.

Vatanseverlik değeri ile ilişkili ifadeler: “**Kök Türk yurduna geldiler.**”, “**Ülkenin adına Ergenekon dediler.**” ifadeleri Ergenekon’u vatanları olarak görüp oraya geri dönmeleri aidiyet duygusunu göstermektedir. Bu ifadeler vatanseverlik değeri ile ilişkilendirilmiştir.

Bağımsızlık değeri ile ilişkili ifadeler: “**Onun en küçük oğlu kayan ve yeğeni tukuz düşmana esir düşer.**”, “**...Fakat on gün sonra kaçtılar, esirlikten kurtuldular.**” ifadelerinde bağımsızlığı kaybetme ve tekrar bağımsızlığa kavuşma durumu görülmektedir.

Dayanışma değeri ile ilişkili ifadeler: *“Oturup düşündüler dört bir yanımız düşman dolu bizi yaşatmazlar dediler.”*, *“...sapa bir yer bulup oraya yerleşelim. deyip sürülerini de alıp dağa doğru varıp göçtüler.”*, *“Toplanıp konuştular çağre bulmak istediler.”*, *“Hep birlikte gidip demir madeni gördüler.”*, *“Dağın geniş yerine bir kat odun bir kat kömür dizdiler.”*, *“Daha sonra dağın üstünü...öte yanını, beri yanını bir sıra odun bir sıra kömürle doldurduktan sonra...yetmiş körük yapıp yetmiş yerde kurdular.”* ifadelerinde birlik beraberlik yardımlaşma içinde bir problemin üstesinden gelmeye çalışma durumu görülmektedir. Bu ifadeler dayanışma değeri ile ilişkilidir.

Yardımlaşma değeri ile ilişkili ifadeler: *“Oturup düşündüler dört bir yanımız düşman dolu bizi yaşatmazlar dediler.”*, *“Toplanıp konuştular çağre bulmak istediler.”*, *“Hep birlikte gidip demir madeni gördüler.”*, *“Dağın geniş yerine bir kat odun bir kat kömür dizdiler.”*, ifadelerinde yardımlaşma değerini içeren birlikte hareketme dayanışma tuutm ve davranışlarını görmekteyiz.

Çalışkanlık değeri ile ilişkili ifadeler: *“Dağın geniş yerine bir kat odun bir kat kömür dizdiler.”*, *“Daha sonra dağın üstünü...öte yanını, beri yanını bir sıra odun bir sıra kömürle doldurduktan sonra...yetmiş körük yapıp yetmiş yerde kurdular.”* Bir çabanın göstergesi olan bu ifadeler çalışkanlık değeri ile ilişkilendirilmiştir.

Bilimsellik değeri ile ilişkili ifadeler: *“Daha sonra dağın üstünü...öte yanını, beri yanını bir sıra odun bir sıra kömürle doldurduktan sonra...yetmiş körük yapıp yetmiş yerde kurdular.”* ifadeleri akılcılığı ön plana çıkartan söylemler olarak bilimsellik değeri ile ilişkilendirilmiştir.

Özgürlük değeri ile ilişkili ifadeler: *“...kutsal ayın kutsal saatinde Kök Türkler Ergenekondan çıktılar.”* Ergenekondan çıkış zamanını kutsal gün kutsal saat olarak nitelendirildiği ifadeler özgürlüğü kavuşma sevinci olarak değerlendirilerek özgürlük değeri ile ilişkilendirilmiştir.

GÖÇ DESTANI'NDAN

(...) Han uyanınca ordusunu toplar, her ordunun başına bir kardeşini tayin eder; Moğolların, Kırgızların, Tangutların ve Çinlilerin üzerine seferlere yollar. Dört kardeşin dördü de seferden zaferle döner ve Orhun Vadisi'ni zengin ganimetlerle doldurur, bu arada Ordu-Balığ şehri de kurulmuş olur. (...)

(...) Fakat o zaman Uygurların dindar olmadıkları söylenirdi. Rahipleri vardı, Kam deniliyordu. Moğollar bu Kamlara çok önem verirdiler. Ne zaman bir işe başlayacak olurlar ise bu Kamlara sorarlardı ve ona göre davranırlardı. Hastalarına bile Kamlar bakardı.

Uygurlar, Buğu Han zamanında Çin hükümdanna elçiler gönderdi, kendilerine Nom kitaplarını anlayan adamlar göndermesi için rica etti. Çinlilerin dinî kitapları Nom'dur. Çin'den Nom yöntemlerini anlayan adamlar gelince Kamlarla oturup konuştular, dinî kitaplarını gösterdiler; tartışmayı Kamlar kaybetti. Bu tartışmadan sonra Uygurlar Çin'den gelen yeni dini kabul ettiler. (Bu din Maniheizm'dir.) (...)

Mustafa Necati Sepetçioğlu, *"Karşılaştırmalı Türk Destanları"* (Düzenlenmiştir.)

Şekil 4.33: Destan türü tarihi metin (SBDK-6-Anadol, s.44)

Uygurlara ait Göç destanından paylaşılan kesit (Şekil 4.33) vatanseverlik, bilimsellik ve saygı değerleri ile ilişkilendirilmiştir.

Vatanseverlik değeri ile ilişkili ifadeler: *"Han uyanınca ordusunu toplar..."*, *"Ordu-Balığ" şehri kurulmuş olur.*, *"...Moğolların, Kırgızların...üzerine sefere yollar."* ifadelerinde bir toprak parçasında ayrı bir millet olarak yaşadıklarını görmekteyiz. Sefere yollamak, ordu ve han kavramlarının yer aldığı cümleler vatanseverlik değeri ile ilişkili görülmüştür.

Bilimsellik değeri ile ilişkili ifadeler: *"...dini kitapları Nom'dur."*, *"Çin'den Nom yöntemlerini anlayan adamlar gelince..."*, *"Hastalarına bile Kamlar bakardı."* ifadeleri bilimsellik değerini içermektedir.

Saygı değerine ilişkili ifadeler: *"Moğollar bu Kamlara çok önem verirdiler."*, *"Ne zaman bir işe başlayacak olurlar ise bu Kamlara sorarlardı."*, *"Bu tartışmadan sonra Uygurlar Çin'den gelen yeni dini kabul ettiler."* Kamlara verilen önem, gösterilen özen ve onların bilgisine güvenme durumunu içeren bu cümleler saygı değeri ile ilişkili görülmüştür.

4.4 Yazıt Türü Tarihi Metinlerin SBDÖP Değerleri ile İlişkilendirilme Durumu

MEB SBDK-5, MEB ve Anadolu Yayınları SBDK-6'da tespit edilen yazıt türü tarihi metinlerin SBDÖP değerleri açısından incelenme durumları aşağıda verilmiştir.

MEB 5-SBDK' de "Tarihe Yolculuk " konu içeriğinde tespit edilen toplam f=2 yazıt türü tarihi metnin sosyal bilgiler dersi öğretim programı değerleri açısından incelenme durumları aşağıda verilmiştir.

Babil krallarından Hammurabi kendi adını taşıyan kanunları ile ünlüdür (Görsel 2.9). Bu kanunlar oldukça ayrıntılıdır. İşte size kanun maddelerinden biri: "Bir kimse mısırlarını sulamak için kanal açarsa, ancak dikkatsizliği nedeniyle sular komşusunun tarlasını bozarsa o zaman komşusunun mısır kaybını öder."

Şekil 4.34: Yazıt türü tarihi metin (SBDK-5-MEB, s.39)

Hammurabi kanunlarının bir maddesinin yer aldığı tarihi metin (Şekil 4.34) adalet değeri ile ilişkilendirilmiştir.

Adalet değeri ile ilişkili ifadeler: "*Bir kimse mısırlarını sulamak için kanal açarsa, ancak dikkatsizliği nedeniyle sular komşusunun tarlasını bozarsa o zaman komşusunun mısır kaybını öder.*" ifadelerinde hak gözetme durumunun varlığı adalet değeri ile ilişkilendirilmiştir.

"...Menua, Tanrı Haldi'nin gücü sayesinde bu kanalı açtı. Adı Menua Kanalı'dır. Menua der ki, kim bu yazıtı silerse, kim onu tahrip ederse, kim bunu görürse, kim başkasına 'bu kanalı ben açtım' derse o, Tanrı Haldi, Tanrı Teişaba, Tanrı Şivini ve bütün tanrılar tarafından mahvedilsin."
Gülay Sert, *Keşfedin Anadolu Uygarlıkları*, s. 51.

Şekil 4.35: Yazıt türü tarihi metin (SBDK-5-MEB, s.41)

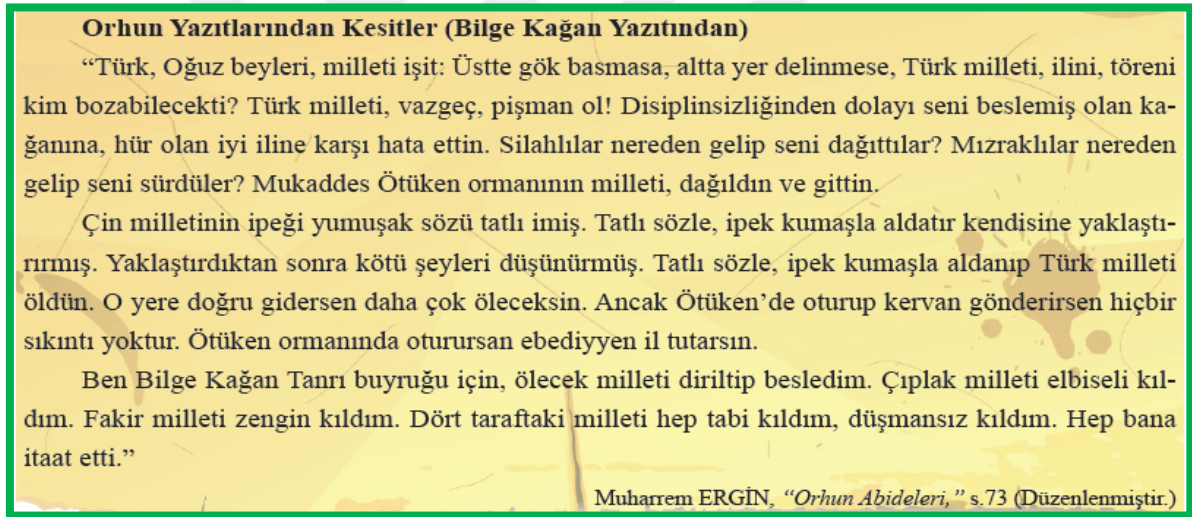
Kral Menua yazıtındaki ifadeler yer verilen tarihi metin (Şekil 4.35) estetik ve dürüstlük değerleri ile ilişkilendirilmiştir.

Estetik değeri ile ilişkili ifadeler: "*...Menua, Tanrı Haldi'nin gücü sayesinde bu kanalı açtı. Adı Menua Kanalı'dır. Menua der ki, kim bu yazıtı silerse, kim onu tahrip ederse, kim*

bunu görürse, kim başkasına 'bu kanalı ben açtım' derse o, Tanrı Haldi, Tanrı Teişaba, Tanrı Şivini ve bütün tanrılar tarafından mahvedilsin." Kral menua eserini koruma altına almak istediği söylemlerinde onu zarar verinin Tanrının gazabına uğramasını istediği görülmektedir. "...kim bu yazıyı silerse, kim onu tahrip ederse..." bu ifadeler eserin dış görünüşünün bozulmamasına yönelik oluşu estetik değeri ile ilişkilendirilmiştir.

Dürüstlük değeri ile ilişkili ifadeler: "...kim başkasına 'bu kanalı ben açtım' derse o, Tanrı Haldi, Tanrı Teişaba, Tanrı Şivini ve bütün tanrılar tarafından mahvedilsin." dürüstlüğe önem verdiği anlaşılan söylemler dürüstlük değeri ile ilişkili görülmüştür.

MEB 6-SBDK' de "Türklerin Anayurdu Orta Asya " konu içeriğinde tespit edilen f=1 yazıt türü tarihi metnin sosyal bilgiler dersi öğretim programı değerleri açısından incelenme durumu aşağıda verilmiştir.

Şekil 4.36: Yazıt türü tarihi metin (SBDK-6-MEB, s.57)

Köktürklere ait Orhun yazıtlarından biri olan Bilge Kağan yazıtının yer aldığı tarihi metin (Şekil 4.36) vatanseverlik, yardımseverlik, bağımsızlık, çalışkanlık, barış değerleri ile ilişkilendirilmiştir.

Vatanseverlik değeri ile ilişkili ifadeler: "Ölecek milleti diriltip besledim.", "Çıplak milleti elbiseli kıldım.", "Fakir milleti zengin kıldım." ifadelerinde anladığımız toplumu önemseme tutum ve davranışı vatanseverlik değeri ile ilişkilidir. " Türk Oğuz beyleri, milleti işit, üstte gök basmasa altta yer delinmese, Türk milleti, ilini, töreni, kim bozabilecekti.", "Mukaddes Ötüken ormanının milleti...", "Ötüken ormanında oturursan

ebediyen il tutarsın.” ifadelerinde yer alan il kelimesinin eski türlerde devlet anlamında kullanıldığı bilinmektedir. Millet vurgusu yapılması ve ulusal birlik ve beraberlik çağrısı söylemleri vatanını mukaddes olarak ifade etmesi vatanseverlik değeri ile ilişkilendirilmiştir.

Yardımseverlik değeri ile ilişkili ifadeler: “*ölecek milleti diriltip besledim.*”, “*Çıplak milleti elbiseli kıldım.*”, “*Fakir milleti zengin kıldım.*” ifadelerinde Kağan kötü durumda olan halka yardım ettiği merhametli olma tutum ve davranışı yardımseverlik değeri ile ilişkilidir.

Bağımsızlık değeri ile ilişkili ifadeler: “*Onun içindeki millet hep bana tabidir.*” , “*...hür olan iyi iline karşı hata ettin.*”, “*Silahları nereden alıp seni dağıttılar?*”, “*Mızraklılar nereden gelip seni sürdüler?*”, “*Mukaddes Ötüken ormanının insanı dağıldın ve gittin.*” ifadelerinde Bilge Kağan’ın bağımsızlığa verdiği önem anlaşılmaktadır.

Çalışkanlık değeri ile ilişkili ifadeler; “*...ölecek milleti diriltip besledim.*” , “*Çıplak milleti elbiseli kıldım.*”, “*Fakir milleti zengin kıldım.*”, “*Dört taraftaki milleti hep tabi kıldım*”, “*...düşmansız kıldım.*” ifadelerinde Bilge Kağan milleti için çalıştığını anladığımız ifadeler çalışkanlık değeri ile ilişkilendirilmiştir. Türk milletinin refahı için çabaladığını anladığımız ifadelerde Bilge Kağan’ın çalışkan bir kişiliğe sahip olduğu düşüncesi ortaya çıkmaktadır.

Barış değerine ilişkin ifadeler: “*Dört taraftaki milleti hep tabi kıldım...düşmansız kıldım.*” düşmansız kıldım söylemi bir barış ortamının oluştuğu izlenimi vermektedir.

Anadol 6-SBDK’ de “Tarihe Yolculuk ” konu içeriğinde tespit edilen f=2 yazıt türü tarihi metnin sosyal bilgiler dersi öğretim programı değerleri açısından incelenme durumları aşağıda verilmiştir.

ORHUN YAZITLARI'NDAN (Kül Tigin Yazıtı, Güney Yüzü)

(...) Dokuz Oğuz beyleri, milleti! Bu sözümü iyice işit, adamakıllı dinle: Doğuda gün doğusuna, güneyde gün ortasına, batıda gün batısına, kuzeyde gece ortasına kadar, onun içindeki millet hep bana tabidir. Bunca milleti hep düzene soktum. O şimdi kötü değildir. Türk kağanı Ötüken Ormanı'nda otursa ilde sıkıntı yoktur. Doğuda Şantung Ovası'na kadar ordu sevk ettim, denize ulaşmama az kaldı. Güneyde Dokuz Ersin'e kadar ordu sevk ettim, Tibet'e ulaşmama az kaldı. Batıda İnci Nehri'ni geçerek Demir Kapı'ya kadar ordu sevk ettim. Kuzeyde Yir Bayırku yerine kadar ordu sevk ettim. Bunca yere kadar yürüttüm. Ötüken Ormanı'ndan daha iyisi hiç yokmuş. İl tutacak yer Ötüken Ormanı imiş. Bu yerde oturup Çin milleti ile anlaştım. Altını, gümüşü, ipeği, ipekliyi sıkıntısız öylece veriyor. Çin milletinin sözü tatlı, ipek kumaşı yumuşak imiş. Tatlı sözle, yumuşak ipek kumaşla aldatıp uzak milleti öylece yaklaştırmış. Yaklaştırdıktan sonra, kötü şeyleri o zaman düşünürmüş. (...)

Şekil 4.37: Yazıt türü tarihi metin (SBDK-6-Anadol, s.46)

Köktürklere ait Orhun yazıtlarından biri olan Kül Tigin yazıtından kesitin yer aldığı tarihi metin (Şekil 4.37) barış, vatanseverlik ve çalışkanlık değerleri ile ilişkilendirilmiştir.

Barış değeri ile ilişkili ifadeler: “*Bunca milleti düzene soktum. O şimdi kötü değildir.*” ve “*Bu yerde oturup Çin ile anlaştım.*” ifadeleri bir huzur ortamının varlığını çağrıştırmaktadır. Bu ifadeler barış değeri ile ilişkilendirilmiştir.

Vatanseverlik değeri ile ilişkili ifadeler: “*Ötüken ormanından daha iyisi hiç yokmuş.*”, “*İl tutacak yer Ötüken ormanı imiş*” vatanından daha güzel bir yer olmadığı anlattığı ifadeler vatanseverlik değeri ile ilişkilendirilmiştir.

Çalışkan değeri ile ilişkili ifadeler: “*...denize ulaşmama az kaldı... ordu sevk ettim, Tibet'e ulaşmamama az kaldı...*”, “*... Demir kapıya kadar ordu sevk ettim.*”, “*Bunca yere kadar yürüttüm.*” ifadelerinden yaptığı çalışmaların neler olduğu çıkarımında bulunduğumuz cümleler çalışkanlık değeri ile ilişkilendirilmiştir.

ORHUN YAZITLARI'NDAN (Bilge Kağan Yazıtı, Doğu Yüzü)

(...) Türk milleti, ilini, töreni kim bozabilecekti? Türk milleti, vazgeç, pişman ol! Disiplinsizliğinden dolayı, beslemiş olan kağanına, hür ve müstakil iyi iline karşı kendin hata ettin, kötü hâle soktun. Silahlı nereden gelip dağıtarak gönderdi? Mızraklı nereden gelerek sürüp gönderdi? (...)

Varlıklı, zengin millet üzerine oturmadım. İçte aşsız, dışta elbisesiz; düşkün, perişan millet üzerine oturdum. Küçük kardeşim Kül Tigin, iki şad, küçük kardeşim Kül Tigin ile konuştuk. Babamızın, amcamızın kazanmış olduğu milletin adı sanı yok olmasın diye Türk milleti için gece uyuyamadım, gündüz oturmadım. (...)

Muharrem Ergin, “*Orhun Abideleri*” (Düzenlenmiştir.)

Şekil 4.38: Yazıt türü tarihi metin (SBDK-6-Anadol, s.46)

Köktürklere ait Orhun yazıtlarından biri olan Bilge Kağan yazıtının yer aldığı tarihi metin (Şekil 4.38) vatanseverlik, bağımsızlık, çalışkanlık ve sorumluluk değerleri ile ilişkilendirilmiştir.

Vatanseverlik değeri ile ilişkili ifadeler: “*Türk milleti, ilini, töreni kim bozabilecekti?*”, “*Türk milleti vazgeç pişman ol!*”, “*...hür ve müstakil iyi iline karşı hata ettin...*”,

“*Babamızın amcamızın kazanmış olduğu milletin adı sanı yok olmasın diye...*”, “*...Türk milleti için gece uyuyamadım, gündüz oturmadım.*” ifadelerinin her birinde Türk milletinin bağımsızlığı için verilen mücadele görülmektedir. Bu ifadelerden Kağan’ın vatanını seven biri olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bağımsızlık değeri ile ilişkili ifadeler: “*...hür ve müstakil iyi iline karşı hata ettin...*”, “*Silahlı nereden gelip dağıtarak gönderdi?*”, “*Mızraplı nereden gelerek sürerek gönderdi?*”, “*...milletin adı sanı yok olmasın diye...*” bağımsızlığa birlik ve beraberliğe verilen önemi önemin öne çıktığı ifadeler bağımsızlık değeri ile ilişkilendirilmiştir.

Çalışkanlık değeri ile ilişkili ifadeler: “*...Türk milleti için gece uyuyamadım, gündüz oturmadım.*” Bilge Kağan’ın millet için çalıştığını vurguladığı ifadeler çalışkanlık değeri teması içinde değerlendirilmiştir.

Sorumluluk değeri ile ilişkili ifadeler: “*Babamızın amcamızın kazanmış olduğu milletin adı sanı yok olmasın diye...*”, “*...Türk milleti için gece uyuyamadım, gündüz oturmadım.*” Türk milletinin birlik ve beraberliğini koruma sorumluluğunu kendilerinde gördükleri ifadeler sorumluluk değeri ile ilişkilendirilmiştir.

4.5 İkinci Alt Probleme Ait Bulgular ve Yorumlar

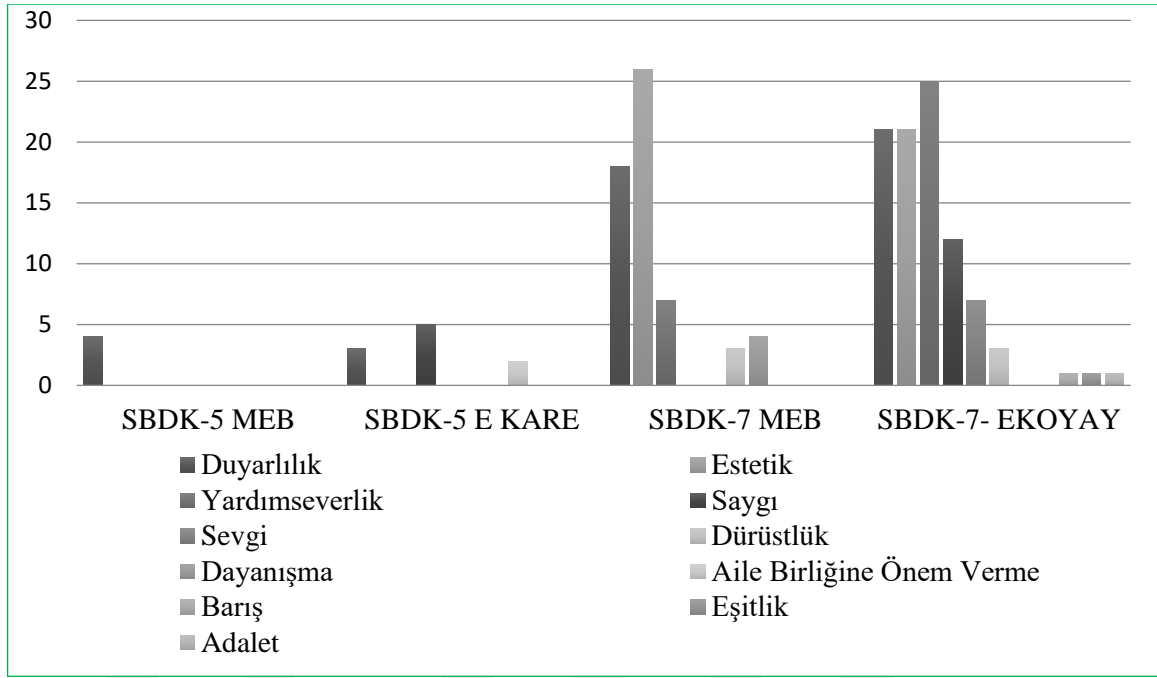
Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarının, Kültür ve Miras öğrenme alanındaki seyahatname türü tarihi metinlere SBDÖP değerlerin yansıma durumları tablo ve grafikler ile aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 4.7: Seyahatname türü tarihi metinlere SBDÖP değerlerinin yansıma durumu

SBÖP Değerleri	SBDK-5 MEB	SBDK-5 E KARE	SBDK-7 MEB	SBDK-7 EKOYAY	f
Adalet	-	-	-	1	1
Aile Birliğine Önem Verme	-	2	-	-	2
Bağımsızlık	-	-	-	-	-
Barış	-	-	-	1	1
Bilimsellik	-	-	-	-	-
Çalışkanlık	-	-	-	-	-
Dayanışma	-	-	4	-	4
Duyarlılık	4	3	18	21	46
Dürüstlük	-	-	3	3	6
Estetik	-	-	26	21	47
Eşitlik	-	-	-	1	1
Özgürlük	-	-	-	-	-
Saygı	-	5	-	12	17
Sevgi	-	-	-	7	7
Sorumluluk	-	-	-	-	-
Tasarruf	-	-	-	-	-
Vatanseverlik	-	-	-	-	-
Yardımsızlık	-	-	7	25	32
Toplam	4	10	58	92	164

Tablo 4.7: incelendiğinde SBDK-5- MEB’de f=4 eşleşme ile sadece duyarlılık değerinin yer aldığı görülmektedir. SBDK-5- E Kare ’de f=5 eşleşme ile saygı değeri öne çıkmıştır. SBDK-7- MEB’ de F=26 eşleşme oranı ile en fazla öne çıkan değer estetik değeri olmuştur. SBDK-7- EKOYAY’ da ise f= 25 eşleşme ile yardımsızlık değerinin tarihi metinlerde yer alan ifadeler ile en fazla eşleşen değer olduğunu söylemek mümkündür. Seyahatname türü tarihi metinler ile en az eşleşen değerlerin; adalet f=1, barış f=1 ve eşitlik f=1 değerleri olduğu görülmektedir.

Seyahatname türü tarihi metinlere SBDÖP değerlerinin dağılım grafiği (Şekil 4.39.) aşağıda yer almaktadır.

Şekil 4.39: Seyahatname türü tarihi metinlere değerlerinin dağılım durumu

Ders kitaplarında yer alan seyahatname türü tarihi metinlere değerlerin dağılım durumuna genel olarak bakıldığında; duyarlılık (kültürel mirasa), estetik, yardımseverlik, saygı, dürüstlük, sevgi, aile birliğine önem verme ve eşit biçimde adalet, eşitlik ve barış değerlerinin seyahatname türü tarihi metinlerle eşleştiği görülmektedir. Bu bağlamda SBDÖP’ de yer alan 18 değer içinden 11’inin seyahatname türü tarihi metinlerde yer alan ifadeler ile eşleştiğini söylemek mümkündür.

4.6 Üçüncü Alt Probleme Ait Bulgular ve Yorumlar

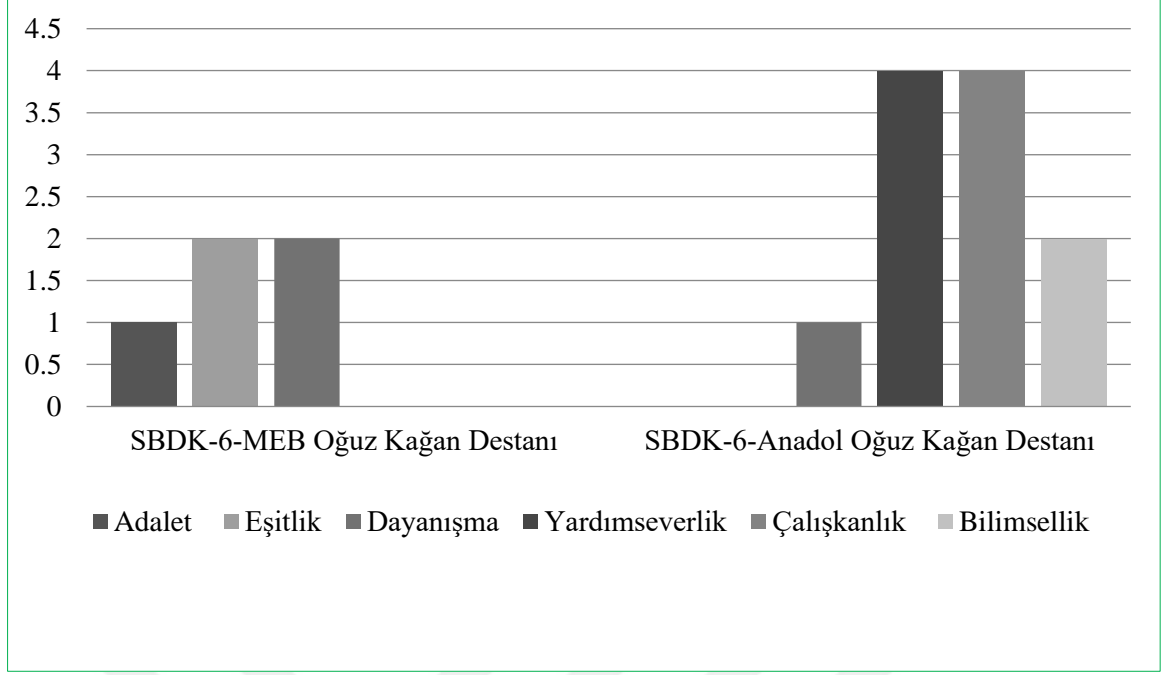
Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarının, Kültür ve Miras öğrenme alanındaki destan türü tarihi metinlere SBDÖP değerlerinin yansıma durumları tablo ve grafikler ile aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 4.8: Destan türü tarihi metinlere SBÖP değerlerinin yansıma durumu

Değerler	SBDK-6 MEB			SBDK-6 Anadol			f
	Oğuz Kağan Destanı	Ergenekon Destanı	Türeyiş Destanı	Oğuz Kağan Destanı	Ergenekon Destanı	Göç Destanı	
Adalet	1	-	1	-	-	-	2
Bağımsızlık	-	-	-	-	2	-	2
Barış	-	-	-	-	-	-	-
Bilimsellik	-	5	2	2	1	3	13
Çalışkanlık	-	5	1	4	2	-	12
Dayanışma	2	6	-	1	6	-	15
Duyarlılık	-	-	-	-	-	-	-
Dürüstlük	-	-	-	-	-	-	-
Estetik	-	-	-	-	-	-	-
Eşitlik	1	-	-	-	-	-	1
Özgürlük	-	1	-	-	1	-	2
Saygı	-	-	6	-	-	3	9
Sevgi	-	-	3	-	-	-	3
Sorumluluk	-	-	-	-	-	-	-
Tasarruf	-	-	-	-	-	-	-
Vatanseverlik	-	1	-	-	2	3	6
Yardımseverlik	-	5	-	4	6	-	15
Aile birliğine Önem Verme	-	-	2	-	-	-	2
Toplam	4	23	15	11	20	9	82

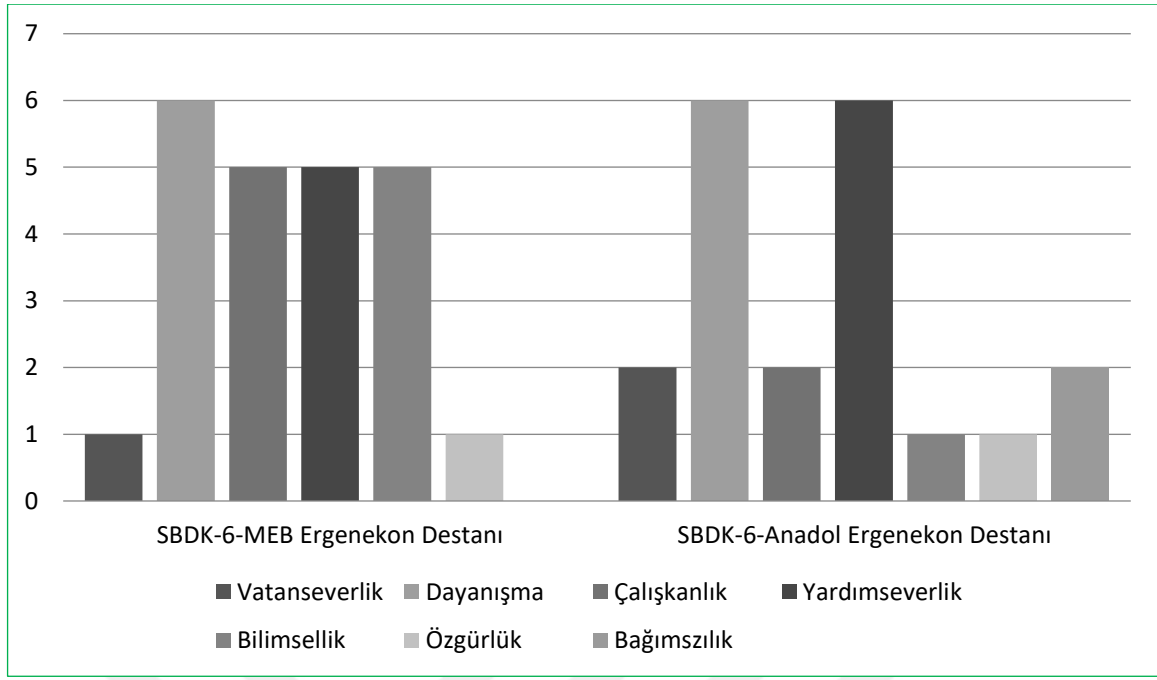
Tablo 4.8: incelendiğinde; SBDK-6- MEB’de yer alan Oğuz Kağan destanında öne çıkan dayanışma f=2 değeri ile eşit biçimde f=1 adalet ve eşitlik değerlerinin yer aldığı görölmektedir. Ergenekon destanında dayanışma f=6 değerinin ardından yakın oranda f=5 bilimsellik, çalışkanlık ve yardımseverlik değerleri yer almaktadır. Türeyiş destanında ise belirgin bir şekilde saygı f=6 değerinin öne çıktığını söylemek mümkündür. SBDK-6- Anadol’ da ise Oğuz Kağan destanında eşit biçimde f=4 eşleşme ile çalışkanlık ve yardımseverlik değerlerinin yer aldığı görülür iken bu değerlerin ardından bilimsellik f=2 ve dayanışma f=1 değerlerinin de yakın oranda destan metni ile eşleştiği anlaşılmaktadır. Ergenekon destanında eşit biçimde eşleşen f=6 iki değerin dayanışma ve yardımseverlik değerleri olduğu görölmektedir. Destan metninde eşit eşleşen ile f=2 bağımsızlık, çalışkanlık ve vatanseverlik değerleri ve f=1 eşleşme ile bilimsellik ve özgürlük değerleri olduğu söylenilebilir. Göç destanında vatanseverlik, bilimsellik ve saygı değerlerinin eşit eşleşme f=3 gösterdiği görölmektedir.

Destan türü tarihi metinlere SBDÖP değerlerinin dağılım grafiklerine (Şekil 4.40., 4.41.,4.42.) aşağıda yer verilmiştir.

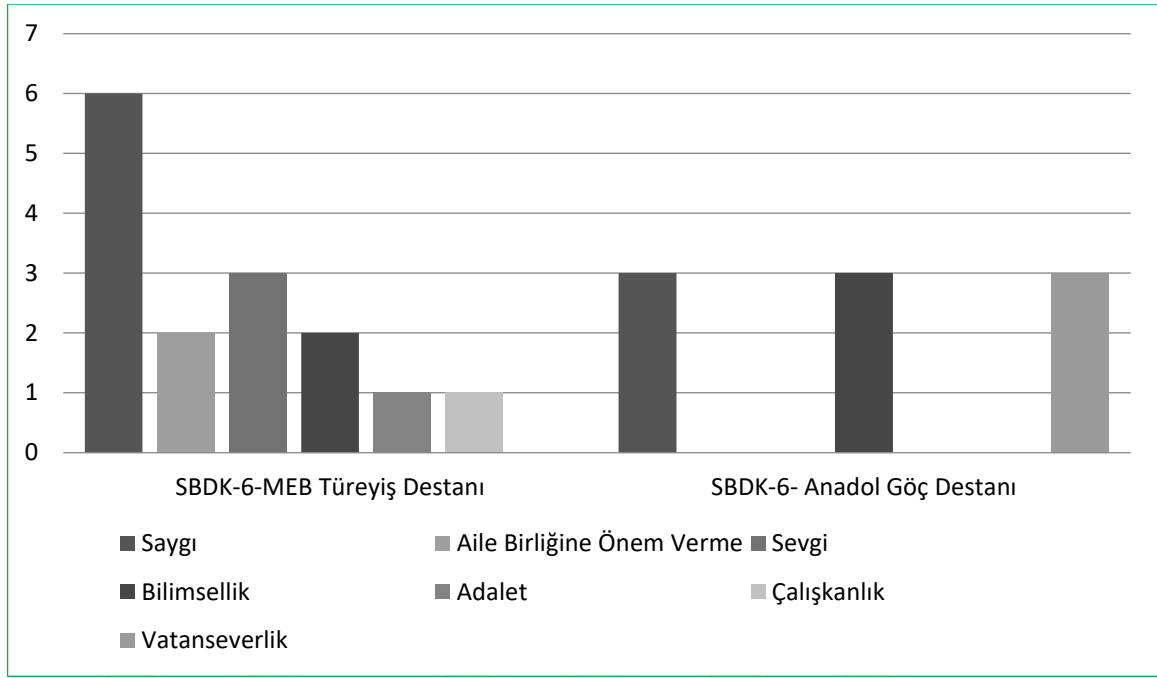
Şekil 4.40: Oğuz Kağan Destanı'na değerlerinin dağılım durumu

Oğuz Kağan Destanı'na değerlerinin dağılım durumunu gösteren grafik (Şekil 4.40) incelendiğinde; SBDK-6- MEB'de yer alan Oğuz kağan destanında dayanışma eşitlik ve adalet değerlerinin yer aldığı görülürken, SBDK-6-Anadol'da ise yardımseverlik, çalışkanlık bilimsellik ve dayanışma değerlerinin yer aldığı görülmektedir. Sonuç olarak: Oğuz Kağan destanından paylaşılan tarihi metinlerde adalet, eşitlik, dayanışma, yardımseverlik, çalışkanlık ve bilimsellik değerlerinin yer aldığını söylemek mümkündür.

Şekil 4.41: Ergenekon Destanı'na değerlerin dağılım durumu

Ergenekon Destanı'na değerlerin dağılım durumunu gösteren grafik (Şekil 4.41) incelendiğinde; SBDK-6-MEB'de yer alan Ergenekon Destanında dayanışma değerinin öne çıktığı görülmektedir. Ardından bilimsellik, çalışkanlık, yardımseverlik, vatanserverlik ve özgürlük değerlerinin destan metni ile ilişkilendirildiği görülmektedir. SBDK-6-Anadol'da yer alan Ergenekon destanında dayanışma, yardımseverlik, bağımsızlık, çalışkanlık, vatanserverlik, özgürlük ve bilimsellik değerleri yer almaktadır. Sonuç olarak Ergenekon destanından paylaşılan kesitlerde dayanışma, yardımseverlik, çalışkanlık, bilimsellik, vatanserverlik, bağımsızlık ve özgürlük değerlerinin açığa çıktığı görülmektedir.

Şekil 4.42: Türeyiş ve Göç Destanlarına değerlerin dağılım durumu

Türeyiş ve Göç Destanlarına değerlerin dağılım durumunu gösteren grafik (Şekil 4.42) incelendiğinde SBDK-6-MEB’de yer verilen Türeyiş Destanında saygı, sevgi, aile birliğine önem verme, bilimsellik, adalet ve çalışkanlık değerlerinin SBDK-6-Anadol’da yer alan Göç Destanında saygı, bilimsellik ve vatanseverlik değerlerinin yer aldığı görülmektedir.

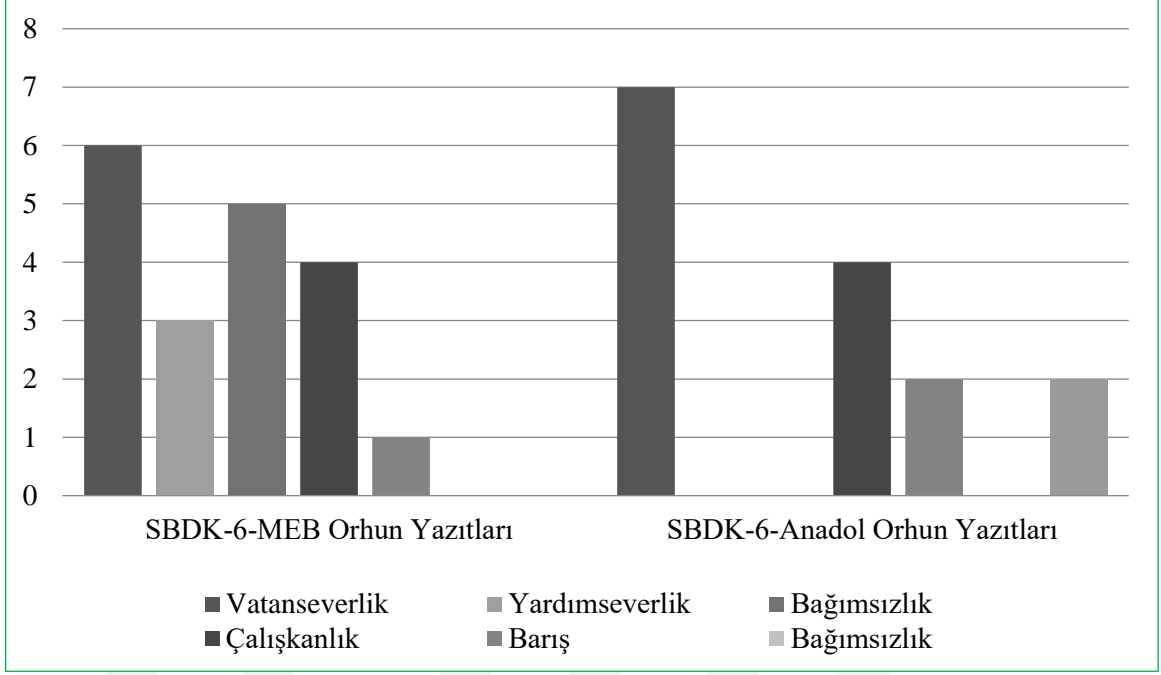
4.7 Dördüncü Alt Probleme Ait Bulgular ve Yorumlar

Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarının, Kültür ve Miras öğrenme alanındaki yazıt türü tarihi metinlere SBÖP değerlerinin yansıma durumları tablo ve grafikler ile aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 4.9: Yazıt türü tarihi metinlere SBÖP değerlerinin yansıma durumu

Değerler	SBDK-5-MEB		SBDK-6-MEB	SBDK-6-Anadol		f
	Hammurabi Kanunları	Kral Menua Yazıtı	Orhun Yazıtları (Bilge Kağan)	Orhun Yazıtları (Bilge Kağan)	Orhun Yazıtları (Kül Tügin)	
Adalet	1	-	-	-	-	1
Bağımsızlık	-	-	5	4	-	9
Barış	-	-	1	-	2	3
Bilimsellik	-	-	-	-	-	-
Çalışkanlık	-	-	4	1	3	8
Dayanışma	-	-	-	-	-	-
Duyarlılık	-	-	-	-	-	-
Dürüstlük	-	1	-	-	-	1
Estetik	-	1	-	-	-	1
Eşitlik	-	-	-	-	-	-
Özgürlük	-	-	-	-	-	-
Saygı	-	-	-	-	-	-
Sevgi	-	-	-	-	-	-
Sorumluluk	-	-	-	2	-	2
Tasarruf	-	-	-	-	-	-
Vatanseverlik	-	-	6	5	2	13
Yardımsverlik	-	-	3	-	-	3
Aile birliğine Önem Verme	-	-	-	-	-	-
Toplam	1	2	19	12	7	41

Tablo 4.9: incelendiğinde SBDK-5-MEB’de yer alan Hammurabi kanunlarında adalet f=1, Kral Menua Yazıtında estetik f=1 ve dürüstlük f=1 değerinin yer aldığı görölmektedir. SBDK-6-MEB’de yer alan Orhun yazıtlarında (Bilge Kağan) vatanseverlik değerinin en fazla tekrar eden f=6 değer olduğunu söylemek mümkündür. Ardından yakın eşleşme ile bağımsızlık f=5 ve çalışkanlık f=4 değerleri gelmektedir. Yardımsverlik f=3 ve barış f=1 değerlerinin de yazıtta yer aldığı görölmektedir. SBDK6-Anadol’da yer alan Orhun yazıtlarında (Bilge Kağan) vatanseverlik f=5 ve bağımsızlık f=4 değerlerinin öne çıkan değerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ardından sorumluluk f=2 ve çalışkanlık f=1 değerlerinin geldiği görölmektedir. SBDK6-Anadol’da yer alan Orhun yazıtlarında (Kül Tigin) çalışkanlık f=3, vatanseverlik f=2 ve barış f=2 değerleri yer almaktadır.

Şekil 4.43: Orhun Yazıtlarına değerlerin dağılım durumu

Orhun Yazıtlarına değerlerin dağılım durumunu gösteren grafik (Şekil 4.43) incelendiğinde; SBDK-6-MEB’de vatanseverlik, bağımsızlık, çalışkanlık, yardımseverlik ve barış değerlerinin yer aldığı görülürken, SBDK-6-Anadol’da vatanseverlik, çalışkanlık, barış ve sorumluluk değerlerinin yer aldığı görülmektedir.

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Sosyal bilgiler ders kitaplarının “Kültür ve Miras” öğrenme alanı tarihi metinlerin tespitine yönelik incelenmiştir. Tespit edilen tarihi metinlere ait bulgular seyahatname, destan ve yazıt türünde tarihi metinler olarak üç başlıkta sınıflandırılmıştır. Elde edilen bulgular SBDÖP değerleri açısından incelenmiştir. Böylece ders kitaplarında bu metin türlerinden yer verilen kesitlerde geçen ifadelerin SBÖP değerlerinden hangileri ile eşleştiği tespit edilmiştir.

Seyahatname türü tarihi metinlerin tespiti ve değer ilişkilendirilmeleri sonucunda elde edilen sonuçlar şu şekildedir:

Seyahatname türü tarihi metinlere en fazla 7. sınıf ders kitaplarında yer verildiği görülmüştür. 7. sınıf ders kitaplarında seyahatnamelerden SBDÖP “*Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışına örnekler verir.*” kazanım hedefi doğrultusunda yararlanılmıştır. Bu durum SBDÖP kültür ve miras öğrenme alanı kazanım hedeflerinde seyahatnamelere yer verilmesinin ders kitabına yansımaları olarak değerlendirilmiştir. MEB yayınevini 7. sınıf ders kitabında “Kültürümle Varım” konu içeriğinde 11 seyahatname türü tarihi metin 1 seyahatname türü tarihi metin ise ünite değerlendirme soruları içinde olmak üzere 12 seyahatname türü tarihi metne yer verilmiştir. EKOYAY yayınlarnın 7. Sınıf ders kitabında “Seyyahların Gözüyle Osmanlı” konu içeriğinde 19 seyahatname türü tarihi metne yer verilmiştir. 5. sınıf ders kitaplarında her iki yayınevi de 1 seyahatname türü tarihi metne yer vermiştir. 6. sınıf ders kitaplarının Kültür ve Miras öğrenme alanlarında seyahatname türü tarihi metne rastlanılmamıştır. Oruç ve Aygün (2018) sosyal bilgiler ders kitaplarında seyahatnamelere yer verilme durumunu araştırdıkları çalışmalarında en fazla seyahatname türü metnin 7. sınıf ders kitaplarında yer aldığını, 5 ve 6. sınıf ders kitaplarında seyahatname metinlerinin kullanılmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bu bağlamda bu çalışmadan çıkan sonuç doğrultusunda revize edilen sosyal bilgiler ders kitaplarında seyahatname türü tarihi metin kullanılma durumunun etkili bir şekilde değişmediği söylenilebilir. Özensoy (2022) sosyal bilgiler ders kitaplarında seyahatnamelerden genellikle 7. sınıf Kültür ve Miras öğrenme alanının öğretiminde yararlandığı belirtmektedir. Bu bağlamda seyahatname türü tarihi metinlerden en fazla 7. sınıf kültür ve miras öğrenme alanı içinde yararlandığı söylenilebilir.

SBDK-7 MEB’ de “Kültürümle Varım” konu içeriğinde yer verilen seyahatname türü tarihi metinlerin,

Türlerin, hamam kültürü, yeme-içme kültürü, ev döşeme tarzları, mimari yapıları, Türklerin dürüstlük özelliği, Hüsn-i hat sanatı, halı dokumacılığı, çevgan oyunu, zeybek oyunu, Ramazan Bayramı kutlamaları, Düğün törenleri ve temizliğe verdikleri önemi örnekler nitelikte oldukları görülmüştür. Bu seyahatname metinlerinde en fazla kültürel mirasa duyarlılık ve estetik değeri ön plana çıkmıştır. Bunun yanında yardımseverlik, dürüstlük, dayanışma değerlerini içeren ifadelerin yer aldığı görülmüştür.

SBDK-7 EKOYAY’ da “Seyyahların Gözüyle Osmanlı” konu içeriğinde yer verilen seyahatname türü tarihi metinlerin,

Türklerin, yardımseverlik özelliği, birbirlerine saygılı davranışları, sofrada adabı, giyim kültürü, kahve kültürü, lale kültürü, Ramazan Bayramı kutlamaları, cirit oyunu ve temizliğe verilen önemi örnekler nitelikte oldukları görülmüştür. Bu seyahatname türü tarihi metinlerde yardımseverlik, kültürel mirasa duyarlılık, estetik, saygı, değerler öne çıkmıştır. Ders kitaplarında seyahatnamelerin Türk kültür unsurlarını tanıtmaya yönelik kullanıldığı söylenilebilir. Ata (2013) ders kitaplarında seyahatnamelerin kullanım durumunu araştırdığı çalışmasında benzer kültür özelliklerinin öne çıktığı sonuçlarını paylaşmıştır. Yapılan çalışmanın yılı göz önüne alındığında yenilenen sosyal bilgiler ders kitaplarında seyahatname türü tarihi metinlerden aynı amaçla yararlanılmaya devam edildiği söylenilebilir.

Destan türü tarihi metinlerin tespiti ve değer ilişkilendirilmeleri sonucunda elde edilen sonuçlar şu şekildedir:

Destan türü tarihi metinlere 6. sınıf ders kitaplarında rastlanılmıştır. 6. sınıf ders kitaplarında destanlara, SBDÖP “Orta Asya’da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafi, siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur.” kazanım hedefi doğrultusunda yer verilmiştir. 6. sınıf ders kitaplarında 4 ayrı Türk destanına, ilgili olduğu topluluğun konusu içeriğinde yer verilmiştir. Destan türü tarihi metinler ile öğrencilerin destanın yaratıcısı olan milletlerin siyasi ekonomik coğrafi ve kültürel değerlerine yönelik çıkarımlarda bulunmaları amaçlanmıştır. SBDK-6 MEB’ de Oğuz Kağan, Ergenekon ve

Türeyiş destanlarından, SBDK-6 Anadol'da ise Oğuz Kağan, Ergenekon ve Göç destanlarından kesitlerin düzenlenerek verildiği görülmüştür. SBDK-6 MEB' de destanlardan paylaşılan kesitler daha kısa iken SBDK-6 Anadol'da ise destanlardan paylaşılan kesitler uzun tutulmuştur.

Ders kitaplarında Oğuz Kağan destanından paylaşılan kesitlerde vatanseverlik, adalet, eşitlik, dayanışma, çalışkanlık ve bilimsellik değerleri öne çıkmıştır. Ergenekon destanında dayanışma, yardımseverlik, bilimsellik ve çalışkanlık değerleri, Türeyiş destanında anne babaya gösterilen saygının vurgulandığı görülmüştür. Göç destanında bilimsellik değeri daha ön planda olarak görülmüştür. Yiğittir (2014) birden çok Türk destanını SBDÖP değerleri bağlamında incelemiş ve destanların sosyal bilgiler derslerinde milli ve evrensel değerleri kazandırma sürecinde kullanılabilir olduğunu belirtmiştir. Bu çalışmada da vatanseverlik gibi milli, bilimsellik ve özgürlük gibi evrensel değerler destanlarda tespit edilmiştir. Akkuş (2010) Ergenekon destanında bilimsellik ve dayanışma ruhunun vurgulandığını belirterek destanın bu değerleri barındırdığını belirtmektedir. Bu çalışmada da Ergenekon destanından paylaşılan kesitte dayanışma ruhunun öne çıktığı bir kesit yer almış görülmektedir.

Yazıt türü tarihi metinlerin tespiti ve değer ilişkilendirilmeleri sonucunda elde edilen sonuçlar şu şekildedir:

Yazıt türü tarihi metinlere 5 ve 6- SBDK' 'de rastlanılmış olup 7. sınıf ders kitaplarında ise yazıt türü tarihi metne rastlanılmamıştır.

5 sınıf ders kitabında tespit edilen yazıt türü tarihi metin Babil uygarlığı konu içeriğinde verilmiştir. Hammurabi kanunlarından bir maddenin yer aldığı tarihi metin adalet değeri ile ilişkili görülmüştür. Urartu uygarlığı konusu içinde Kral Menua yazıtından paylaşılan kesit ise estetik ve dürüstlük değerleri ile ilişkili görülmüştür. 6. sınıf ders kitaplarında tespit edilen Orhun yazıtlarından paylaşılan kesitlerde; vatanseverlik, bağımsızlık, çalışkanlık, yardımseverlik, değerlerinin öne çıkmıştır. Veziroğlu (2020) Orhun yazıtlarında SBDÖP değerlerinin fazlaca vurgulandığını belirtmektedir.

SBDÖP' de yer verilen seyahatname, destan ve yazıt türlerinden yararlanma önerisinin sosyal bilgiler dersi kitaplarına yansıtıldığı görülmüştür. Ders kitaplarında Seyahatname

türü tarihi metinlerden Türk kültür unsurlarını tanıtmada, destan ve yazıt türü tarihi metinlerden ise ilgili oldukları toplulukların konu içeriğinde yer verilmiştir.

6. ÖNERİLER

Yapılan araştırma sonucunda elde edilen verilere göre sunulan öneriler şu şekildedir:

- a. Türk kültür unsurlarını tanıtmada 5 ve 6. sınıf ders kitaplarının Kültür ve Miras öğrenme alanında tarihi metinlerden yararlanılabilir.
- b. Ders kitaplarında yer verilen tarihi metinlerde bilinmeyen kelimeler açıklanarak tanımlanmalıdır.
- c. Ders kitaplarında yer verilen destan ve yazıt türü tarihi metinlerin yönlendirici sorular ışığında etkinlik bağlamında ele alınmasının öğrencilerin metni kavramalarına yardımcı olacağı ve tarihi metinlerin öğretim bağlamında etki gücünün artacağı düşünülmektedir.
- d. Ders kitaplarında yer alan tarihi metinler etkinlik temelli hazırlanarak değer kazanımı üzerinde etkililiği uygulamaya dönük çalışmalar ile ölçülebilir.
- e. Türk kültür unsurlarını tanıtmada seyahatname türü ile birlikte siyasetname, hatırat, gibi farklı tarihi metin türlerinden faydalanmanın değer kazandırma sürecine katkısı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Açıkgöz, S. (2019). *5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı*. E Kare Eğitim Yayıncılık. Ankara.
- Açıl, Ö., Güvenç, H., Hayta, A. ve Kılıç, S. (2019). *7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı*. MEB Yayınları, Ankara.
- Akbaş, O. (2004). Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II. kademedeki gerçekteşme derecesinin değeriendirilmesi. *Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara*.
- Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış,” *Değerler Eğitimi Dergisi*, (16), 9-27.
- Akkuş, Z. (2010). Sosyal bilgiler öğretiminde destanların kullanımı. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 0 (14).
- Asiltürk, B. (2009). Edebiyatın kaynağı olarak seyahatnameler,” *International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, Volume 4, Number (1) 911-995.
- Aspin, D. N. (2007). The ontology of values and values education. Eds.: David N. Aspin and Judith D. Chapman). *Values education and lifelong learning: Principles, policies, programmes*. Springer-Verlag New York Inc, 27-47.
- Ata, B. (2013). Sosyal bilgiler öğretim programı ve seyahatnameler: “çocuklar, ninelerimiz ve dedelerimiz çok yardımseverdi. *Türk Yurdu Dergisi*, 102(310), 164-166.
- Aykaç, N. (2007). İlköğretim sosyal bilgiler dersi eğitim-öğretim programına yönelik öğretmen görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (22), 46-73.
- Aytaş, G. (2006). Edebi türlerden yararlanma. *Milli Eğitim Dergisi*, 34 (169), 261-276.
- Azer, H. (2019). *7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı*. EKOYAY Eğitim Yayıncılık, Ankara.
- Bilgen, S. (2019). Değerler eğitimi açısından Kutadgu Bilig. *Yüksek Lisans Tezi. Hitit Üniversitesi, Çorum*.
- Bindebir, M. (2021). Sosyal bilgiler öğretiminde Nizamülmülk' e ait siyasetname isimli eserinin değerler eğitimi açısından incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya*.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2020). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. 28.basım, Pegem Akademi, Ankara.

- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches*, USA: SAGE Publications.
- Çavdarlı, M. (2002). Türkiye`de sosyal değerlerin aşınması ve kültür sömürgeciliği. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Çoban, A. ve Tuna, S.T. (2020). Dil becerileri ve kök değerler bağlamında Oğuz Kağan destanı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1307-9581.
- Demircioğlu, H. ve Tokdemir, A. (2008). Değerlerin oluşturulma sürecinde tarih eğitimi: amaç, işlev ve içerik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6, (15), 6088.
- Demirutku, (2017). *Değerlerin edinilmesinde ailenin rolü. Aile Eğitim Programı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Ankara, 202-407-(2).*
- DeNobile, J. ve Hogan, E. (2014). Values education: what, how, why and what next?. *Curriculum Leadership Journal*, 1448-0748.
- Doğan, Y. (2007). Sosyal bilgiler öğretiminde tarihsel yazılı kanıtların kullanımı. *Doktora Tezi (Yayımlanmamış)*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Erbaş, A. A. (2021). Sosyal bilgiler öğretim programındaki değerlerin sosyal bilgiler ders kitaplarına yansımaları. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 11(1), 23-40.
- Erden, M. (2000). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Alkım Yayınları, İstanbul.
- Evirgen, Ö. F., Özkan, J. ve Öztürk, S. (2019). *5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı*. MEB Yayınları, Ankara.
- Frydaki, E. (2009). Values in teaching and teaching values: A review of theory and research, including the case of greece. *Mediterranean Journal of Educational Studies*, 14 (1), 109-128.
- Gusakova, V. O. (2015). *Manevi, ahlaki ve ahlaki eğitim hakkında. Güney Ural Eyaleti Pedagoji Üniversitesi Bülteni*, Cilt 3.
- Gülmüş, R. (2015). İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler dersi tarih konularında değer öğretimine ilişkin sınıf öğretmeni görüşleri. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış)*, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Burdur.
- Hakam, K. A. (2018). Tradition of value education implementation in indonesian primary schools, *Journal of Social Studies Education Research*, 9(4), 295-318.

- Halstead, J. M. ve Taylor, M. J. (2000). Learning and teaching about values: a review of recent research. *Cambridge Journal of Education*, 30(2), 169-202.
- Kağan, M. ve Yılmaz, N. (2019). *Karakter ve Değer Eğitimi*. 3.baskı, Pegem Akademi, Ankara.
- Karadeniz, M. (2022). Sosyal bilgiler öğretiminde tarihi metin ve hikâye kullanarak değerlerin öğrencilere kazandırılması. *Yüksek Lisans Tezi, Bülent Ecevit Üniversitesi, Zonguldak*.
- Kardaş, M. N. (2015). Orhun abidelerinin Türkçe öğretiminde değer aktarımı açısından önemi II: Kül Tigin abidesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (2), 12-19.
- Karatay, H. (2011). Karakter eğitiminde edebi eserlerin kullanımı. *International Periodical For The Languages, literature and History of Turkish or Turkic*, 1439-1454.
- Kasapoğlu, H. (2013). Okulda değer eğitimi ve hikâyeler. *Milli Eğitim Dergisi*, 198, (97) 166-104.
- Keskin, Y. (2008). Türkiye’de Sosyal bilgiler öğretim programlarında değerler eğitimi: tarihsel gelişim, 1998 ve 2004 programlarının etkililiğinin araştırılması. *Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul*.
- Keskin, Y., Coşkun Keskin, S. (2019). *Türkiye’de Sosyal Bilgiler Öğretim Programları Bağlamında Değerler Eğitimi*. 1. Baskı, Gece Kitaplığı, Ankara.
- Kılıç, D. (2005). *Ders Kitabının Öğretimdeki Yeri, Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*. Pegem Akademi, Ankara.
- Kızılcıoğlu, A. (2005). Ortaöğretim ülkeler coğrafyası ders kitaplarının niteliklerini artırmaya yönelik öneriler. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (13), 129-144 .
- Kuşdil, M.E. ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerinin değer yönelimleri ve Schwartz değer kuramı, *Türk Psikolojisi Dergisi*, 45, 59-76.
- Lucas, L. D. (2009). *Character education as perceived and implemented by selected 167 middle school teachers of one rural county in West Virginia*. (Doktora tezi). West Virginia University. Morgantown, West Virginia, United States.
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research*. 3.baskı, A Wiley Imprint, San Francisco.

- Mert, O. , Bozkırlı, K. Ç. , Şahin, H. ve Akgün, İ. (2019). Temel eğitim ders kitaplarında orhun yazıtlarının durumu. *OPUS International Journal of Society Researches* , 14 (20) , 551-571 .
- Meydan, H. (2014). Okulda değerler eğitiminin yeri ve değerler eğitimi yaklaşımları üzerine bir değerlendirme. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1.
- Miles, M. B., Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis* (Second Edition). London and New Delhi: Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, (2017). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, Taslak (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar)*. Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı, (2018). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar)*. Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2019). *Türkçe dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar)*. Ankara.
- Oğuz Haçat, S. ve Demir, F. B. (2020). Sosyal bilgiler ders kitaplarının değerler açısından incelenmesi. *Journal of History School*, (49), 4443-4466.
- Onursal, İ. (2009). *Türkçe Metinlerde Bağdaşıklık ve Tutarlılık. Günümüz Dilbilim Çalışmaları*.
https://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/irem_onursal_turkce_metinler_bagdasiklik_tutarlilik.pdf.
- Oruç, Ş. ve Aygün, M. (2018). Sosyal bilgiler ders kitaplarında seyahatnameler. *Uluslararası Ders Kitapları ve Eğitim Materyalleri Dergisi*, (1), 46-57.
- Özbay, M. ve Karakuş, E. (2016). Dede Korkut hikâyelerinin Türkçe öğretimi ve değer aktarımı açısından önemi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1 (1) , 21-31.
- Öztaş, S. (2018). Tarih derslerinde bir öğretim materyali: edebî ürünler. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* , (11) , 27-41.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik bir olgu olarak değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, (3), 217-239.
- Özensoy, A. U. (2022). Sosyal bilgiler öğretiminde seyahatnamelerin kullanılması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 21 (81) , 43-60.
- Öztürk, C., Keskin, S. ve Otluoğlu, Ç. (2014). *Sosyal Bilgiler öğretiminde edebi ürünler ve yazılı materyaller*. 6. basım, Pegem Akademi, Ankara.

- Pingel, F. (2003). *Ders Kitaplarını Araştırma ve Düzeltme Rehberi*, UNESCO. Çev. Nurettin Elhüseyini, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Polatcan, F. (2016). Evliya Çelebi seyahatnamesindeki epigrafik ögelere dair bilgiler. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (56) , 691-712.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theory and empirical tests in 20 countries. *Advances in experimental social psychology*, (25), 4.
- Seçgin, F. ve Kapan, A. (2020). 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında önerilen edebî ürünlerin öğrenme alanlarında yer alan değerler açısından incelenmesi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(3), 1480-1498.
- Somuncu, S. (2010). İlköğretim Türkçe ders kitabındaki edebî metinlerin içerdiği evrensel değerlere ve metin seçimine ilişkin bazı tespitler. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 193-219.
- Sönmez, ve Alacapınar, F. G. (2019). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. 7. basım. Anı Yayıncılık, Ankara.
- Thornberg, R. (2008). The lack of professional know ledge in values education. *Teaching and Teacher Education*, 24(7), 1791-1798.
- Tural, A. (2018). Dede Korkut hikâyelerinin sosyal bilgiler öğretim programındaki değerler açısından incelenmesi. *Electronic Turkish Studies*, 13(11).
- Türk Dil Kurumu (TDK) (2023). *Türk Dil Kurumu sözlükleri*. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>.
- Rahim, H. ve Rahiem, M. D. H. (2012). The use of stories as moral education for young children. *International Journal of Social Science and Humanity*, 2(6), 454.
- Ulusoy, K. (2010). Değer eğitimi: davranışçı ve yapılandırmacı yaklaşıma göre hazırlanan tarih programlarında değer aktarımı. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, (32-51).
- Ulusoy, K. ve Arslan A. (2016). *Değerli Bir Kavram Olarak Değer ve Değerler Eğitimi*. Pegem Akademi, Ankara.
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2020). *Değerler Eğitimi*. 6.baskı, Pegem Akademi, Ankara.
- Veziroğlu, B. B. (2020). Sosyal bilgiler dersinde Orhun Abidelerinin değer kazanımına etkisi. *Yüksek lisans Tezi, İbrahim Çeçen Üniversitesi, Ağrı*.

- Yazar, S. (2018). 8. sınıf Türkçe ders kitaplarının destan türünün öğretimi açısından incelenmesi. *Elementary Education Online*, 4(3),1190-1203.
- Yazıcı, K. (2006). Değerler eğitimine genel bir bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 19, 499-522.
- Yeşil, S. (2012). Sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi. *İlk Adım Dergisi*, 182-640.
- Yılar, R. (2016). İlettiği değerler açısından ilkökul Türkçe ders kitaplarındaki metinler üzerinde incelemeler. *Journal of Bayburt Education Faculty*, (11), 2.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 9. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. 10. Basım, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yıldırım, O., Kaplan, .F., Kuru, H. ve Yılmaz, M. (2019). 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı. MEB Yayınları, Ankara.
- Yılmaz, F. (2015). Evliyâ Çelebi seyahatnâmesinin değer eğitimi açısından incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara*.
- Yılmaz, R. (2017). Ortaokul sosyal bilgiler eğitiminde Safahat'ın değerler eğitimi açısından incelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya*.
- Yiğittir, S. (2014). Türk destanlarının değer odaklı analizi. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2125-2140.
- Zengin, M. (2017). Herkes için geçerli uygun değerleri belirlemek ve öğretmek mümkün mü? Değer eğitimi yaklaşımları bağlamında bir değerlendirme. *Sakarya University Journal of Education*, 7(2), 432-445.
- Zhanat, A., Kunimzhan, A., Aigul, A., Agabekkyzy, B, R., ve Nurziya, A., (2022). Teachers' views on teaching modern Kazakh stories over national values. *Cypriot Journal of Educational Science*. 17(1), 205-216.

EKLER

EK 1. Uzman Görüşü Formu

(Tarihi Metinler ve Değer Eşleştirmeleri)

Tarihi Metin	Örnek İfade	Değer	Yayınevi	S. No	Uygundur	Uygun Değildir
			Sınıf			
Seyahatname	<i>“Kervansarayların hepsinde bu yoğurt mutlaka bulunur.”</i>	Kültürel Mirasa Duyarlılık	MEB 5	57		
Seyahatname	<i>“Bütün bunlar aile içindeki samimiyeti, birliği ve terbiyeyi korur.”</i>	Aile birliğine önem verme	E Kare 5	58		
Oğuz Kağan Destanı	<i>“Bunları paylaşırması için babalarına getirdiler.”</i>	Eşitlik	MEB 6	51		
Ergenekon Destanı	<i>“dağların arasındaki düzlüğü yurt tutup”</i>	Vatanseverlik	MEB 6	55		
Orhun Yazıtları (Bilge Kağan Yazıtı)	<i>“O yere doğru gidersen daha çok öleceksin.”</i>	Sorumluluk	MEB 6	57		
	<i>“hür olan iline karşı hata ettin.”</i>	Adalet				
Uygur Destanı	<i>“saygı ile diz çökiüp selam verdiler.”</i>	Saygı	MEB 6	68		
	<i>“O memleketi adaletle döşedi.”</i>	Adalet				
Oğuz Kağan Destanı	<i>“çağırılan, çağırılmayan birbirlerine danışıp geldiler.”</i>	Dayanışma	ANADOL 6	41		
Ergenekon Destanı	<i>“Kışın hayvanların etini yediler, derisini giydiler yazın sütünü içtiler.”</i>	Kültürel Mirasa Duyarlılık	ANADOL 6	44		
Orhun Yazıtları (Kül Tigin Yazıtı)	<i>“Bu yerde oturup Çin ile anlaştım.”</i>	Barış	ANADOL 6	46		
Göç Destanı	<i>“Çin’den Nom yöntemlerini anlayan adamlar gelince Kamlar oturup konuştular.”</i>	Bilimsellik	ANADOL 6	1 48		
Seyahatname	<i>“Geçen geldiğinde içinde galiba altın olan bir çanta unutmuşsun...” koyduğun yerde duruyor.”</i>	Dürüstlük	MEB 7	80		

Seyahatname	<i>“Pek çok kadın, evlenme gününden bir gün önce gelinin annesi tarafından davet edilir</i>	Kültürel Mirasa Duyarlılık	MEB 7	81		
	<i>“güveyin evini en güzel elbiseleri giyinen davetliler doldururlar.”</i>	Estetik				
Seyahatname	<i>“Dükkanlar güzel kumaşlarla, evler işlemler ve halılar ile donatılırdı.”</i>	Estetik	MEB 7	82		
Seyahatname	<i>“Burada halkın çoğu balık, sebze, meyve, soğan, sarımsak, peynir, un ve baldan yapılmış yiyecekler yer</i>	Kültürel Mirasa Duyarlılık	7 MEB	82		
Seyahatname	<i>“ birkaçının hep bir ağızdan konuşmayı yalnız birinin söz söylemesidir.”</i>	Saygı	7 EKOYAY	82		
Seyahatname	<i>“bıraktıkları hayratlar hangi çeşit olursa olsun bizdekenden fazladır.”</i>	Yardıms severlik	7 EKOYAY	85		
Seyahatname	<i>“Türk ülkesinde kahve çok miktarda içilir.”</i>	Kültürel Mirasa Duyarlılık	7 EKOYAY	88		
	<i>“ister fakir ister zengin olsun herkes günde iki veya üç fincan içer.”</i>	Eşitlik				

Duyarlılık Değeri, “Kültür ve Miras” öğrenme alanında yer alan ifadeyle “Kültürel Mirasa Duyarlılık” şeklinde alınmıştır.